

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ HÂMİS
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilara CAN

Enstitü Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kenan MERMER

KASIM – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ HÂMİS
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilara CAN

Enstitü Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları

“Bu tez sınavı 13/11/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Kenan MERMER	BAŞARILI
Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin AYÇİÇEĞİ	BAŞARILI

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	: Dilara CAN
Öğrenci Numarası	: Y17600001
Enstitü Anabilim Dalı	: İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
Enstitü Bilim Dalı	:
Programı	: ☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	: KEMAL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA ADLI ESERİN TAHKİK VE TAHLİLİ (CİLT V)
Benzetlik Oranı	: %11

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ ÖĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzetlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzetlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzetlik oranının herhangi bir ihtihale içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

Dilara CAN

19/10/2020
İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzetlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzetlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tavsiyesi yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilginize arz ederim.

...../20..
İmza

Uygundur.

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Kenan MERMER

Tarih: 19/10/2020

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu tezin her safhasında yol gösteren aynı zamanda mühim tashihleriyle yardımcı olan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Kenan Mermer'e, metnin okunma sürecinde önemli katkılar sunan Arş. Gör. Betül Elmacı Çetin ve Arş. Gör. Nazım Taşan hocalarıma, çalışma boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, eşime ve dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Dilara Can

13.11.2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA	6
1.1. Hayatı	6
1.2. Eserleri.....	10
BÖLÜM II: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA	17
2.1. Eserin Şekil Özellikleri.....	17
2.1.1. Nazım Şekilleri	17
2.1.2. Vezin	18
2.1.3. Dil ve Üslup.....	18
2.1.3.1. Metinde Yer Alan Atasözleri ve Deyimler	22
2.2. Eserin Muhteva Özellikleri.....	26
2.2.1. Düğümlü Baba'nın Kimliği.....	26
2.2.2. Düğümlü Baba Tekkesi	30
2.2.3. Eserde Adı Geçen Şahıslar	32
2.2.3.1. Dinî Şahsiyetler.....	33
2.2.3.2. Devlet Erkânı	35
2.2.3.3. Çağdaşı Kimseler	44
2.2.4. Menkıbelerin Sınıflandırılması.....	46
BÖLÜM III: METİN	61

3.1. Nüsha ve Tavsifi.....	61
3.2. Neşir Esasları.....	61
3.3. Metin.....	64
3.3.1. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 3. Ciltten (Cild-i Sâlis) Örnek Metinler	65
3.3.2. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 4. Ciltten (Cild-i Râbî') Örnek Metinler	71
3.3.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 5. Cilt (Cild-i Hâmis)	76
SONUÇ	264
KAYNAKÇA.....	267
SÖZLÜK	274
EKLER	288
ÖZGEÇMİŞ.....	294

KISALTMALAR

- bkz.** : Bakınız
- c.** : Cilt
- çev.** : Çeviren
- DİA** : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
- Ed.** : Editör
- Haz.** : Hazırlayan
- h.** : Hicrî Takvim
- m.** : Milâdî Takvim
- K.** : Kıt'a
- KAS** : Kasîde
- K.B.** : Kıt'a-i Kebîre
- MEB** : Millî Eğitim Bakanlığı
- Sa.** : Sayı
- s.** : Sayfa
- t.** : Tarihi
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
- v.** : vefat tarihi
- vr.** : varak
- v.d.** : ve diğerleri
- yay.** : Yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	: Ā, ā	ض	: Ḍ, ḍ, , ž
ء	: ʾ	ط	: Ṭ, ṭ
ب	: B, b	ظ	: Ḍ, ḍ
ت	: T, t	ع	: ʿ
ث	: Ṣ, ṣ	غ	: Ğ, ğ
ج	: C, c	ف	: F, f
ح	: Ḥ, ḥ	ق	: Q, q
خ	: Ḫ, ḫ	ك	: K, k, G, g, Ñ, ñ
د	: D, d	ل	: L, l
ذ	: Ḍ, ḍ	م	: M, m
ر	: R, r	ن	: N, n
ز	: Z, z	و	: V, v, Ū, ū
س	: S, s	ه	: H, h
ش	: Ṣ, ṣ	ي	: Y, y
ص	: Ṣ, ṣ		

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri ve Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler.

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Hâmis (İnceleme-Metin)			
Tezin Yazarı: Dilara CAN		Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER	
Kabul Tarihi: 13.11.2020		Sayfa Sayısı: vii (ön kısım)+294 (tez)	
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları			
<p>Bu tezin konusu 19. yüzyılda yaşamış şair, hattat ve devlet adamı olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın "Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba" isimli 11 ciltlik eserin beşinci cildir. Bu çalışmada İsmâil Sâdık Kemâl'in intisap ettiği Düğümlü Baba lakabıyla tanınmış meczup bir derviş olan Hacı Hafız Mustafa Efendi'nin hayatını, kıssalarını, keramet ve feyizlerini anlatmak amacıyla kaleme aldığı manzum menâkıb-nâmenin metni transkribe edilmiş ve muhtevası incelenmiştir.</p> <p>Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm müellif İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı ve eserleriyle ilgili olup iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatı, ailesi ve eğitimi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci alt başlıkta İsmâil Sâdık Kemâl'in eserlerinin muhtevasından bahsedilmiş, nüshalarının bulunduğu kütüphane ve koleksiyonlar tablo halinde verilmiştir.</p> <p>Eserin ikinci bölümü Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba ana başlığı altında incelenmiş olup "Eserin Şekil Özellikleri" ve "Eserin Muhteva Özellikleri" olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır. "Eserin Şekil Özellikleri" başlığı altında, eserin nazım şekilleri, vezni, dili ve üslûbu ele anılmıştır. "Eserin Muhtevâ Özellikleri" alt başlığı altında ise, Düğümlü Baba'nın hayatı, tekkesi ve eserde adı geçen şahıslar incelenmiştir.</p> <p>Son bölümde metnin transkripsiyonu, metin oluşturulurken dikkat edilen esaslar ve üç ile dördüncü ciltten örnek metinlere yer verilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Menâkıbnâme, Manzum, Düğümlü Baba, İsmâil Sâdık Kemâl, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.		
Title of Thesis: Kemal-name-i Dugumlu Baba Jild-i Hamis (Text and Analysis)				
Author of Thesis: Dilara CAN		Supervisor: Assoc.Prof.Dr. Kenan MERMER		
Accepted Date: 13.11.2020		Nu of Pages: vii(pre text)+294(main body)		
Department: Islamic Art and History				
<p>The subject of this thesis is the fifth of eleven volume work that named “Kemal-name-i Duğumlu Baba” which is written by poet, calligrapher and statesman named Ismail Sadik Kemal Pasha who lived in 19th. Century. Within this study, the text of poetic menakibname is transcribed and its content is examined to be able to set pen into paper by Ismail Sadik Kemal who disciple of “Hadji Hafiz Mustafa Efendi” who is dervish and better known as Düğümlü Baba’s life, anecdotes, miracles and merits.</p> <p>The thesis is consists of three main parts. First part is consists of two subtitle that are writer of this work İsmail Sadık Kemal Paşa’s life and his pieces. Under the first subtitle, information is given about Ismail Sadik Kemal’s life, family ve his education. Under second subtitle, it is told about content of his works, and where the library and collections that includes his works copies.</p> <p>Second part of this piece, under the “Kemal-name-i Duğumlu Baba” title, two subtitles, those are Shape Properties and Content Properties of the Piece, are researched. Under the title of “Shape Properties of the Piece”, its poetry, ryme, language and turn of expression are handled. Under the subsection of “Content Properties of this Piece”, Düğümlü Baba’s life, logde and personalities that are mentioned in his work are examined.</p> <p>In the last part, transcription of this piece and rudiments of preparing of this text are given with sample texts of third and forth volumes.</p>				
Keywords: Menâkibname, Manzum, Dugumlu Baba, Ismail Sadik Kemal, Kemal-name-i Dugumlu Baba				

GİRİŞ

Menkabe kavramı kelime anlamı itibariyle delmek, kazmak, oymak, delik açmak, kuyu açmak, yırtmak gibi anlamlara gelmektedir ve çoğulu menâkıb kelimesidir. Bu kavramın terim anlamı ise “din büyüklerinin, kahramanların ve târihî şahsiyetlerin övgüye mazhar olan üstün vasıflarını, ahlâkî fazîletlerini, meziyetlerini, olağanüstü iş ve davranışlarını destânî- efsânevî bir üslûpla anlatan fıkra, hikâyeye ve medhiyye etmek” demektir.¹ Dar geçit, dehliz, öğünülecek güzel iş, hareket ve davranış manalarına da gelen menkabenin Türkçede “menkıbe” şeklindeki telaffuzu daha yaygındır. Velilerin yaşama şekillerinin anlatıldığı; söz ve tavsiyelerinin aktarıldığı bu eserlere velayet-nâme de denilmiştir.² Hadislerin tedvin edildiği hicri üçüncü asırda Hz.Peygamber’in ve ashabının meziyet ve faziletleri için derlenen hadis külliyatları, menâkıb-nâme literatürünün ilk örnekleri sayılmaktadır. Fakat asıl üzerinde durulan ve bu çalışmanın da kapsamında bulunan menkabe kavramı, m. 9. yüzyılda tasavvuf cereyanıyla ortaya çıkan ve yayılan kavramıdır. Bu hareketle beraber menâkıblar, tasavvuf tarihinde sufilerin ortaya koydukları hârikulâde olayları, yani kerametleri nakleden hikâyeler manasına gelmiştir. Türk edebiyatında velilerin menkıbelerini ihtivâ eden eserler “menâkıb-nâme” ismiyle bir tür hüviyetine kavuşmuştur.³

Halk muhayyilesinin meydana getirdiği menkıbeler herhangi bir şahsiyetin veya bir hadisenin umumi vicdana akseden şeklini olduğu gibi göstermek suretiyle daima bir hakikat cüz’ünü içinde barındırmaktadır.⁴ Halk arasında yaşayan ve bazı masal unsurlarıyla karışarak tarihî hüviyeti zarar gören menâkıbların, büyük bir ihtiyatla sıkı bir tenkide tabi tutulması gerekirken yüksek sınıflara mahsusen yazılan ve yaşadıkları içtimâî muhiti çok doğru ve canlı şekilde aksettiren menâkıb-nâmeler tarihî kaynak olma itibarıylaariyle kıymetleri şüphe götürmeyen edebî mahsullerdir.⁵ Sözlü ve yazılı

¹ Mütercim Âsım Efendi, Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, **el-Okyânûsu’l-Basît fi Tercemeti’l-Kâmûsu’l-Muhît (Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi)**, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013, c.1, s. 688; Kadir Güneş, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Mektep yay., 2011, s. 1201; İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006, c.2, s.2004; Ahmed Vefik Paşa, **Lehce-i Osmânî**, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1889/1306, s.1346.

² Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabalcı yay., 2012, s.243.

³ Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri** (Metodolojik Bir Yaklaşım), Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s.27; Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”, **DİA**, Ankara: TDV yay, 2004, XXIX, 112-114.

⁴ Mehmed Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, İstanbul: Alfa yay., 2013, s.77.

⁵ Köprülü, “Anadolu Selçuk Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, 27/IV (1943), s.422.

edebiyatla yüzyıllardır anlatılagelen menâkıb-nâmeler Türk-İslam kültürü, tarihi ve edebiyatı için değerli birer kaynak olmakla beraber edebiyat literatürü içerisinde büyük bir yekün oluşturmaktadır.⁶ Halk muhayyilesiyle aktarılan menâkıb-nâmeler, evliyâ tezkireleri ve silsile-nâmelerle birlikte edebiyat tarihi için de kaynak olarak kabul edilmişlerdir.⁷ Halkın daima bir takım insanüstü ve hârikulâde olaylara inanma meylini koruduğu ve kendisine ulaşan dinin resmi çerçevesine popüler anlamda ikinci bir çerçeve eklediği tarihî bir gerçektir.⁸ Bu tabii meyil ve dinin içinde barınan metafizik hususiyet sebebiyle halkın muhayyilesinde oluşan keramet telakkisi, menâkıbların ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Yazılı menkıbeler, sözlü menkıbelere göre tarihsel güvenilirlik bağlamında daha değerli olsa da yazılı menkıbelerin güvenilirliği de bazı kıstaslara dayanmaktadır. Buna göre menkıbeyi vücuda getiren iki unsur vardır: Geniş hayal gücüyle durmaksızın yeni şeyler üreten halk muhayyilesi ve halkın mahsulü olan menkıbeleri tertip ve tasnif ederek kaleme alan müellif. Menâkıb-nâme müellifi, konu edindiği velînin çağdaşı olup aynı muhitte yaşamış ise menkıbelerin sözlü gelenekle deforme olma ihtimali düşer ve tarihsel gerçeklik payı bir o kadar kuvvetlenir. Temelde sözlü ve yazılı olarak ikiye ayrılan menkıbelerin yazılı olanları biçimsel anlamda manzûm ve mensûr olmak üzere iki türde kaleme alınmışlardır. Her iki türde de menâkıb-nâmeler, salt edebiyat yapma amacıyla yazılmadıkları için, biçim olarak son derece kısa ve sade, kezâ üslup olarak da yalın bir dile sahiptirler. Konu edinilen velîler gerçek ve mukaddes kişilerdir. Gerçekleşen olayların ekseriyetle belirli bir yeri ve zamanı vardır. Kerâmetler velî hayatta iken yahut öldükten sonra da meydana gelebilirler. Kerâmetler eğlenme maksadıyla uydurulmuş anlatılar değildirler; gerçekte teması olan ve velîye inanan halk tarafından mistik haz olarak defalarca okunan kıymetli metinlerdir. Hatta halk telakkisinde bir dogma gibi kabul görürler.⁹ Menâkıb-nâmeler yazıldıkları devrin ve çevrenin tarihi yanı sıra sosyolojik, psikolojik ve folklorik tabanına dair malzemeyi ortaya koymada önemli ipuçlarını içermektedir. Osmanlı döneminde yazılan biyografik kaynaklarda kullanılan ifadelerin ışığında, menkıbelerin “yaşam bilgileri” anlamında da kullanılması dikkate

⁶ bkz. Emine Seval Yardım, **Menkıbe ve Menakıbnamelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-1998)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.

⁷ Agâh Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Dergâh yay., 2014, s.427-441.

⁸ Ocak, s.32.

⁹ Ocak, 33-37.

değerdir.¹⁰ Bu sebeple menâkıb-nâmeler daha evvel, kaynak değer olarak ehemmiyetsiz görülmüştür. Ancak sonraki çalışmalar bu eserlere gerekli metodolojik tahlillerle yaklaşıldığı takdirde pek çok hususta zengin bir malzemeye ulaşılabileceğini göstermiştir.

19. yüzyılda İsmâil Sâdık Kemâl'in kaleme aldığı Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba isimli manzûm menâkıb-nâme de bu minvalde önemli bir eserdir. Bir Osmanlı münevveri olan İsmâil Sâdık Kemâl, vefatına dek Sultanahmet'teki Arabacıbaşı Tekke'sinde yaşamıştır. İstanbul'un meşhur meczuplarından olan Dügümlü Baba'yı çocukluk yıllarında tanımış ve çok yakın bir ünsiyet kurarak menkıbelerini kaleme almıştır. Menâkıb-nâme-yi tahlil ederken öncelikli tespit edilmesi gereken husus, eserin telif amacıdır. Her eserin karakterini etkileyen ve farklı vecheleriyle etki alanı oluşturan gayeleri vardır. Eserlere ivme kazandıran *gâyeler prensibi* bağlamında bakıldığında üç temel gâyeden söz edilebilir: Bir eserin gerçekten niçin yazıldığına tekâbül eden Görünür (Ta'limî, Reel) Gaye, alt katmanında bulunan Pratik (Ekonomik ve Kültürel) Gaye ve üzerinde bulunan Uhrevî (Metafizik) Gaye.¹¹ Bu prensip merkezinde bakıldığında, Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'nın görünür gâyesinin Dügümlü Baba'nın tanıtılması, övülmesi ve sözlü gelenekte var olan kerâmetlerinin yazılı şekilde aktarılması olduğu ifade edilebilir. Menkıbelerin asılsız rivayetlerden ibaret olmadığını düşündüğü aşikâr olan müellifin pratik gayesinin ise, menkıbeleri tekraren okunup dinlenebilmek üzere derlemek ve elbette bir eser vasıtasıyla hem kendi hem de Dügümlü Baba'ya dair bir iz bırakmak olduğu söylenebilir. Bunun üzerinde bulunan metafizik gayenin himmete mazhar olarak tasavvufî anlamda yücelmek ve affolunmak olduğu ifade edilebilir. Oldukça sade bir dille yazılmış eserde, Dügümlü Baba'nın kerâmetlerine delil getirmek için tarihî olay ve şahsiyetlerden sıklıkla bahsedilmiştir. Anlatıcı ve anlatan ikilisinin aynı zaman ve mekânda yaşaması, yakın bir ilişkilerinin olması ve eserde tarihî olay ve şahsiyetlerden söz edilmesi Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'yı güvenilir bir menâkıb-nâme hüviyetine taşımaktadır.

¹⁰ Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefayâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016, s. 10.

¹¹ Kenan Mermer, "Sebeb-i Te'lifte Vaz Edilen Şerh Metodu -Kasîde-i Bürde Şerhlerinde *Gayeler Prensibi*-", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cemal Aksu Armağanı*, İstanbul, 2020, s. 673.

Çalışmanın Konusu

İsmâil Sâdık Kemâl'in 19. yüzyılda yaşamış Dügümlü Baba lakabı ile maruf Hacı Hafız Mustafa Efendi'nin hayatını ve menkıbelerini nakletme gayesiyle yazdığı Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba isimli on bir ciltlik eserin beşinci cildinin metninin tam transkripsiyonu ve incelenmesi bu tezin konusunu teşkil etmektedir.

Çalışmanın Önemi

Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba isimli eser, yazıldığı dönemin kültürel tarihi ve sosyal hayatıyla ilgili oldukça zengin malumat ihtiva etmesi ve on bir cilde ulaşan hacmi ile önemli bir eser ve güvenilir bir kaynak hükmündedir. Müellifi İsmâil Sâdık Kemâl, devlet adamı, şair, hattat kimliklerine sahip, tasavvufi ve entelektüel yönüyle oldukça velûd bir yazar olmasına rağmen; kendisi ve eserleri yeterince tanınmamıştır. Bu çalışma, hem yakın tarihimizde yaşamış münevver bir yazarın, önemli bir eserinin transkribe edilmesi hem de Dügümlü Baba hakkında temel kaynak olan bu eserin akademik ve kültürel dünyamıza kazandırılması bakımından önem arz etmektedir. Bütün ciltlerinin çalışılmasıyla birlikte mahiyetinin bir bütünlüğe kavuşacağı düşünülen bu kıymetli eserin beşinci cildinin transkribe edilmesi ve incelenmesi bu sebepten ötürü önem arz eder.

Çalışmanın Amacı

Edebiyat, tasavvuf ve kültür tarihimizin yakın dönemine ışık tutması açısından peydepey ortaya konulması hedeflenen eser, 19. yüzyılda Osmanlı'nın başkenti İstanbul'un, tarihi ve kültürel yapısı hakkında önemli malzemeleri içinde barındıran Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba isimli menâkıb-nâmedir. On bir cilde yayılan eserin beşinci cildinin transkribe ve tahlil edilmesi çalışmanın öncelikli amacıdır. Osmanlı toplumunun hem sosyolojik hem de metafizik kodlarının belirlenmesinde bir çeşit tarih kaydı olarak görebileceğimiz eser hakkında az çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmada meczuplarla ilgili bir kaynak olarak da görebileceğimiz mezkur menâkıb-nâmeyi dikkatlere sunmak, belirttiğimiz bakış açısıyla yorumlayarak bir tasnife tabi tutmak ve dönemine ait çeşitli unsurları tespit edip incelemek amaçlanmıştır. Ayrıca İsmâil Sâdık Kemâl'in eserleri ve Dügümlü Baba'nın akademik dünyaya tanıtılması da çalışmanın bir diğer amacıdır.

Çalışmanın Yöntemi

Eserin tespit edilen beş adet nüshası vardır. Bir ve ikinci cildin neşrinde Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunan 564 M1-M2 numaralı nüshalar istinsah edilmiştir. Eksiksiz olduğu tespit edilen ve nesih hattıyla yazılmış mezkur nüshalar ana nüsha olarak kabul edilmiş ve gerekli görülen yerlerde yine aynı koleksiyonda yer alan rik'a hattıyla kaleme alınmış 564 (1-10) numaralı nüshalarla karşılaştırılarak tenkitli metin şeklinde ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın konusu olan beşinci cilde ait tek nüshanın 564-5 numaralı nüsha olması sebebiyle metin bu nüsha üzerinden okunarak transkribe edilmiştir. Beşinci cilt hazırlanırken cild-i evvel ve cild-i sani ile ilgili yerlerde mukayese edilerek ciltlerin bir bütünlük arz etmesi bakımından benzer metodlar uygulanmıştır. Üçüncü ve dördüncü ciltlerin hali hazırda çalışılıyor olması sebebiyle beşinci cildin okunmasında oluşabilecek muhteva kopukluğunu engellemek ve metni bir bütün olarak ele alıp gidişâtını tespit etmek amacıyla üç ve dördüncü ciltler de ana hatlarıyla incelenmiş ve içeriklerinden örnek metinler transkribe edilmiştir. Metnin transkribe edilmesi yanında muhteva incelemesi de yapılan eser üç başlık halinde ele alınmıştır.

Birinci bölümde eserin müellifi İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatı ve eserlerine yer verilmiştir. Önceki çalışmalarda ayrıntılı şekilde ele alınan eser ve nüshaları kısaca tanıtılarak nüshaların bulunduğu kütüphane ve bölümleri tablo halinde verilmiştir.

İkinci bölümde eser, şekil ve muhteva açısından tahlil edilmiştir. Eserin baş karakteri olan ve Düğümlü Baba ismiyle bilinen Hacı Hafız Mustafa'nın hayatı da bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde okunan nüshanın tavsifi, metnin oluşturulması sırasında kabul edilen neşir esasları ve metin yer almaktadır.

BÖLÜM I: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA

1.1. Hayatı

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı hakkında bilgi veren 19. yüzyıl sonunda yazılmış kaynaklarda birbirini tekrarlar mahiyette pek çok bilgi mevcuttur. Aynı bilgiler kendi eseri olan *Âsâr-ı Kemâl*'in başında verdiği validesine dair terceme-i hâlde de vardır. Tam ismi İsmâil Sâdık Kemâl b. Muhammed Vecîhî Paşa olan müellif, Osmanlı devlet erkânından olan Yozgatlı Muhammed Sâlih Vecîhî Paşa (v. 1284) ile soyu Ayaş'ın büyük mutasavvıflarından Bünyamin Ayâşî'ye dayanan Müslime Hatun'un (v.1281) oğlu olarak Edirne'de h. 1240 (m.1824-25) senesinde doğmuştur.¹² Babası Bosna'dan Cidde'ye uzanan geniş bir coğrafya ağında pek çok farklı vilayette üst düzey devlet görevlerinde bulunan dindar bir insandır. Annesi Müslime Hatun, Ankara'nın Ayaş kazasından hayırsever, muhtereme bir zattır. İsmâil Sâdık Kemâl'in tasavvufa olan meylinin annesinden geldiği kuvvetle muhtemeldir. Mehmet Salih Bey, Rıza Bey ve Aziz Bey isminde üç kardeşi vardır.¹³ İsmâil Sâdık Kemâl'in eşinin isminin Hasnâ Hatun olduğu ve yanına defnedildiği bilinmektedir.¹⁴ Kaynaklardan Zehra isminde bir kızı ve Kemal ve Necmeddin isminde torunları¹⁵ olduğu öğrenilse de birinci ciltte Dügümlü Baba'nın çocuklarının hastalıklarında onlara himmet ettiği, en az ikişer kızı ve oğlu olduğu, hatta kendisi hayattayken iki çocuğunu kaybettiği anlaşılmıştır.¹⁶

Biyografik kaynaklardan ve kendi eserlerinden elde edilen bilgilere göre İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın fazilet sahibi, dindar ve yüksek tahsil sahibi bir kimse olduğu bilinmektedir.¹⁷ Hayatı boyunca babası gibi Ayan Meclisi, Maliye Meclisi, Rumeli Beylerbeyi gibi devletin üst kademelerinde görev yapmıştır.¹⁸ Hayatı boyunca beş

¹² İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl*, Süleymaniye Kütüphanesi Pertevniyal, no: 1050, 256a.

¹³ Mehmet Süreyya, Haz. Nuri Akbayar, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996, V, s.1655.

¹⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942, c.1, s.262.

¹⁵ Konyalı, c.1, s.260-63.

¹⁶ Nazım Taşan, *Kemâl-Nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2017, s.13.

¹⁷ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yay., 1972, c.2, s.209.

¹⁸ Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yay., 2001, c.2, s.863; Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İstanbul: İsis Yay., 1999, s.20,85; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler*,

padişahın dönemine şahitlik eden İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, çalışmaya konu olan beşinci ciltte II. Mahmud ve Abdülmecit Han'dan bahsetmiştir. İkinci ciltte de Abdülmecit Han'dan bahsedilirken V. Murad ve II. Abdülhamit'in bahsi geçmemektedir. Her ne kadar tasavvufi bir daire içinde yaşasa da İsmâil Sâdık Kemâl'in gündemde yaşanan siyasi ve sosyal hadiseleri takip ettiği metnin satır aralarından anlaşılmaktadır. Eserin ana konusunu teşkil eden menkıbeleri aktarırken bu türlü hadiselerle de sıklıkla değinmiştir. Dönem içinde gerçekleşen savaşlar, siyasi veya ekonomik hamleler, dış borçlanma, veba, frengi gibi yüzlerce insanın ölümüne sebep olan salgın hastalıklar, İstanbul'u etkileyen önemli yangınlar, devlet kademelerindeki çeşitli atama ve görevden alınmalar, toplumu sarsan geçim sıkıntısı özellikle beşinci cild içinde dikkat çeken hadiselerdir.

İsmâil Sâdık Kemâl, dinî ilimlerde tahsil görmüş ve icazet almıştır.¹⁹ Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye hocalarından es-Seyyid Sâdık b. Muhammed el-Kaysaravî tarafından aklî ve naklî, usûl ve furû', tefsir ve hadis ilimlerinde verilen icâzet-nâme, Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu 16 numaralı icâzet-nâme mecmuasının başında bulunmaktadır. Tefsir ve bin bir hadis şerhi yazmış olması da dîni ilimlere olan vukufiyetini göstermektedir. Eserde yer yer fıkıh, akaid, kelam, tasavvuf ilimlerine dair görüşlerini serdetmesi de dini ilimlere dair klasik bir usûl takip ettiğini göstermektedir. Düğümlü Baba Tekkesi vakfiyesinde yer alan bilgilere göre İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın, sonradan Düğümlü Baba Tekkesi'ne bağışladığı kütüphanesinde 437 cilt kitap olduğu bilinmekle beraber, kütüphane fihristinde 1081 eser olduğu görülmektedir. Bugün Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunan bu kütüphanenin büyük bir kısmının edebî eserler ve tasavvuf/dua/vird/ezkar kitaplarından oluşması tasavvufi meyline ve edebî yetkinliğine de işaret etmektedir. İsmâil Sâdık Kemâl Arapça, Türkçe ve Farsça olmak üzere üç dilde şiir söyleyebilen bir şairdir.²⁰ Eserlerinin tamamı manzûmdur. İlk şiirlerinde "Sâdık" sonrakilerde ise "Kemâl" mahlasını kullanan müellif aynı zamanda iyi bir hattattır. Ankara'nın Ayaş ilçesinde bulunan Bünyamin Ayâşî Camii'nde altı adet levhası bulunan İsmâil Sâdık Kemâl'in tâlik ve celî tâlik usûllerinde mahir bir hattat olduğu ifade edilmiştir. Tekke vakfiyesinde kayıtlı olduğu bilinen 211

Terimler, Dergah Yay., V, 271; Havva Koç, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, II, 25.

¹⁹ İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969, c.2, s.842.

²⁰ Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c.2, s.209; İnal, **Son Asır Türk Şairleri** c.2, s.842.

levhanın da İsmâil Sâdık Kemâl tarafından yazılmış olduğu muhtemeldir. Birinci ciltte bu levhalarda bulunan metinlerin seksenden fazlasını kaleme almıştır.

Hattatlık dışında farklı alanlara da merakı olduğu aşikâr olan müellifin ebced sistemiyle yakından ilgili olduğu devamlı tarih düşürmesinden de bellidir. Öyle ki Dügümlü Baba'nın doğumu, ölümü, tekke ve kütüphanenin yapılış ve tamiri için binlerce mısralık tarih yazacak denli "tarih düşürme delisi" biri olduğu söylenmiştir. Yine birinci cilt içinde bahsi geçen hat levhalarında yazılı olan kıt'alardan birinin kendi yaptığı saatin üzerinde yazdığı belirtmesi ve metin içerisinde saatçilikle ilgili pek çok teknik terimi kullanması bu zanaatle uğraştığını ve mekanik bilgisinin de olduğunu belgelemektedir. Ayrıca musikî, dokuma, terzilik, ayakkabıcılık, inşaat, ziraat gibi alanların terimlerini de çok yoğun şekilde kullandığı görülmektedir.

Tasavvufa olan alakası eserlerinde açıkça görülen İsmâil Sâdık Kemâl, devlet dairelerindeki önemli vazifelerini ifa ettikten sonra dünya işlerinden uzaklaşarak geri kalan ömrünü kaynaklarda *Fenâ Fî Dügümlü Baba*²¹ şeklinde anılacak kadar bağlandığı Dügümlü Baba'ya ve eserlerini yazmaya ayırmıştır. Yalnızca Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba eserinde on bir ciltlik bir hacimle kendisinin kerametlerini kaleme alması ona olan kuvvetli ünsiyetini göstermektedir. Başka iki eserine de yine Dügümlü Baba'nın ismini vermiş ve diğer eserlerinde de kendisinden yer yer bahsetmiştir. Hayatının büyük kısmını yalısında mazulen geçirmesinin sonucunda tasavvufa ve sanata daha çok yöneldiği görülmektedir:

Kendümüñ gördigimi bî-ğaraž işitdigimi
Eyledim yine bu cilde dağı derc ü imlā

Fesliyem yalıdayam hîç ğaražım olamayup
Her revān bî-ğaraž u bî-‘ ivaz eyler inbā²²

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, 19. yüzyılda Tanzimat Fermanı'yla başlayan Batılılaşma hareketinin etkisinin hâkim olmaya başladığı bir dönemde yaşamıştır. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal olarak büyük bir kırılma yaşadığı geçiş sürecidir.

²¹ Konyalı, c.1, s.260.

²² KAS.1/8-9.

Devletin kendini batıya açışı ile İstanbul'da hayat değişmeye başlamıştır. II. Mahmud devrinde Avrupalılaşmaya başlayan saray ve Tanzimat ricâlinin muhitinde başlayan yenilikler, yavaş yavaş halkın arasında da yayılmıştır.²³ 1839 yılında devlet artık kendi gücünü koruyamaz olmuş ve bu nedenle güç dengesi politikasından yararlanma gereksinimi duymaya başlamıştır. Tanzimat hareketiyle birlikte Osmanlı Devleti modern ve liberal bir devlet olma yolunda ilk adımlarını atmıştır.²⁴

Nizam ve tanzim mastarının muhtevâsından husule gelen “tanzîmât” genel olarak düzenlemeler anlamına gelir ve bu itibarla dahi baştan aşağı bir farklılaşma grafiğine sahiptir. Osmanlıların cihan görüşünün dönüşüm geçirdiği, Avrupa'yı takip mecburiyetiyle hareket edilen bu dönem, kendinden önceki nizamı beğenmeyenlerin ve yeni kurulan nizamı görmek isteyenlerin bir tercihi konumundadır.²⁵ Askeri ve siyasi olarak başlayan bu değişimle beraber doğan eski ve yeni çatışması bilim ve sanatta da kendini göstermiştir. Batılılaşmayı kabul edenlerin karşısında İsmâil Sâdık Kemâl ve Dügümlü Baba'nın yeni nizamı kabul etmeyenler arasında olduğu rahatlıkla söylenebilir. Batılılaşma karşıtı olan tutuma örnek olarak Dügümlü Baba'nın ihtar ettiği bir paşaya, ölümünün fena bir yerde olacağını söylerken Avrupa'yı zikretmesi gösterilebilir:

Ki fenâ yirde helâk olmağ-ıla sen şoñra

Götürürler oradan na' şîñ alup buraya

Nice mesned bularağ yapıdı büyük hñneyi de

Padişâh aldı oturmamış iken oraya

Vaşfı meczûm o günâ idi bu da ma' lûm

Na' şî geldi ecel irdi gidüp Avrupa'ya²⁶

²³ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988, s.131.

²⁴ Hüner Tuncer, **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, Ankara: Ümit yay., 2000, 43-44.

²⁵ Kenan Mermer, **Tanzimat'tan Cumhuriyete Değişen Metafizik ve Edebiyat Abdülhak Hâmit Tarhan Örneği**, İstanbul: İz yay., 2014, s.31-32.

²⁶ K.23/4-6.

Eserlerinden elde edilen izlenime göre İsmâil Sâdık Kemâl'in hayatında siyasetin merkezi bir konuma sahip olmadığı; daha ziyade tasavvuf, edebiyat ve sanat düzleminde bir hayat yaşadığı görülmektedir. Hayatı boyunca pek çok eser kaleme almış, kıymetli bir âlim ve şâir olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, 10 Safer 1310 (3 Eylül 1892) tarihinde vefat etmiş ve vasiyeti üzerine Dügümlü Baba'nın kabri yanına defnedilmiştir.²⁷ Tekkenin haziresinde bulunan kabri, sonraki yıllarda yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda Dügümlü Baba'nın kabri ile beraber Sultan I. Ahmed Türbesinin bahçesine aktarılmıştır.²⁸ Burada Dügümlü Baba'ya ait bir mezar taşı bulunmakla beraber ne yazık ki İsmâil Sâdık Kemâl'e ait bir iz yoktur.

1.2. Eserleri

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa altmış sekiz senelik ömrüne pek çok eser sığdırmış velûd bir müelliftir. Eserlerinin hemen hepsi el yazması halinde olup yalnızca Âsâr-ı Kemâl'in matbu halleri mevcuttur. Biyografik kaynaklarda bahsedilen eserlerin yanlış isimlendirmeleri sebebiyle eserleri hakkında meydana gelen tenakuz Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'nın birinci cildini çalışan Nazım Taşan tarafından büyük ölçüde giderilerek eserler ayrıntılı şekilde tespit edilmiş ve incelenmiştir.²⁹ Mezkur külliyyatın ikinci cildini çalışan Nergiz Önce, öncekilere ek olarak diğer kütüphanelerde "Ebcedli Manzûme" şeklinde yanlış isimlendirilmiş ve Milli Kütüphane'de kayıtlı bulunan "Hayru'l-Kasas" aslı esere ulaşmıştır.³⁰ Yapılan çalışmalar neticesinde İsmâil Sâdık Kemâl'in eserleri tespit edilmiş olduğundan eserler kısaca tanıtılacak, haklarında yapılan modern çalışmalardan bahsedilecek ve eserlerin bulunduğu kütüphane ve bölümler aşağıdaki tabloda belirtilecektir.

²⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951, c.1, s.223.

²⁸ Fatih Işıl, **Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)**, Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015, s.14.

²⁹ Taşan, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)**, s.14-24.

³⁰ Nergiz Önce, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin)**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2019, s.6-11.

1. Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba

Biyografik kaynakların çoğunda iki cilt olarak bahsedilen eserden Konyalı, on cilt olarak bahsetmiştir.³¹ İsmâil Sâdık Kemâl, aslında on bir ciltten müteşekkil olan eserin son cildine ömrü yetmediği için tarih düşmediğinden Konyalı'nın on cilt olarak zikretmiş olması muhtemeldir. Birinci cilt Nazım Taşan tarafından; ikinci cilt Nergiz Önce tarafından transkribe edilmiştir. Üç ve dördüncü cilt hali hazırda bitmiş olmamakla birlikte Kenan Mermer danışmanlığında çalışılmaktadır. Beşinci cilt ise bu çalışmanın kapsamındadır. Eserin tahlili sırasında ayrıntılı ele alınacağı için burada tafsilata yer verilmemiştir.

2. Âsâr-ı Kemâl

İsmâil Sâdık Kemâl'in tek matbu eseri olan Âsâr-ı Kemâl'in çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası mevcuttur. Üç ciltten oluşan eserin birinci cildinde Şerh-i Esmâ-i İlâhî, Şerh-i Esmâ-i Nebî, Kasîde-i İ'tikâdiyye, Kıssa-i Enbiyâ, Mucizât-ı Nebî, Hilye-i Nebî; ikinci ciltte Bin Ehâdis Şerhi; üçüncü ciltte ise Kıssa-i Ashâb, Kıssa-i Evliyâ, Na't-ı Şerîfler, Şiirler, müellifin anne ve babasının terceme-i halleri yer almaktadır. Eser, 2016 yılında Doç. Dr. Melek Dikmen tarafından "Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i (I-II. cilt)" ismiyle Ispara Fakülte Kitabevi'nden yayımlanmıştır.

a- Âsâr-ı Kemâl hakkında yapılan tezler

1. Fatih Işıl, Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.
2. Yasin Karakuş, Âsâr-ı Kemâl'deki Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî ve Na't-ı Enbiyâ (İnceleme- Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk- İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.

³¹ Konyalı, c.1, s.260.

3. Gökçe Betül Taşkaya, Die tarihs des Vecihpaşazade auf den Tod des Dügümlü Baba (1283-1866-67) nach einer Handschrift der Süleymaniye Bibliothek aus dem Jahr 1294-1877-78, Viyana Üniversitesi, Master Tezi, Viyana, 2013.

b- Âsâr-ı Kemâl hakkındaki makaleler

1. Halil İbrahim Şener, “Âsâr-ı Kemâl’de Yer alan Manzûm Esmâü’l-Hüsnâ”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1987, sa:4, s.227-240.
2. Bekir Tatlı, “İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’deki Hadisçiliği” Dinî Araştırmalar, 2015, c.18, sa:46, s.45-65.
3. Yasin Karakuş, “19. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzûm Hilyesi”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018, c.18, sa:1, s. 569-595.

3. Rûh-ı Kemâl

H. 1291 yılında yazılan esere ait üç nüsha, küçük farklar dışında büyük oranda birbirine benzemektedir. Eserin içinde daha evvel Âsâr-ı Kemâl’de yazılmış 80 beyitlik bir hilye, bir Esmâ-i Hüsnâ Kasîdesi ve bir Esmâ-i Nebî Kasîdesi bulunmaktadır. Bu kasideler ufak tefek tashihlerle Rûh-ı Kemâl’e eklenmiş, hilye ise aynen alınmıştır. Eserin büyük kısmını müellifin Şerh-i Delâ’il-i Keşf-i Dügümlü Baba isimli manzûm metin oluşturmaktadır. Muhtevası, Hz. Muhammed (sav) için söylenen salavat ve selamların derlenmesinden oluşan Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî’nin yazdığı, halk arasında “*Delâilü’l-Hayrât*” ismiyle meşhur olmuş eserin manzûm tercümesi olan eserin Süleymaniye nüshası h. 1288’de yani Rûh-ı Kemâl’den önce kaleme alınmıştır. Bu sebeple Rûh-ı Kemâl’e derc edilen bu eserin önceden yazılmış müstakil bir eser olduğu düşünülmektedir. Rûh-ı Kemâl’de müellifin Mevlid Kasîdesi, Şemâ’il Kasîdesi ve Mucizât-ı Nebî Kasîdesi isminde mazumeleri de bulunmaktadır. Hz. Peygamber merkezinde gelişen edebî türlerle zenginleştirilmiş bir eser olarak karşımıza çıkan Rûh-ı Kemâl, Furkan Terzioğlu tarafından Kenan Mermer danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır:

Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl’in Rûh-ı Kemâl Adlı Eseri (İnceleme-Metin) , Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2020.

a. Rûh-ı Kemâl hakkındaki makaleler

1. Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl'in Delâilü'l-Hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl, *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 2020, sa:10, s. 57-77.
2. Bekir Belenkuyu, Vecîhîzâde İsmâ'il Sâdık Kemâl (Ö. 1892) ve Rûh-ı Kemâl'de Yer Alan Manzûm Esmâ-i Nebî Metni, *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, 2017, c.5, sa: 49, s. 389-419.

4. Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân

İsmâil Sâdık Kemâl'in en önemli eserlerinden olan manzûm tefsir, üç ciltten müteşekkildir. Eserle ilgili olarak "Manzûm Bir Kur'an Çevirisi Olarak İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Tefsir-i Kemâl Adlı Eserinin Metin ve Muhteva Değerlendirmesi" isminde yüksek lisans tezi İstanbul Üniversitesi'nden Mahmut Berat Durak tarafından çalışılmaktadır.

5. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba

Muhtevası, Hz. Muhammed (sav) için söylenen salavat ve selamların derlenmesinden oluşan eser Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin yazdığı, halk arasında meşhur olmuş "Delâilü'l-Hayrât" isimli eserin manzum tercümesidir.

6. Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn

Dört halifenin sözlerinin Türkçe'ye çevrilerek şerh edildiği "Şerh-i Kelimât-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn" isimli esere benzer şerhtir. Hz. Ebubekir'e yazılmış bir na't ile başlayan eserin devamında müellif Hz. Ebubekir'in rivayetlerini aktararak kısaca açıklamıştır.

7. Tefeyyüz

Muhammed Bahaüddin Buhârî'ye ait olan *Evrâd-ı Bahâiyye* isimli eserin manzûm tercümesi olup üç ciltten müteşekkildir. Muhtevasını Nakşibendî tarikatine ait zikir ve virdler oluşturmaktadır.

8. Terceme-i Fıkhu'l-Ekber

İmâm-ı Azam Ebû Hanife'nin Fıkhu'l-Ekber isimli akaid eserinin manzûm tercümesidir. Her mısrası ebcedli yazılmıştır.

9. Zikr-i Ashâb-ı Küllî-i Dügümlü Baba

İsmâil Sâdık Kemâl'in Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'dan sonra en hacimli eseridir. Dokuz ciltten oluşan eserde sahabe ve din büyüklerinin manzûm terceme-i hâllerini içermektedir. İbnü'l-Esîr'in Üsdü'l-Gâbe fî Mâ'rıfeti's-Sahâbe isimli eserinden istifade edilerek kaleme alınmıştır.

10. Şiir Mecmuaları

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Dügümlü Baba Koleksiyonu'nda bulunan 447 numaralı nüshada 33 na't, 33 münâcât, Nâbî'nin na'tına bir tahmis, Kasîde-i Emâlî Tercümesi, Zülkifl'e (as) yazılmış bir na't, Kemâl mahlasına dair bir mahlasnâme ve Hâşim mahlaslı bir şairin na'tı bulunmaktadır. Aynı koleksiyonda 448 numarada kayıtlı nüshada ise 27 na't alfabetik olarak sıralanmış, münâcâtler, târihler, mesnevîler ve Arapça manzûmeler bulunmaktadır.

11. Diğer Eserler

Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî'nin Mecmû'atü'l-Ahzâb isimli eserin manzûm tercümesi olan *Müflihîn-i Hazîne* isminde bir eseri vardır. *Sâdıkü'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl* isimli başka bir eseri de mevcuttur ve bu eserle ilgili bir yüksek lisans tezi mevcuttur:

Fatih Samet Okumuş, İsmâil Sâdık Kemâl Vecîhî Paşazâde (ö. 1310/1893)'nin İhlâs Sûresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İnceleme, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Faruk Güney, Kırklareli 2019.

Tablo 1:**İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri ve Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler**

Eser İsmi	Kütüphane	Bölüm	Numara	Özellikler
Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba	Ankara Milli Kütüphane		06 Hk 157 (1-4)	540 y. 11.cilt Vakıf t. 1299 Müellif hattı
	Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	699	1.cilt
			634	11.cilt
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	564 (1-10) 564 M1-M2	1 ve 2. Cilt intinsah edilmiş, müstensih belirtilmemiş.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Yazma Bağışlar	1986-1	1.cilt
1986-2			2.cilt	
Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	428	1.cildin bir kısmı	
Âsâr-ı Kemâl	Beyazıt Devlet Kütüphanesi	Veliyyüddin Efendi	3514	Vakıf t. 1284 437 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	66	366 vr.
			67	377 vr.
			634	177vr.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Hacı Mahmud Efendi	4314	4314: 81 s.
			4507	vakıf t. 1284, 258s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	175	vakıf t. 1284, 502 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Laleli	3766	matbu: Şeyh Vefa Matbaası. vakıf t. 1284, 502 s.
Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	1050	matbu y.y, t.y, vakıf t. 1284, 114 s.	
Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	746	Matbu y.y, t.y, vakıf t. 1284, 510 s.	
Rûh-ı Kemâl	İBB Atatürk Kitaplığı	Osman Ergin Türkçe Yazmalar Kataloğu	284	16 st, 78 vr, istinsah t. 1217/1802, vakıf t.1291.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	620	115 s. vakıf t. 1291.
			621	18 st, 75 vr, vakıf t. 1291.
			623	198 vr.
Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	636	1.cilt, 226 s., müellif hattı, vakıf t. 1296.
			637	2.cilt,107 vr, müellif hattı, vakıf t. 1296.
			623	3.cilt,139vr., müellif hattı, vakıf t. 1296.

	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 159	6 cilt, 753 vr., müellif hattı, vakıf t. 1294/1876.
Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 153	138 vr., müellif hattı, telif t. 1297/1881.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	622	274 s., müellif hattı.
Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 155	58 vr., istinsah t. 1307/1888.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	176 vr., müellif hattı, vakıf t. 1307.
Tefeyyüz	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	1.cilt, 176 vr., müellif hattı, vakıf t.1307.
			624	2.cilt, 168 vr., müellif hattı, vakıf t.1300.
			625	3.cilt, 29 vr., müellif hattı, vakıf t.1301.
Terceme-i Fıkhu'l-Ekber	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/2	9 vr., müellif hattı, telif t. 1307/1891.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	642	18 s., müellif hattı.
Zıkr-i Ashâb-ı Küllî-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/1 (1-9)	1476 vr., müellif hattı, telif t. 1301/1885.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	635	1.cilt, 171 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			632	2.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1302.
			639	3.cilt, 147 vr., müellif hattı, vakıf t. 1303.
			630	4.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			640	5.cilt, 193 vr., müellif hattı, vakıf t. 1304.
			633	6.cilt, 189 vr., müellif hattı, vakıf t.?
			641	7.cilt, 172 vr., müellif hattı, vakıf t. 1305.
			631	8.cilt, 181 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
			642	9.cilt, 124 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
Şiir Mecmuaları	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	447	42 vr., müellif hattı, vakıf t. 1284.
			448	34 vr., müellif hattı, vakıf t. 1291.
Sâdıku'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	16	56-63 vr., Arapça.
Müflihîn-i Hazîne/Mecmû'atü'l-Ahzâb	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	628	367-776 vr.

BÖLÜM II: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA

2.1. Eserin Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekilleri

Eserin bir ve ikinci cildinde kaside, kıt'a, kıt'a-i kebîre, gazel, rubâî, ferd, tahmis, musarra ve murabba gibi nazım şekilleri kullanılmıştır. Eserin muhtevası menkıbeler olduğundan mesnevî nazım şeklinin kullanımı daha münasip görünse de İsmâil Sâdık Kemâl'in daha çok kıt'a ve kıt'a-i kebîrelerle yazmayı tercih etmesinin arkasındaki sebep, Tanzimat'ın ilanı ile başlayan ve Batı edebiyatının etkisiyle gelişen Tanzimat edebiyatında mesnevi nazım şeklinin kullanımının son bulması olabilir.³² Beşinci cilde geldiğinde nazım şekillerindeki bu çeşitliliğin mevcut olmadığını görmekteyiz. Diğer ciltlerde de ağırlıklı olarak tercih edilen kıt'a ve kıt'a-i kebîrelerle yazma temayülü bu cildin tamamına yayılmıştır. Kıt'alardan yalnızca biri tarih kıt'ası şeklinde yazılmıştır. Eserin hemen başında bulunan bir kasîde dışında farklı bir nazım şekli bulunmamaktadır. Kasîde üslûbu da klasik anlamdaki kasîde üslûbundan farklıdır. Şekil olarak girizgâh, tegazzül, fahriye ve dua bölümlerinin her zaman bulunmadığı kasîdesinde muhtevâ olarak da ekseriyetle tasavvufî konular işlenmiştir. Kasîde nazım şeklinde amaç bir kişiyi övmek ve ondan yardım istemek iken müellif kasîdelerini daha çok mesnevîlerde işlenen konular dairesinde kaleme almıştır. Çok az görülmeyle birlikte konu dışı kasîde yazımı edebiyatta daha önce de kullanılmıştır. Örneğin Nef'î'nin Tuhfetü'l-Uşşâk isimli eseri mesnevi konularında yazılmış kasidelerden oluşmaktadır.³³

Kıt'a ve kıt'a-i kebîre ayrımında farklı görüşler mevcuttur. Bu ayrımın gereksiz olduğunu ifade edenler olduğu gibi,³⁴ iki beyitten fazlasına kıt'a-i kebîre diyen araştırmacılar da vardır.³⁵ Şeklen mukaffâ beyitlerden oluşan, matla ve mahlas beyti olmayan, xa,xa,xa kafiyeli nazım şekli olan kıt'aların genellikle on beyite kadar olanlarına kıt'a, fazlasına ise kıt'a-i kebîre denilmiştir. Eserde bütünlük arz etmesi açısından ilk ciltlerde tercih

³² Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh yay., 2016, s.71.

³³ İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, s.40-42.

³⁴ Tâhirü'l-Mevlevî, *Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, haz. Muhiddin Turan, İstanbul: Kesit yay., 2015, s.91.

³⁵ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu yay., 2016, s.203.; Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu, Mustafa Kirenci, İstanbul: Büyüyenay yay., 2019, s.117.

edilen yöntem benimsenmiş ve beşinci ciltte de on iki beyitten fazla olanlar kıt'a-i kebîre kabul edilmiştir.

2.1.2. Vezin

Tamamının aruz vezniyle yazıldığı menâkıb-nâmenin birinci cildinde 8; ikincisinde ise 7 farklı aruz bahri kullanılmıştır. Eserin büyük kısmında kullanılan ana bahir *remel* olup *Fâ'ilâtün (Fe'ilâtün), Fe'ilâtün, Fe'ilâtün, Fe'ilün (Fa'lün)* vezni beşinci ciltte kullanılan tek vezin çeşididir. Vezin çeşitliliğinin azalması manzûmelerin türlerindeki çeşitliliğinin azalmasıyla bağlantılıdır. Aruz kusuruna çok az rastlanan eserden, müellifin aruza oldukça hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.3. Dil ve Üslup

Tüm dinlerdeki mistik hareketlerde hisler şiir aracılığıyla aşikâr edilmek istenmiştir. İslam kültüründe de bu kaide değişmemiştir.³⁶ Sanata, güzelliğe ve âhenge dinindeki mistik yön sebebiyle alışık olan mümin şahsiyet için güzel sanatlar önemli bir tatbikat sahasıdır. Tasavvuf literatüründe arifler, duygularını ve tecrübelerini şiirle dile getirirler. Onlar tasannû amaçlı söylemekten ziyade şiiri, mecaz, sembol, remz gibi ifade alanlarına sahip olduğu için tercih etmişlerdir.³⁷ Yani şiir; didaktiktir, tekdüzedir, anlamsaldır. Tekke şairleri sultanlara sunulmak üzere yazılan methiyelerle ilgilenmemişlerdir. Tekke şiiri, Divân şiirine nispetle daha tabi'îdir. Söz oyunları umumiyetle terk edilmiştir. Dinî-tasavvufî şiirlerde yekpâre bir ruh yani divân edebiyatı tabiriyle yekâhenklik vardır.³⁸

Eser manzûm yazılmış olması hasebiyle dil ve üslup açısından dikkate şayandır. Eserin birinci cildinde İsmâil Sâdık Kemâl, eseri yazmaktaki gâyesinin Düğümlü Baba'nın menkıbelerini anlatmak olduğunu belirtmiştir. Sade ve anlaşılır bir üslup ile yazmayı tercih etmesinin yanı sıra çeşitli söz sanatlarını da eserinde icra etmiştir. Çeşitli mecazlar, üstü kapalı ifadelere de rastlanan eserin beşinci cildi baştan sona Türkçe yazılmıştır. Bilhassa kıt'a-i kebirelerin ilk kısımlarında menkıbelerin aktarılmasından sonra edebî sanatlar açısından daha zengin olan anlatımların yer aldığı görülmektedir. Klasik şiirin genel hususiyeti olarak Arapça ve Farsça kelimelerin sıklıkla kullanıldığı eserde 19.

³⁶ Annemarie Schimmel, *Tasavvuf Notları*, İstanbul: Sufi Kitap yay., 2018, s. 49.

³⁷ Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvuf Düşüncesi*, İstanbul: Sufi Kitap, 2014, s. 86.

³⁸ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, İstanbul: Dergâh yay., 2013, s.88-89.

yüzyıla ait olan üniforma, payton, şimendifer gibi modern kelimeler de bulunmaktadır. Müellif hattatlık, saatçilik, dokumacılık, ziraat, inşaat gibi sanat ve zanaatlara ait olan terimleri ve çeşitli ilim dallarına ait terminolojik kelimeleri de eserinde kullanmıştır.

Söz sanatları, ekseriyetle ilk ciltlerde mevcut olan menâkıb-nâme dışındaki manzûmelerde yoğunlaşmıştır. Menkıbelerin ön planda olduğu beşinci ciltte şâirâne söyleyiş azalmakla beraber tamamen kaybolmamıştır. Manzûmelerde menkıbenin aktarımı bittikten sonra söz sanatlarıyla zengileşen anlatımın yer aldığı eserde müellif özellikle *tenâsüp* sanatını kullandığı beyitlerde ilgili kelimelerin üzerini çizerek buna dikkat çekmiştir. Müellifin edebî kimliğini görebilmek amacıyla kullandığı anlamla ilgili sanatlara örnekler aşağıda sıralanmıştır.³⁹

İsmâil Sâdık Kemâl'in en çok kullandığı sanatlardan biri *teşbih* sanatıdır. Teşbih sanatı aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibarıyla zayıf olanı kuvvetli olana benzetmek sanatıdır. Dügümlü Baba'nın verdiği düğümlerin güle benzetildiği beyit teşbih sanatına örnektir:

Bir düğüm virdi anî başına diktirdi hemân
Tâc üstünde gül-âsâ olarak nûr-efken⁴⁰

İstiâre sanatı bir şeyin gerçek anlamı dışında çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmak demektir. Eserde Dügümlü Baba ile ilgili olarak pek çok yerde bu sanat kullanılmıştır. Dügümlü Baba için feyz mimarı benzetmesi yapılan beyit bu sanata örnektir:

Beyt-i albine virüp uvvet o mi' mâr-ı füyûz
Himmeti irdi telâş âteşini ifâya⁴¹

Metinde pek çok yerde kullanılan bir diğere sanat *mecâz-ı mürsel*dir. Mecâz-ı mürsel, kelimenin ilk söylendiğinde akla gelen hakiki manası dışında birtakım münasebet ve benzerlikler sebebiyle farklı anlamlar yüklenmesidir. Parça söylenerek bütünün

³⁹ Bu sıralamada belirtilen edebi sanatların tanımları için bkz. Numan Külekçi, **Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar**, Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., 1995.

⁴⁰ K. 48/3.

⁴¹ K. 1/6.

kastedildiği mecâz-ı mürsele, Osmanlı Devleti kastedilirken yalnızca Osmanlı şeklinde ifade edilmesi örnektir:

İde ‘Osmānlu’ya yardımını fülān devletleriñ
Didi oldu çok aña rāvī bulunup bilerek⁴²

Kināye sanatı, bir maksattan dolayı sözü hem hakîkî hem de mecazi anlamlara uygun olarak kullanmaktır. Kinâyede sözün gerçek anlamını düşünmeye engel bir karîne bulunmamalıdır. Eserde geçen himmet makası terkinde makasın kesmesi anlamı anlaşıldığı gibi mecazi anlamda da himmet makasının feyz ağzını açması kastedilmiştir.

Ėam şevāribleri açdırmaz iken ağzını da
Leb-i feyz açdı o miķrās-ı himemle keserek⁴³

Tenāsüp sanatı, mânâca, aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimeyi tezat meydana getirmemek şartıyla bir arada kullanmaktır. Eserde daha çok ilim, sanat ve zanaat dallarına ait terimler kullanılarak icra edilmiştir. Örneğın bir beyitte hat sanatına ait mühür, cilā, varak, satır ve mıstar kelimeleri birlikte kullanılmıştır:

Mühr-i himmetle cilā-yāb olıcaķ dil varaķı
Satır-ı ef’āle olur mıstar-ı Ėayr üzre Ėudūd⁴⁴

Tevriye sanatı, iki ya da daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kastetmektir. Eserde sıklıkla özel isimlerle ilintili olarak kullanılmıştır. Örneğın kemāl kelimesini söylerken müellif kendi ismini kastetmiştir:

Yazdı mevşūķ olarak eyledi taĖķīķ-i kemāl
Ėaķ ķabūli yine beyt-i dile maźmūn-ı me’āl⁴⁵

Telmih sanatı, herhangi bir kıssaya, geçmişteki bir olaya, meşhur hikayelere, efsanelere, malum bir şahsa, çeşitli inanışlara veya bir hadiseye işaret etmek sanatıdır. Müellif Kur’an kıssalarını, peygamber hayatlarını hatırlatmak suretiyle teşbih sanatını da sıklıkla kullanmıştır. Örneğın bir beyitte Hz. Eyüp kıssasına telmihte bulunulmuştur:

⁴² K. 75/6.

⁴³ K. 6/10.

⁴⁴ K.B. 2/13.

⁴⁵ K.B. 5/30.

Ehl ü mālını yine buldı cenāb-ı Eyyūb
Mişli de oldı berāber aña elṭāf-ı İlāh

Ḥaste olmuş ise de çok yine Ḥaḫ virdi şifā
Olmadı derd gibi şey hīç ki virir istikrāh⁴⁶

Mübalāğa sanatı, sanatkârı heyecanlandıran bir hadisenin, heyecanın mahiyet ve şiddetine göre büyümesi veya küçülmesidir. Eserde Düğümlü Baba'nın manevi kıymetinin anlatıldığı beyitlerde sıkça kullanılmıştır. Örneğin bir beyitte onun gönül hırkasının kokusunun göklere ulaştığı, dokuz kat semanın bile ona engel olmadığı anlatılmıştır:

‘Üd-ı dil hırkasınıñ rāyiḫa-i ṭayyibesi
‘Arş-ı a‘ lāya çıkar nüh-felek itmez taḥdīd⁴⁷

Tezat sanatı, mânâca birbirinin karşıtı iki düşünce, duygu ve hayalin bir ifadede toplanmasıdır. Çokça kullanılmıştır. Örneğin bir beyitte iç ve dış; siyah ve beyaz kelimeleri kullanılarak icra edilmiştir:

Ol Siyāh-pūş Baba didi yine pür-‘ ibret
İçi pür-nūr u beyāz zāhiri pür-ḫüzn ü siyāh⁴⁸

İktibas sanatı müellifin, mânâyı kuvvetlendirmek, söze güzellik katmak maksadıyla eserine âyet, hadis ya da bunlardan parçalar almasıdır. Eserde âyet ve hadislerden sıklıkla alıntı yapılmıştır. Hem tam hem de nakıs iktibas çeşitlerine rastlamak mümkündür. Örneğin İnşirah Sûresi'ne yapılan bir iktibas şöyledir:

Yine menşüş iki yüsri oluyor bir usruñ
Maḫv ider zulmet-i ekdârı virüp Ḥaḫ mişkāt⁴⁹

⁴⁶ K. 84/10-11.

⁴⁷ K.B. 3/35.

⁴⁸ K. 62/1.

⁴⁹ K.B. 1/10.

Tecâhül-i ârif insanın bildiği bir gerçeği, bir noktaya bağlı olarak bilmiyormuş gibi göstermesidir. Örneğin bir beyitte Allah aşkıyla yanan kalbin, tıpkı yanarak kireç olan taş gibi bembeyaz olacağı bilinmekte ancak bilmezden gelinmektedir:

Taş yanup kireç olup nerm ü beyâz olur iken

‘Aşk-ı Hâk ile gönül olmaya mı nerm ü selîm⁵⁰

Hüsn-i tâlîl sanatı , söze güzellik katmak amacıyla herhangi bir husûsu, asıl sebebi dışında gerçek olmayan bir sebepten dolayı meydana geliyormuş gibi izâh etmek demektir. Eserde çoğunlukla tasavvufî telakkinin ifade bulduğu kısımlarda da kullanılmıştır:

‘Işkın ‘ıtrıyla mu‘atırsa meşâmm-ı kalbiñ

Bilmeli andan olur bûy-i şafâ ‘arş-ı Hudâ⁵¹

İstihdam sanatı, iki mânâsı olan bir kelimenin, delâlet ettiği mânâların ayrı ayrı kastedilerek kullanılmasıdır. Örnek olarak kaşık kelimesinin hem alet olan hem de elmas olan kaşık olarak kullanıldığı beyit zikredilebilir:

Kaşık elmâsı daği olsa kaşıkla yinse

Bâñinen fâ’idesi olmadığıdır izhâr⁵²

Teşhis sanatı, insan dışındaki canlı varlıkları veya eşyayı, duyan, düşünen, hareket eden insan kişiliğinde göstermek, ona kişilik vermek demektir. Düğümlü Baba’nın dertlilere verdiği elbisesinin bez parçasına, şerefli olma sıfatının verildiği beyit örnek verilebilir:

Didi kim tekye vü hânem yıkılıp oldu hârâb

Virdi bez parçası bezmi şeref ile memlû⁵³

2.1.3.1. Metinde Yer Alan Atasözleri ve Deyimler

İrsâl-i mesel sanatı, söylenen düşüncüyü pekiştirmek amacıyla atasözü veya bu değerdeki sözlerin söylenmesidir. Darb-ı mesellerin vezne uydurularak şiir içinde zikredilmesi anlamına gelen bu sanata cilt boyunca oldukça fazla yerde rastlandığından, eserde

⁵⁰ K.B. 4/11.

⁵¹ K.B. 10/15.

⁵² K. 74/6.

⁵³ K. 79/3.

zikredilen atasözleri ve deyimler önemli bir yekün oluşturmaktadır. Metnin geneline yayılmış vaziyette olan bu ifadeler toplanarak aşağıdaki başlık altında sunulmuştur.

a. Atasözleri

Aş taşınca kepçeye paha olmaz: Normal zamanlarda çok büyük önem ve değeri olmayan gereçler, sıkışık zamanlarda çok değerli olurlar.⁵⁴

Aşığa Bağdad Irak gelmez: Bir şeyi elde etmek için taşkın bir istek içinde bulunan kişiye bu uğurda katlanacağı fedakarlıklar güç gelmez.⁵⁵

At sahibine göre kişner: İnsanlar başlarında bulunan kişinin etkisi altında kalarak onun tutumuna göre davranırlar.⁵⁶

Bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur: yarar sağlanacak şeylerin sürekli bakım ve onarımını yapmak gerekmektedir.⁵⁷

Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur: Aç gözlülük edip küçük çıkarlar için tehlikeli işlere girmek büyük felakete neden olabilir.⁵⁸

Ev yıkanın evi olmaz: Başkalarının mutluluklarına engel olan, düzenlerini bozan kimseler ne kadar çabalasalar da mutluluğu yakalayamazlar.⁵⁹

Hırsız evden olunca öküz bacadan çıkar: Üyesi olduğu topluluğun zayıf yönlerini iyi bilen kimselerin topluluğa zarar vermesi de kolay olur.⁶⁰

Kepenek altında er yatar: İnsanları kılık ve kıyafetlerine bakarak değerlendirmemelidir. Kaba kaba, perişan bir kılık içinde değerli bir kişi bulunabilir.⁶¹ Çoban libası olması dolayısıyla kepenek giyen kişinin hor görülmemesini belirten bu atasözü kepenekli dervişler için söylenmiş olsa gerektir.⁶²

⁵⁴ K.B. 4/97; Necmi Akyalçın, **Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz: Tanıklı Sözlük**, Ankara: Eğiten Kitap, 2012, s. 142.

⁵⁵ K. 4/42; Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu yay., 1971, c.1, s. 156.

⁵⁶ K. 61/7; Aksoy, c.1, s. 160.

⁵⁷ K.B. 20/12; Akyalçın, s. 170.

⁵⁸ K.B. 11/45; Akyalçın, s. 258.

⁵⁹ K.B. 9/31; Akyalçın, s. 590.

⁶⁰ K.B. 9/42; Akyalçın, s. 367.

⁶¹ K.B. 3/40; Aksoy, c.1, s. 293.

⁶² Abdülbâki Gölpınarlı, **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul: İnkılap ve Aka kitabevleri, 1977, s. 197.

Köpeğe dalaşmaktan çalıyı dolaşmak yeğdir: Edepsiz kimse ile uğraşmamak için onun bulunduğu yerden uzaklaşmak gerekir.⁶³

Mum dibine ışık vermez: Çıkarları bir tarafa bırakarak başkalarına yardım etmeyi amaç edinen kimseler aynı özeni kendilerine ve yakınlarına göstermeyebilirler.⁶⁴

Ne kumaş olduğunu biliriz: İşe yaramaz, hatta kötü bir kişi olduğunu biliriz.⁶⁵

Sel geçer kum kalır: Herhangi bir durumda önemli olan, kalıcı olan öğelerdir. Gelip geçici olanlar değil.⁶⁶

Yel kayadan ne koparır: Sağlam karakterli kişiler, sağlam temele dayanan işler önemsiz etkilerle sarsılmaz.⁶⁷

Yırtıcı kuşun ömrü az olur: Başkalarına saldırmayı huy edinen kişilerin düşmanları çok olur. Çok geçmeden bu düşmanlar da onun canına kıyarlar.⁶⁸

b. Deyimler⁶⁹

Ağzını açmamak: Hiçbir şey söylememek.⁷⁰

Ayak altında kalmak: Çevresince hor görülme.⁷¹

Ayak diremek: Birine karşı kendi tutumundan şaşmamak.⁷²

Bin dereden su getirmek: Çok dolambaçlı gerekçeler ileri sürmek, birçok aldatıcı diller dökmek.⁷³

⁶³ K.B. 17/15; Aksoy, c. 1, s. 334.

⁶⁴ K.B. 15/15; Akyalçın, , s. 463.

⁶⁵ K.B. 3/27; E. Kemal Eyüboğlu, **Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1973, c.1, s.187.

⁶⁶ K.B. 9/25; Aksoy, c. 1, s. 344.

⁶⁷ K.B. 9/37; Aksoy, c.1, s. 381.

⁶⁸ K. 13/7; Aksoy, c.1, s. 476.

⁶⁹ Farklı kaynak belirtilenler haricindeki bütün deyimler için bkz. Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, İstanbul: İnkılap yay., 2018, c.2.

⁷⁰ K.B. 11/14.

⁷¹ K. 71/2.

⁷² K.B. 20/7.

⁷³ K.B. 9/26.

Boyuna posuna bakmamak: Fizik yapısının gereğince gelişmemiş olmasını göz önünde bulundurmadan anlamına gelen deyim.⁷⁴

Burnunun dikine gitmek: Kimseyi dinlemeyerek kendi bildiğini yapmak.⁷⁵

Çam devirmek: Karşısındakine dokunacak ya da kötü bir sonuç doğuracak söz söylemek.⁷⁶

El ayak öpmek: Bir işi yaptırmak için şuna buna çok yalvarmak.⁷⁷

El vermek: Yardım etmek, fırsat vermek.⁷⁸

Göz değmek: Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskançlık ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek.⁷⁹

Göz dikmek: Bir şeyi her halde ele geçirmek istemek.⁸⁰

Göz/kulak açmak: Dikkatli olmak.⁸¹

İğne deliğinden görmek: Küçük bir olaydan büyük gerçeklere ulaşacak kadar keskin görüşü ve geniş kavrayışı bulmak.⁸²

İğne ile kuyu kazmak: Yetersiz araçlarla ve sürekli, sabırlı çalışmalarla pek güç olan ve çok ağır olan ve çok ağır yürüyen büyük bir işi başarmaya çalışmak.⁸³

İpsiz sapsız: Bir iş yapmayı boş gezen, baldırı çıplak, serseri.⁸⁴

Kabulüstü kalmak: Benzerleri arasında üstün, seçkin, görünür.⁸⁵

Kaşlarını çatmak: Kaşlarını birbirine yaklaştırarak öfkesini belli etmek.⁸⁶

⁷⁴ K.B. 6/12.

⁷⁵ K.B. 11/14.

⁷⁶ K. 38/9, K.B. 3/32.

⁷⁷ K.B. 11/17.

⁷⁸ K.B. 4/52; M. Ali Tanyeri, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**, Ankara: Akçağ yay., 1999, s.104.

⁷⁹ K. 32/7.

⁸⁰ K. 68/3.

⁸¹ K.B. 11/13.

⁸² K.B. 3/41.

⁸³ K.B. 3/38.

⁸⁴ K.B. 3/37.

⁸⁵ K.B. 4/13; Ömer Celep, **Dillerden Düşmeyen Deyimler ve Öyküleri**, İstanbul: Akis Kitap, 2013, s. 307.

⁸⁶ K. B. 11/16.

Kokusu çıkmak: Gizli kalmak üzere yapılan iş, herkesçe anlaşılmaya başlamak.⁸⁷

Kulağını bükmek: Yapacağı işte dikkatli davranması için uyarıda bulunmak.⁸⁸

Ocağına düşmek: Birine koruması için sığınmak veya yardım etmesi için yalvarmak.⁸⁹

Soyup soğana çevirmek: Hırsız, bir yeri ya da bir kişiyi adamakıllı soymak.⁹⁰

Suret-i haktan görünmek: Kendisini iyi niyetli imiş gibi göstermek.⁹¹

Tadına varmak: Zevkine varmak: güzelliği bütün inceliğiyle anlamak.⁹²

Tava gelmek: Gereği kadar ısıtmak, olayları istenilen duruma getirmek.⁹³

Tel kırmak: Hata yapmak, yanlış davranışlarla birisini üzme, darıltmak.⁹⁴

Temel tutmak: Sürüp gidecek bir duruma gelmek, kökleşmek, yerleşmek.⁹⁵

Tencere yuvarlandı kapağını buldu: O da değersiz bir kişi, öteki de. Birleşmişler, yakışmışlar birbirlerine.⁹⁶

Tepe üstü: Tepesi aşağı gelmek üzere, tepetaklak.⁹⁷

Tepeden tırnağa dek: Baştan aşağı, her yanı.⁹⁸

2.2. Eserin Muhteva Özellikleri

2.2.1. Düğümlü Baba'nın Kimliği

Kaynaklarda Hacı Hafız Mustafa Efendi elbisesine, sarığına ve esasına attığı düğümler sebebiyle Düğümlü Baba olarak anılmıştır.⁹⁹ Amasra Viranşehir'de 1200/1786 senesinde

⁸⁷ K.B. 9/27.

⁸⁸ K.B. 13/10.

⁸⁹ K.B. 4/95.

⁹⁰ K.B. 9/27.

⁹¹ K.B. 9/25.

⁹² K.B. 5/28.

⁹³ K.B. 4/107.

⁹⁴ K.B. 13/13; Bahattin Sezgin, *Yeni Argo Sözlüğü*, İstanbul: Cinius yay., 2013, s. 236.

⁹⁵ K.B. 4/8; E. Kemal Eyüboğlu, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1973, c.2, s. 393.

⁹⁶ K.B. 4/98.

⁹⁷ K.B. 21/16.

⁹⁸ K.B. 11/31; Tanyeri, s. 231.

⁹⁹ K. 48/9, K. 53/2, K.B. 19/9-10.

dünyaya gelen Mustafa Efendi, Amasra'nın en köklü ailelerinden Alemdar-zâde ailesine mensuptur. Dügümlü Baba'nın babası Şeyh Yahya Efendi, doğduğu kasabadaki Nakşîbendi Tekkesi'nin şeyhidir ve nesebi Hz. Ömer'e dek dayanmaktadır.¹⁰⁰ Hacı Muhammed-zâde soyundan gelen annesi Hanife Hatun¹⁰¹ da seyyittir. Alemdarlık görevlerinde bulunmuş olan dedelerinden Abdullah Efendi, Fatih Sultan Mehmed'in sancaktarı olup İstanbul'un fethine katılmış, Amasra fethinde ise yaralanmış ve orada bırakılarak şehit olmuştur.¹⁰² İçinde birçok alim ve şeyhin bulunduğu ailesi, 300 yıl varlıklı bir hayat sürdürdükten sonra fakirlik çekmiştir.

Dügümlü Baba'nın tahsiline dair tafsilatlı bir bilgi mevcut değilse de İsmâil Sâdık Kemâl'in aktardığı bilgilerden onun hâfız olduğu ve temel dinî ilimlere vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen küçük yaşlarda babasından tasavvufi terbiye görmüş olan Dügümlü Baba'nın Arapça bildiği, tefsir, hadis, fıkıh, ferâiz, kırâat, İslam tarihi, ahlâk gibi ilimlerde belli bir vukufiyetinin olduğu kaydedilmektedir.¹⁰³ Kendi hattıyla dört cüz ve bir En'am-ı Şerif yazıp Amasra'da sıbyan mektebine vakfettiği bilinen Dügümlü Baba'nın hattatlığı da vakıf olduğu muhtemeldir. İsmâil Sâdık, bu nüshaları istibdal etmek istese de cüzlerin sıbyan mektebinde çocuklar tarafından tahrif edildiği ve Dügümlü Baba'nın bir akrabasında bulunan En'am-ı Şerif'e ulaştığı hâlde, onun da tahrif edilmiş olduğunu aktarmaktadır. Eser bırakmadığı için zahirî ilimlerdeki müktesebatını tam olarak bilemediğimiz Dügümlü Baba'nın batını ilimlerde çok yüksek bir mertebede olduğu İsmâil Sâdık tarafından vurgulanmıştır. O, Dügümlü Baba'yı *gavs*¹⁰⁴, *kutb*¹⁰⁵, *kutbu'l-aktab* gibi vasıflarla nitelemiş; kendisine Hak katından gelen bilgi manasındaki ledün ilminin verildiğini¹⁰⁶ ve bunun neticesinde gerçekleşen hadiselerle şahadet eden râvîler olduğu belirtilmiştir.

¹⁰⁰ Necdet Sakaoğlu, **Çeşm-i Cihan Amasra**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999, s.113.

¹⁰¹ Annesinin ismi farklı bir kaynakta Havva Hatun şeklinde geçmektedir. Bkz., Necdet Sakaoğlu, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, İstanbul: Yapı Kredi yay., 2008, s.382.

¹⁰² Önce, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Sâni**, s.17.

¹⁰³ Taşan, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel**, s.35.

¹⁰⁴ K. 38/1; Gavs: Sığınma, iltica etme anlamına gelir. Kendisine sığınıldığı zaman kutba gavs denir. Sufiler darda ve sıkışık durumda kaldıkları zaman “yetiş ya gavs” diyerek diye feryat eder ve kutbun manevi himayesine iltica ederler. Çeşitli tarikatlara göre farklı farklı şahsiyetler gavs sayılmıştır.” Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s. 144.

¹⁰⁵ K. 11/8; Kutb: En büyük veli anlamına gelir. Her zaman alemde Allah'ın nazar kıldığı yer olan tek kişi. Kutup alemin ruhu, alem de onun bedeni gibidir.” Uludağ, s. 223.

¹⁰⁶ K.B. 19/13.

1806-18012 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Harbi'ne gönüllü olarak katılan Dügümlü Baba'nın o vakte kadarki hayatına dair fazla malumat bulunmamakla beraber ailesinin yanında ilimle meşgul olduğu, hafızlığını tamamladığı anlaşılmaktadır. Dügümlü Baba'nın bulunduğu gemide görevli olan ve yaklaşık bir buçuk sene sadarete bulunduktan sonra 1813'teki Rus sulhü üzerine azledilen Laz Ahmed Paşa¹⁰⁷, Hafız Mustafa Efendi'nin okuduğu ezanı beğenmiş ve kendisine imam olmasını istemiştir. Savaş yılları sırasında bugün Sırbistan sınırları içinde yer alan Niş'de bulunan Sa'diyye tarikatına mensup Şeyh Masum Halil Feyzi'ye intisap etmiştir. Şeyh Efendi, Hafız Mustafa Efendi'ye savaşta başına gelecekleri haber vermiş ve söyledikleri de vuku bulmuştur. İsmâil Sâdık Kemâl'in bir ve ikinci ciltte Dügümlü Baba için yazdığı terceme-i hallerden istihraç edilen bu bilgilere göre Hafız Mustafa Efendi, şeyhin yanında bir saat gibi kısa bir zamanda halvette kalması neticesinde çok büyük feyz alarak cezbe tutulmuş, altmış sene cezbede kalmış ve seksen üç sene yaşamıştır. Onun söz konusu savaşta karnından üç süngü yarası alarak gazi ünvanını aldığı da nakledilmiştir. Bir kaynakta Dügümlü Baba'nın savaştan sonra İstanbul'da Laz Ahmet Paşa'nın konağının civarında bulunan bir kahvehanenin çırağı olan Kerem adında bir gence âşık olduğu; bu aşk ile nefsinin terbiye etmek mecburiyeti duyarak Rifai tarikatine girdiği ve bu sebeple cezbe alemine kapıldığı iddia edilmektedir. Kerem'in on yedi yaşında veremden ölmesi üzerine Hafız Mustafa'nın tamamen tecennün ettiği ve kerametler gösterdiği belirtilmiştir.¹⁰⁸ Başka hiçbir kaynakta böyle bir bilginin bulunmaması ve Dügümlü Baba'nın hayatının çoğunda yanında bulunan İsmâil Sâdık Kemâl'in gerek kendi gerekse başkalarının şahadetiyle aktardığı bilgilerle tenakuz içermesi sebebiyle bu rivâyetin gerçekliği oldukça düşüktür. Zira Hafız Mustafa Efendi'yi Dügümlü Baba haline getiren hadisenin tasavvufi bir cezbe olduğu her fırsatta zikredilmiştir. Öyle ki İsmâil Sâdık üçüncü ciltte Baba'nın mürşidi olarak zikrettiği Halil Feyzi Efendi için 128 beyitlik uzun bir terceme-i hâl kaleme almış ve bu hadiseyi de tafsilatlı şekilde anlatmıştır.¹⁰⁹ Söz konusu rivâyetin halk arasında üretilen bir anlatı olması muhtemeldir.

Dügümlü Baba şeyhinin vefatından sonra İstanbul'a gelerek çeşitli bölgelerinde uzunca bir süre bir nevi çile dönemi geçirmiştir. Ardından Sultanahmet Camii karşısında

¹⁰⁷ İsmal Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul: Türkiye yay., 1972, s. 101.

¹⁰⁸ Hüsnü Kınaylı, "Dügümlü Baba", **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Koçu yay., 1908, c. 9, s. 4608.

¹⁰⁹ İsmâil Sâdık Kemâl, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba**, Süleymaniye Kütüphanesi'nde 564 no ile kayıtlı yazma, c. 3, s. 12a-36b.

bulunan, bugün Türk-İslam Eserleri Müzesi olan İbrahim Paşa Sarayı'nın bahçesindeki Arabacıbaşı Tekkesi'ne yerleşmiş ve irtihaline dek burada yaşamıştır.¹¹⁰ Tekke ile ilgili kayıtlara göre Dügümlü Baba 1237/1821-22 senesinde tekkenin şeyhi Arabacıbaşı Arif Baba'ya intisap etmiş ve tekkeye yerleşmiştir.¹¹¹ Eline geçen ipler ve şerit halinde yırttığı bez parçalarına durmadan düğümler atıp bunları sarığına ve elbisesine bağladığı için Dügümlü lakabıyla ün salan Hafız Mustafa Baba¹¹², himmetini isteyen dertlilere söz konusu düğümlerden vermek suretiyle bilhassa aşk ve sevda hastalarına şifa olmasıyla bilinmektedir. Üzerindeki elbise ve abasının tadat olunmaz düğümden ibaret olduğu¹¹³ söylenen Baba'nın üzerinde tam üç bin düğüm olduğu, sorulduğu anda saati dakikası dakikasına söyleyebilen ve herkesin ziyaretine gittiği bir kimse olduğu farklı kaynaklardan öğrenilmektedir.¹¹⁴

İstanbul'a geldikten sonra hacca giderek Hacı ünvanı aldığı bilinen Dügümlü Baba zaman zaman iskat-ı tekâlif derecesinde kendinden geçen bir meczup olsa da cezbe halinde daimi kalmamıştır.¹¹⁵ İnsanlara tavsiyelerde bulunan, yol gösteren, irşat ve nasihatlerde bulunan Dügümlü Baba'yı devletin en yüksek kademelerinden kimselerin şahsi sıkıntılarına çare olması ümidiyle himmetini istemeye gelmeleri mühimdir.¹¹⁶ Dügümlü Baba'nın vefat ettiği seneye denk düşen bir jurnal kaydında İstanbul'a giderken Konya civarında bir mevkide dinlenip Dügümlü Baba'dan dua aldıktan sonra devam edildiği anektodu mevcuttur.¹¹⁷ Vefatına dek tekkede bulunduğu bilinen Baba'ya ait bu bilgiyi teyit etmek zor görünse de, gerçek olması yahut kerametlerinden biri olması ihtimal dahilindedir.

Dügümlü Baba irtihalinden üç gün önce bazı kimselere haber vermiş, ölüm döşeğinde birkaç derviş ve şeyhle yaptığı üç saat süren zikrin sonunda "Ya Hayy" esması ile ruhunu teslim etmiştir. 1283 senesinde Şaban ayınının ilk günü (Cuma) (9 Şubat 1866) Arabacıbaşı Tekkesi'nde kaldığı odada Hakk'a yürümüştür. Vefat ettiğinde

¹¹⁰ Sakaoğlu, **Osmanlılar Ansiklopedisi**, s. 382.

¹¹¹ Konyalı, c.1, s. 261.

¹¹² Adil Özseven, **Evlialar ve Yatırlar: İstanbulda Ziyaret Yerleri**, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Ekim 1957, c. 5, sa. 99, s. 1581.

¹¹³ Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, **Aşçı Dedenin Hatıraları Aşçı İbrahim Dede**, İstanbul: Kitabevi yay., 2017, c. 2, s. 757-758.

¹¹⁴ Dursun Gürlek, **Ayaklı Kütüphaneler**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2008, s. 387.

¹¹⁵ Taşan, **Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel**, s.39.

¹¹⁶ Dügümlü Baba, meşhur sadrazamlardan Rüşdi Paşa'ya Vecihi Paşa ile refakat edeceklerini ima etmiştir ve nihayetinde ikisi de Taiif'te irtihal ederek yanyana defnedilmişlerdir. Bkz. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**, İstanbul: Dergah yay., 1892, c. 1, s. 463.

¹¹⁷ Burhan Çağlar, **İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)**, İstanbul: Arı Sanat yay., 2010, s. 264.

dergâhın içerisindeki hazireye defnedilmiştir.¹¹⁸ Dügümlü Baba'nın mezar taşında, vefat tarihine denk düşen “Elā innā evliyā'e'llāhi lā ḥavfun ‘aleyhim ve lâ-hüm yaḥzenün” ayeti ile “âşe sa'îden ve mâte şehîden” terkipleri yazılmıştır.¹¹⁹

2.2.2. Dügümlü Baba Tekkesi

Dügümlü Baba Tekkesi, Fatih (eski Eminönü) İlçesi, Binbirdirek Mahallesi, Atmeydanı Caddesi, 101 ada 62,63 parselde günümüzde Türk İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan Pargalı İbrahim Paşa Sarayı'na bitişik olarak tesis edilmiş bir tekkedir.¹²⁰ Yapılış tarihi Sultan II. Bayezid devrine kadar uzanan ve ismini Kanuni Sultan Süleyman'ın vezir-i azamı Maktul İbrahim Paşa'dan alan söz konusu sarayın 18. yüzyıl ortalarından itibaren asıl fonksiyonundan uzaklaşarak çeşitli faaliyetlere tahsis edildiği bilinmektedir.¹²¹ Osmanlı dönemi boyunca törensel bir alan olarak kullanılmadıysa da hep açık bir alan olarak kalan Bizans'ın Hipodrom'u (At Meydanı) 19. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan eski çağ merakı sırasında oldukça ilgi çekmiştir.¹²² İki Roma İmparatorluğu döneminde ve onun ardılı Osmanlı döneminde At Meydanı'na İbrahim Paşa Sarayı gibi yapılar dışında yüksek yapı kondurulmamıştır.¹²³ Tekkenin yapısı ve bulunduğu bölgenin önemi bu bakımından mühimdir. Topkapı Sarayı'ndan sonraki en büyük sarayı olmasına rağmen beş avlusundan yalnızca iki avlusu bugüne gelmiştir. Dügümlü Baba Tekkesi gibi bazı kısımları da çeşitli nedenlerle yıkılarak bugüne ulaşmamıştır. 1850-60 yıllarında şehir toprak hukukunda yapılan değişiklikler ve devletin ekonomik sıkıntıları sebebiyle vakıflara ait kaynakların tükenmesi neticesinde, vakıf emlakı korunamaz olmuş ve abidelerin etrafındaki yerler işgal edilmiştir.¹²⁴

Tekke vakfiyesinden edinilen bilgilere göre h. 1237 (m. 1820/21) tarihinde araba ahırları olarak kullanılan kısmın iki gözü II. Mahmud Han tarafından Arabacıbaşı olan Arif

¹¹⁸ İlber Ortaylı, Vahdettin Engin, Erhan Afyoncu, **Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti**, İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008, c. II, s. 300.

¹¹⁹ Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. 1, s. 88.

¹²⁰ Mehmed Arif Köse, **İstanbul'un 100 Tekkesi**, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. yay., 2016, s. 120-121.

¹²¹ Baha Tanman, “Dügümlü Baba Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., 1994, c. 3, s. 107.

¹²² Zeynep Çelik, **19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul**, çev. Selim Deringil, haz. Muzaffer Özgüleş, İstanbul: Türkiye İş Bankası yay., 2015, s. 145.

¹²³ İlber Ortaylı, **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, İstanbul: Timaş yay., 2007, s. 146.

¹²⁴ Beşir Ayvazoğlu, **Dünyayı Güzelleştirmek & Turgut Cansever'le Konuşmalar**, İstanbul: Kapı yay., 2019, s. 100.

Baba'ya tahsis edilmiştir.¹²⁵ Burada tekke kuran Arif Baba aynı zamanda tekkenin ilk şeyhidir. Arabacıbaşı tekkesi esas ününü meczuplara meskenlik etmesinden alır.¹²⁶ Dügümlü Baba'nın da aynı sebeple buraya yerleştiği muhtemeldir. Kaynaklarda tekke, Rufâî tekkesi olarak geçmekteyse de Arif Baba'nın Rufâî olmadığı; Turuk-ı aliyyeye¹²⁷ gönül verdiği bilinmektedir. İsmâil Sâdık Kemâl'in, tekkede turuk-ı aliyyenin her birinin ayinlerinin yapılabileceğini belirtmesi de bunu desteklemektedir. Dügümlü Baba'nın Arif Baba'ya intisap ederek tekkeye yerleştiği bazı kaynaklarda mevcutsa da menâkıb-nâmede bu malumat mevcut olmamakla birlikte ikisi arasında yakın bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Üçüncü şeyhi olan Mehmet Ragıp Efendi'nin Rufâî tarikatine mensup olması nedeniyle Rufâî tekkesi olarak bilinen dergâh, Dügümlü Baba'nın mesken edinmesinin ardından Dügümlü Baba Tekkesi ismiyle anılmıştır.¹²⁸

Arif Baba'dan sonra sırasıyla iki oğlunun meşihate geçtiği tekkenin postnişinleri şu şekildedir: Arabacıbaşı Arif Baba (v. 1843), Muhyiddin Efendi (v. 2869), Hacı Mehmet Ragıp Efendi (v. 1875), Ahmet Raşit Efendi (v. 1892), Mustafa Efendi (v. 1900), Mehmet Arif Efendi (v. 1902), Hacı Mahmut Efendi (1903), Halepli Mehmet Sırrı Efendi (v. 1906), Şeyh İhsan Efendi (v. ?), Şeyh Şihabettin Efendi (v. ?).

Tekkede bulunan üç bölümün ilkinde *Dügümlü Baba'nın türbesi*, ikincisinde *semâ-hane* ve üçüncüsünde kadınlar mahfili yani *harem* bulunmaktadır. Sonradan önüne eklenen iki oda şeyh ve ailesine tahsis edilmiş olup üçüncü oda kütüphanedir. Türbede beşi kadın sekizi erkek ikisi çocuk olmak üzere on beş kişi medfundur.¹²⁹ İsmâil Sâdık Kemâl ve eşinin de içinde bulunduğu bu kabirlerin nereye taşındığı hususunda bir malumat yoktur. Vakfiyeden erişilen bilgilere göre tekkenin duvarlarında İsmâil Sâdık Kemâl tarafından vakfedilmiş koleksiyon halinde 211 kıymetli levhanın asılı olduğu bilinmektedir. Bu levhalarda yazılı olan kıt'a ve şiirler menâkıb-nâmenin bir ve ikinci ciltlerinde nakledilmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından mühürlenene ve uzun müddet unutulana tekkede asılı olan levhaların ipleri çürüyerek yere düşmüş ve ne yazık ki yağmur

¹²⁵ Konyalı, c. 1, s. 261.

¹²⁶ Hür Mahmut Yücer, "XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâîler", Keşkül Dergisi, İstanbul, 2013,sa: 28, s. 30.

¹²⁷ Yüce tarikatler manasında bir saygı ifadesi olmakla beraber tek bir tarikatı değil, tarikatleri ifade etmek amacıyla kullanılır.

¹²⁸ Mustafa Tahralı, "Rifâiyye", **Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür**, ed. Semih Ceylan, İstanbul: İsam yay., 2015, s. 331.

¹²⁹ Konyalı, c. 1, s. 261.

sularıyla harab olmuştur. Saraydan türbeye gönderilmiş kıymetli iki avize de tekkenin kapısına kilit vurulduktan sonra uzun süre içeriye kimse girmediği için zincirleri çürüyerek yere düşmüş ve zayi olmuştur.¹³⁰ Müellifin kendi imal ettiği ve tekkeye vakfettiği bilinen saat gibi pek çok kültür eseri de yok olup gitmiştir. Tekkeden günümüze ulaşan en kıymetli miras, şüphesiz İsmâil Sâdık Kemâl'in kurduğu kütüphanede bulunan ve bugün Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunan eserlerdir.

1880-90 yıllarından sonra harab olan, yıkılan tekkede yalnızca Düğümlü Baba'nın kabrinin de bulunduğu bahçe ayakta kalmıştır.¹³¹ Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından canlılığını yitiren tekke 1964 senesinden sonra İbrahim Paşa Sarayı'ndaki tadilat bahanesiyle yıkılmıştır.¹³² Türbe yıkıldıktan sonra Sultan Ahmed Han türbesinin haziresine taşınan Düğümlü Baba türbesi bugün de orada bulunmaktadır.

Türbenin başında olduğu rivayet edilen asası ve manzûm sülüs hatlı kitabe levhasının akıbeti geçtiğimiz yıllara dek bilinmemekteydi. Düğümlü Baba'nın üzerinde birbirine eklenilen düğümlerin bulunduğu 110 cm uzunluğunda ve halen Türbeler Müdürlüğü'nde korunan asası 2010 senesinde Pera Müzesi'nde gerçekleştirilen "Hipodrom/At Meydanı: İstanbul'un Tarih Sahnesi" isimli sergide teşhir edilmiştir.¹³³ 2018 yılında ise 19. yüzyılın en sıra dışı karakterlerinden Düğümlü Baba'ya ait kültür mirasının yaşatılması için Bağımsız Sanat Vakfı, Tarihsel Serüvende İstanbul Delileri ve Meczupları Projesi kapsamında Türbeler Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı Sultan I. Ahmet Han Türbesi taşınır kültür varlığı envanter defteri demirbaş listesine 19 numara ile kayıtlı, Düğümlü Baba'ya ait asanın restorasyonu ve konservasyonunu gerçekleştirmiştir.¹³⁴

2.2.3. Eserde Adı Geçen Şahıslar

Eserde peygamberler, sahabeler, şeyh ve veliler gibi dinî şahsiyetlerin yanı sıra kimi geçmiş dönemde yaşamış kimi ise Düğümlü Baba ile çağdaş olan padişahlar, devlet erkânından kimseler ve bazı meşhur şahsiyetler zikredilmiştir. Dönemin sosyal hayatına

¹³⁰ Konyalı, c. 1, s. 263-264.

¹³¹ Hüsnü Kınaylı, "Düğümlü Baba Tekkesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Koçu yay., 1908, c. 9, s. 4608.

¹³² Nurullah Koltaş, **İstanbul'un 100 Divanesi**, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş yay., 2016, s. 132.

¹³³ **Hipodrom/ Atmeydanı: İstanbul'un tarih sahnesi = hippodrome / Atmeydanı : a stage for Istanbul's history**, haz. Ekrem Işın, İstanbul: Pera Müzesi yay., 2010, c. 2, s. 236.

¹³⁴ http://istanbulmeczuplari.com/Detail/restorasyonu_ve_konservasyon_calismalari. Erişim tarihi: 27.08.2020.

dair pek çok malumatı içermesi bakımından bir tarih vesikası olan eserde geçen bu isimler hakkında ulaşılabilen kısa bilgiler sunulmuştur.

2.2.3.1. Dinî Şahsiyetler

a. Peygamberler

Hz. Muhammed'den (sav) genellikle hadis rivayeti olan yerlerde bahsedilmiştir.¹³⁵ Bir yerde ise Hz. Âişe'nin gördüğü rüya bağlamında zikredilmiştir.¹³⁶ Hz. Süleyman, mühr-i Süleymân terkibiyle ve Sebe melikesi Belkıs ile birlikte zikredilmiştir.¹³⁷ Hz. Mûsâ, Şuayb peygamberle birlikte zikredilmiş; kızıldenizi yarması, elinin bembeyaz kesilip nur gibi parlaması (yed-i beyza), esasını ejdere çevirmesi, esasını taş vurmaıyla on iki çeşmenin fişkırması ve Kıpti birine dokunduğunda ölmesi mucizeleri zikredilmiştir.¹³⁸ Hz. Yûsuf'un kuyuya düşmesinden bahsedilmiştir.¹³⁹ Hz. İsa'nın da yine Hz. Âişe'nin gördüğü rüyadan bahsedilen kıt'ada ismi zikredilmiştir.¹⁴⁰ Sabırdan bahsedilen kıt'ada ise Hz. Eyüp'ün sağlığını, malını ve evlatlarını kaybetmesinden bahsedilmiştir.¹⁴¹

b. Sahâbeler

Sahâbelerden Hz. Âişe, gördüğü bir rüyayı babasına anlattığı ve onun da yorumladığı kıt'a da Hz. Ebubekir, Hazret-i Sıddık; Hz. Ömer ise Cenâb-ı Fârûk lakabıyla birlikte anılmıştır.¹⁴² Hz. Âişe'nin odasına üç tane ayın düştüğünü söylediği rüyasını, Hz. Ebubekir odaya üç zât-ı celîlin defnolacağı şeklinde tabir etmiştir. Bu isimler Hz. Peygamber (sav), Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer olmuştur. Hz. Ali, Hazret-i Kerrâr lakabıyla anılmıştır.¹⁴³ Abdurrahman b. Avf, Hazret-i İbn-i Avf şeklinde sadece bir yerde zikredilmiştir.¹⁴⁴ Bedir Gazvesi'nde düşman saflarında bulunan ve kendisine saldıran babasını öldürmek zorunda kalan Ebu Ubeyde b. Cerrâh ise Cenâb-ı 'Âmir lakabıyla

¹³⁵ K. 101, K. 102, K.B. 8, K.B. 11.

¹³⁶ K.B. 10/ 39-44.

¹³⁷ K.A.S. 1/4.

¹³⁸ K.B. 7/20-26.

¹³⁹ K.B. 7/27-28.

¹⁴⁰ K.B. 10/45.

¹⁴¹ K. 84/10-11.

¹⁴² K.B. 10/39-43.

¹⁴³ K.B. 5/18.

¹⁴⁴ K.B. 3/15-17.

anılmış ve bu hadisenin Mücâdele Suresi 22. ayetin nüzul sebebi olduğundan bahsedilmiştir.¹⁴⁵

c. Şeyh ve Veliler

1. Arabacıbaşı Ârif Baba¹⁴⁶

Ser-arabacıyân-ı hâssa olan Hacı Ahmet Ağa'nın oğludur. Sultanahmed'de yaşamış veli kabul edilen bir zâttır. Dügümlü Baba gibi pek çok meczûbun kendisine bağladığı ve bu yüzden tekkeyi mesken edindikleri rivayet edilir. Kendisinden sonra oğullarından Muhyiddin Efendi'nin (v. 1870) tekke şeyhliğini devam ettirdiği; sonra da Rifâî tarikatine mensup diğer oğlu Hacı Mehmed Ragıp Efendi'nin (v. 1876) şeyhliği devam ettirdiği bilinmektedir. 1256/1843 senesinde vefat etmiş ve Karacaahmet'e defnolunmuştur.¹⁴⁷

2. Osman Selahaddin Efendi¹⁴⁸

Menâkıb-nâmede Şeyh Osman Efendi olarak ismi geçen ve şanının şeyhler içinde yüce olduğu belirtilen şahsiyet, Yenikapı Mevlevihânesi'nin en önemli şeyhlerinden olan ve 19. Yüzyılın siyasi hayatına damgasını vuran Osman Selahaddin Dede (v.1304/1887) olmalıdır. 1235/1820 senesinde İstanbul'da dünyaya gelen Osman Selahaddin Dede, yine bu dergâhın postnişinlerinden Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede'nin oğludur. Ahlaki ve siyasi risaleler ile bazı tasavvufî şiirler kaleme almıştır ve senelerce Mesnevî-i Şerîf okutmuştur. Tekkede medfûn olan Osman Dede'nin yerine oğlu Celâleddin geçmiştir.¹⁴⁹ Menâkıb-nâmede Dügümlü Baba, Osman Dede'nin hacca gidecekken bunun ona nasip olmayacağını söylediği nakledilmiştir. Biyografik kaynaklarda hacı olduğuna dair bir malumatın olmaması da bunu destekler niteliktedir.

3. Karaca Ahmed¹⁵⁰

Abdalân-ı Rum zümresine mensup olan Türkmen dervişi Karaca Ahmed (v. 1371-1390) meşhur Anadolu erenlerindedir. Orhan Gazi döneminde Üsküdar'a gelerek bugün kendi adıyla anılan türbe ve mezarlığın bulunduğu bölgeye yerleşen Karaca Ahmed, kurduğu tekkede pek çok derviş yetiştirmiştir. Anadolu'nun birçok bölgesini gezerek kurduğu tekkelerle Anadolu'nun İslamlaşmasında önemli rol oynayan Karaca Ahmed aynı

¹⁴⁵ K.B 11/29-30.

¹⁴⁶ K. 43/4-8, K. 59/3-5.

¹⁴⁷ Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, I, s 308.

¹⁴⁸ K.B. 13/2-3.

¹⁴⁹ Sezai Küçük, **Mevleviliğin Son Yüzyılı**, İstanbul: Simurg yay., 2003, s. 122; Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. IV, s. 1310; Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. 1, s. 171.

¹⁵⁰ K. 58/9.

zamanda hastaları tedavi etmesiyle ve kerametleriyle şöhret bulmuştur. Üsküdar'da bulunan Karacaahmet Mezarlığı da onun adına izafe edilmiştir. Menâkıb-nâmede mezkur mezarlıktaki her defin esnasında Karaca Ahmed'in orada bulunduğu rivayet edilir. Karaca Ahmed'in ruh hastalıklarını tedavi eden bir hekim olduğu inancı bugün de halk folkloru arasında devam etmektedir.¹⁵¹

4. Şeyh Şâmil¹⁵²

Dağıstan'ın Gimri köyünde doğan ve Rus işgaline karşı direnişiyile tanınan lider ve mücahid şahsiyet Şeyh Şâmil (v. 1871), Nakşibendî şeyhi Cemâleddin Gazi-Kumukî'den dinî ilimleri tahsil etmiş ve Kuzey Kafkasya müslümanlarının XVIII. yüzyılın sonlarında Ruslar'a karşı başlattıkları, Ruslar'ın müridizm, kendilerinin gazavât adını verdikleri direniş hareketi, bu hareketine lider olarak seçilen Molla Muhammed'in en önemli yardımcısı olan Şeyh Şâmil Rus İmparatorluğu'nun güçlü orduları karşısında unutulmaz destanî bir mücadele vermiştir. Şeyh Şâmil, Rus işgaline karşı direnen Kafkas kavimlerinin hâfızasına nakşedilmiştir. Bir Nakşibendî şeyhi olan Şâmil lider (imam) seçildikten sonra güçlü hitabeti, kararlı tutumu, askerî ve siyasî dehasıyla Dağıstan'da ve bütün Kafkasya'da önemli rol oynamıştır. Hem idarî hem dinî otorite olması sebebiyle yazışmalarında imam ve emîrî'l-mü'minîn unvanlarını kullanmış, hükmü altındaki bölgelerde idarî sistemi yeniden düzenlemiştir.¹⁵³

2.2.3.2. Devlet Erkânı

1. Bezmiâlem Vâlide Sultan¹⁵⁴

Sultan II. Mahmut Han'ın hanımı ve Sultan Abdülmecid Han'ın annesi olan Bezmiâlem Vâlide Sultan (v. 1853), hayır ve hasenatlarıyla meşhurdur.¹⁵⁵ Oğlunun padişahlığı sırasında devletin kendisine tahsis etmiş olduğu maaş ve diğer gelirlerini fakirleri doyurmak, ihtiyaçlarını gidermek, rahmet ve şükranla anılmasına vesile olacak pek çok hayır eseri yaptırmak yolunda sarfetmiştir. Bu arada tarikat erbabını gözetmeyi, tekke ve dergâhlara büyük ölçüde bağışlarda bulunmayı da ihmal etmemiştir.¹⁵⁶ 1853 senesinde

¹⁵¹ Haşim Şahin, "Karaca Ahmed", **DİA**, İstanbul: TDV yay, 2001, XXIV, 374-375.

¹⁵² K. 16/5.

¹⁵³ Mustafa Budak, "Şeyh Şâmil", **DİA**, XXXIX, s. 67-70.

¹⁵⁴ K. 77/6.

¹⁵⁵ Sevinç Kuşoğlu, **Hüznün ve İhtişamın Anneleri : Osmanlı'nın Valide Sultanları**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yay., 2012, s. 203.

¹⁵⁶ M. Hüdâî Şentürk, "Bezmiâlem Vâlide Sultan", **DİA**, IV, s. 108-113.

vefat etmiş ve eşinin yanına defnedilmiştir.¹⁵⁷ Çok sayıda hastane, mektep, cami ve çeşme yaptıran Valide Sultan'ın yaptırdığı Dolmabahçe Camii de menâkıb-nâmede bahsedilmiştir.

2. Mustafa Paşa (İşkodralı)¹⁵⁸

Arnavutluk İskenderiyesi İşkodra sancağı mutasarrıflığını elinde bulunduran Mustafa Paşa (v. 1860) Buşat köyüne nisbetle Buşatlı olarak tanınan aileye mensuptur. Bu sebeple Buşatlı veya İşkodralı Mustafa Paşa diye anılır. Yazdığı şiirlerde kullandığı “Şerîfi” mahlası dolayısıyla Şerîfi Mustafa Paşa olarak da bilinir. Şair ve devlet adamı olan Mehmed Âsaf Paşa'nın oğludur. Üstün başarılarından sonra kendisine İşkodra sancağına ek olarak Ohri ve İlbasan mutasarrıflıkları verilmiştir. Hizmetleri dolayısıyla II. Mahmud'un iltifatına mazhar olan Mustafa Paşa, 1831'den sonra Süleymaniye bölgesinde ikamet etmiştir.¹⁵⁹ Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde aldığı valilik ve tekrar Rumeli'de aldığı mutasarrıflık vazifelerinin ardından son görev yeri olan Medîne'de şeyh-i haremlikte bulunmuştur. Menâkıb-nâmede Paşa'nın Düğümlü Baba'ya gelerek şeyh-i haremlik talebi için himmet istediği ve bunun gerçekleştiği nakledilmiştir. Oğulları Hasan Hakkı Paşa ve Mahmud Paşa da Osmanlı Devleti'nde üst düzey yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. En küçük oğlu Şûrâ-yı Devlet üyelerinden Ali Rızâ Bey'dir.¹⁶⁰

3. Davud Paşa¹⁶¹

Tiflis'te Gürcü bir ailenin oğlu olan Davud Paşa (v. 1851) önce Bağdat vâlisi Süleyman Paşa'nın kölesi ve sonra da damadı olmuştur. 1815'ten sonra Osmanlı hükümeti tarafından vezâret rütbesiyle Bağdat valiliğine getirilmiştir. Dâvud Paşa öncelikle kendisi için tehlike oluşturan bazı Arap, Kölemen ve Kürd reislerini ortadan kaldırarak kısa sürede Bağdat ve yöresinde güvenliği sağlamıştır. Ardından Bağdat ve çevresinde imar, eğitim, ziraat ve sanayi alanlarında bazı ıslahatlara girişerek mevcut cami ve medreseleri onarttığı gibi yenilerini de inşa ettirmiştir. 1831'den sonra Dâvud Paşa ailesiyle birlikte İstanbul'a gönderilen Davud Paşa, 1833 yılında Bosna'ya vali olarak tayin edilmiştir.¹⁶² İki yıl sonra Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbiâli reisliğine getirilmiş; 1839 yılında Ankara valisi olmuş, 1840'ta azledilmiştir. Yaşı hayli ilerlediği için şeyhülharemlîğe tayin isteği kabul edilmiş

¹⁵⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 9.

¹⁵⁸ K.B. 10/1.

¹⁵⁹ Mustafa L. Bilge, “Mustafa Paşa, Buşatlı”, *DİA*, XXXI, s. 344-45.

¹⁶⁰ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, S. 842.

¹⁶¹ K. 24/1-10.

¹⁶² Zekeriyâ Kurşun, “Dâvud Paşa, Kölemen”, *DİA*, IX, S. 38-39.

ve bu görevde iken Medine’de vefat etmiştir.¹⁶³ Dügümlü Baba ile görüşmelerinin İstanbul’da olduğu bu yıllarda gerçekleşmesi muhtemeldir. Menâkıb-nâmede önceki görevlerinden de bahsedilmiş ve Dügümlü Baba’nın Medine’de harem şeyhi olacağını haber verdiğiinden bahsedilmiştir.

4. Hulûsî Ahmed Efendi (Şirvânizâde)¹⁶⁴

Menâkıb-nâmede Dügümlü Baba’nın ibn Şirvânî, zâde-i Şirvânî şeklinde zikrettiği şahıs Şirvanlı İsmail Hakkı Efendi’nin oğlu ve Mehmed Rüşdi Paşa’nın kardeşi olan Hulûsî Ahmed Efendi (v. 1889) olmalıdır. Zira Dügümlü Baba, darda olan kimseleri kendisine göndererek o kimselerin rızıkına sebep olduğunu belirtmiştir. 1874’te İstanbul kadısı olan Şirvânizâde, 1877’de memuriyetle Afganistan’a gönderilmiştir. Şu hâlde beşinci cildin yazıldığı 1876 senesinde İstanbul’da sadarete olması gereken Hulûsî Ahmed Efendi 1889’da vefat etmiştir.¹⁶⁵

5. Hâfız Mehmed Paşa¹⁶⁶

19. Yüzyıl Osmanlı dönemi Diyarbekir valilerinden, Çerkez asıllı olan Hâfız Mehmed Paşa (v. 1866) İzmit Redif Komutanı Ferik Sadeddin Paşa’nın babası, Serdar-ı ekrem Ömer Paşa’nın kayınpederidir. Kuvvetli olduğundan pehlivanlığıyla da şöhet bulmuştur. Dindarlığı ve doğruluğuyla bilinen Hafız Ahmet Paşa top ve tüfek yapmakla uğraşır. Enderun’da yetiştirilerek tebdil hasekisi olmuştur.¹⁶⁷ Nizamiye Ordusu’nda binbaşı, 1828’de miralay ve sonra süvari livası olmuş; 1833’te İşkodra mutasarrıflığı görevine atanmıştır. Kasım 1836’da vezirlik rütbesiyle Kürdistan ve Sivas valisi olup 1839’da Erzurum Valisi olmuştur. Zaptiye müşirliği görevinden sonra sırasıyla Yanya, Üsküp, Bosna, Edirne, Konya ve Trabzon valiliği yaptı ve 1862’de şerh-i harem yapılmıştır. Medine’de kalmış ve burada vefat etmiştir.¹⁶⁸ Menâkıb-nâmede Paşa’nın Dügümlü Baba’yı ziyarete geldiği ve şeyh-i harem olacağını haber verdiği nakledilmiştir.

6. Hasan Fehmi Efendi¹⁶⁹

Akşehirli olan Hasan Fehmi Efendi (v. 1881) Ilgınlı Osman Efendi’nin oğludur. İlk tahsilini burada yaptıktan sonra öğrenimine Konya’da devam etmiş; sonrasında arkadaşı

¹⁶³ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 408.

¹⁶⁴ K. 72, K. 73.

¹⁶⁵ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 677.

¹⁶⁶ K. 35/1.

¹⁶⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 557.

¹⁶⁸ Sinan Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 74.

¹⁶⁹ K. 37/6.

Kara Halil Efendi ile birlikte İstanbul'a giderek Vidinli Mustafa Efendi'nin derslerine katılmıştır. Bu sırada açılan ruûs imtihanında birinci olarak Ayasofya Camii'nde ders vermeye başlamış ve bu derslerdeki başarısıyla dikkati çekerek Şehzade Abdülaziz'in kavâid ve edebiyât-ı Arabiyye dersleri hocalığına tayin edilmiştir. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkması ile birlikte itibarı ve mevkii yükselmiştir. Defaten Mekke, Anadolu ve Rumeli pâyesi olan Hasan Fehmi Efendi 1868'de şeyhülislam olmuştur. 1877'de Medine'de vefat etmiştir.¹⁷⁰ Menâkıb-nâmede İstanbul'a geldiği ilk zamanlarda fakirlik çekerken Dügümlü Baba'nın devlet umurunda üstün yerlere geleceğini ima etmesi anlatılmıştır.

7. Besim Mehmed Ağa¹⁷¹

Gençliğinde saray hademelerinden olan Besim Ağa (v. 1871) musahib, ser-musahib ve hazine vekili olmuştur. 1855 senesinde dârüssaâde ağası olduktan sonra nâib-i harem olmuştur. 1871'de şeyh-i harem olduktan sonra Medine'de vefat etmiştir. Menâkıb-nâmede Dügümlü Baba'nın kendisine himmet ettikten sonra nâib ve şeyh-i harem olduğundan söz edilmiştir.¹⁷²

8. Tayfur Ağa¹⁷³

Sarayda yetişerek hazine-i hümayûn vekili olan Tayfur Ağa (v. 1850) 1844 senesinde dârüssaâde ağası olmuştur. Akıllı bir kimse olarak tarif edilen Tayfur Ağa 1850 senesinde şeyh-i harem olmuş ve o senenin sonunda vefat etmiştir.¹⁷⁴

9. Hüseyin Paşa¹⁷⁵

Menâkıb-nâmede Dügümlü Baba'nın veba korkusunda olduğunu fark ettiği ve endişe etmemesini söylediği, topallığıyla meşhur şahsiyetin, terfî ederek 5. ordu miralay ve livâ rütbesiyle Arabistan meclisi azası olan Hüseyin Paşa (v. 1851)¹⁷⁶ olması ihtimal dâhilindedir. Zira menâkıb-nâmede Paşa'nın Hicaz'a gideceği zikredilmiştir. Topal namıyla kaynaklarda geçen diğer bir Hüseyin Paşa'nın vefatı 1967 olduğundan bu isim olması ihtimal dahilinde görünmemektedir.

¹⁷⁰ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 627; Mehmet İpşirli, İlyas Çelebi, "Hasan Fehmi Efendi", *DİA*, XVI, s. 320-322; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 10.

¹⁷¹ K. 42/2.

¹⁷² Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 319.

¹⁷³ K. 100/5.

¹⁷⁴ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, V, s 1625.

¹⁷⁵ K. 1/1.

¹⁷⁶ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, s 716.

10. Abbas Hilmi Paşa¹⁷⁷

Mehmed Ali Paşazade Tosun Paşa'nın oğlu olan Abbas Hilmi Paşa (v. 1854) sadık ve mutedil bir kimsedir.¹⁷⁸ Oğlu İlhâmi Paşa hanedana damat olma şerefine nail olmuştur. 1848 ve 1892'de olmak üzere iki kez Mısır valiliği vazifesine gelmiştir.¹⁷⁹

11. İlhâmi İbrahim Paşa¹⁸⁰

Mısırlı Abbas Hilmi Paşa'nın oğludur. 1849'da mîrimirân, 1853/54'te ise Münire Sultan'a namzed olup mirlivâ olmuştur. 1857'de düğün töreni icra olan İlhâmi Paşa, 1860'ta yaşı yirmi beşi henüz geçmişken vefat etmiştir. Na'şısı Mısır'a götürülerek orada defnedilmiştir.¹⁸¹ Menâkıb-nâmede Düğümlü Baba'nın leblebi vererek Medine'ye gitmesini söylediği Kaşgarlı Şerif isminde birinin Mısır'a vardığında hasta bulunan İlhâmi Paşa'ya leblebilerden vererek şifa bulması hadisesi nakledilmiştir.

12. Hüsni Hüseyin Paşa¹⁸²

Mora muhacirlerinden Abdülkerim Efendi'nin oğlu olan Hüsni Hüseyin Efendi (v. 1877), gençliğinde Zaptiye Meclisi kitabetine tayin olduktan sonra Tırhala, Yanya, Girit, Rumeli, Selanik valiliği görevlerini ifa ettikten sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid ve Hüdâvendigâr valiliklerinde de bulundu. Zaptiye müşirliği ve Prizren valiliğinde de bulunan Hüsni Hüseyin Paşa'nın Rıfâî tarikatına mensup ve dervişlere muhib bir kimse olduğu rivayet edilmiştir. Resmi muamelatta sert karakterli biri olduğu belirtilen Paşa'nın Manzûme-i Hüsn-i Eser isimli matbu bir eseri olduğu da bilinmektedir.¹⁸³ Düğümlü Baba Hüseyin Hüsni Paşa henüz Selanik valisi değilken rızkının orada olacağını söylemiştir.

13. Ali Aşkâr Paşa¹⁸⁴

Önceleri Enderun ağaları talimine memur ve yüzbaşı olan Ali Aşkar Paşa (v. 1868) 1827 senesinde binbaşı ve süvâri miralay olmuş ve Bağdad'a memur edilmiştir. Askeri bilgisi ve yiğitliğinin idareciliğinden üstün olduğu belirtilen Paşa, Trablusgarp, Sivas, Konya, Musul ve Şam valiliklerinde bulunduktan sonra 1861'de emekli olmuştur. 1286'a vefat etmiş ve Eyüp'e defnedilmiştir.¹⁸⁵

¹⁷⁷ K.B. 5/7.

¹⁷⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 47.

¹⁷⁹ Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 43.

¹⁸⁰ K.B. 5/6.

¹⁸¹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, s 794.

¹⁸² K. 10/1.

¹⁸³ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c.1, s.679-681; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 80.

¹⁸⁴ K. 22/1.

¹⁸⁵ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 243; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 62.

14. Ali Paşa¹⁸⁶

Örfî Paşa'nın oğlu olan Ali Paşa (v. 1889) mektûbî-i sadr-ı âliye girerek Kaptan Mehmet Ali Paşa'ya dîvân kâtibi olmuştur. 1868'de Şûrây-ı Devlet'e âzâ olmuş; Erzurum, Trabzon valiliği ve şehreminliği görevlerinden sonra Paris büyükelçisi olmuştur. Edirne ve Hüdâvendigâr valiliklerinden sonra 1878 senesinde Şûrâ-yı Devlet reisi olmuştur. Aydın ve Beyrut'ta da valilik yaptıktan sonra 1889'da Beyrut'ta vefat etmiştir. Dil bilir, zeki ve tedbirli biri olarak vafedilen Ali Paşa Erenköyü'nde medfundur.¹⁸⁷ Menâkıb-nâmede halefi olduğu Davud Paşa ile aralarında var olan çekişmeden bahsedilmiştir.

15. Mustafa Nûrî Paşa¹⁸⁸

İzmirli olan Mustafa Nûrî Paşa (v. 1890) İzmir baş âyanı Mansûrîzâde Mehmed Emin Efendi'nin oğludur. İstanbul'a gelip kitabet tahsil ederek mektûbî-i hâriciyyeye çırak, arından 1859'da Tanzimat Meclisi 1860'ta Meclis-i Vâlâ başkâtibi nihayet 1863'te Mâbeyn-i Hümâyûn başkâtibi olmuştur. Mustafa Nûrî Paşa'nın Osmanlı tarihçileri arasında önemli bir yer edinmesini sağlayan ve kendi adını yaşatan Netâyicü'l-Vukûât adlı bir tarihî eseri mevcuttur. Dört ciltten oluşan kitabını sekiz yıl süren (1873-1881) Defter-i Hâkânî nâzırlığı sırasında kaleme almıştır. Vakur, doğru, iyiliksever, başarılı ve doğru bir kimse olarak anlatılan Mustafa Nûrî Paşa, Sadaret müsteşarlığı, maarif ve evkaf nazırlığı gibi pek çok önemli vazifede bulunduktan sonra 1890'da vefat etmiş ve Süleymaniye'ye defnedilmiştir.¹⁸⁹ Menâkıb-nâmede Paşa'nın Dügümlü Baba'yı himmet istemek niyetiyle ziyaret ettiği eserde anlatılmaktadır. Rivâyete göre, Sultan Mahmud kız kardeşiyle Mustafa Paşa'yı evlendirmek istemiştir. Dügümlü Baba'nın akçelerle gelip himmet isteyen Paşa'nın getirdiklerini almayarak bu evliliğin ona nasip olmayacağını söylediği ve herkesin beklemesine rağmen evliliğin gerçekleşmediği aktarılmıştır.

16. Ali Gâlib Paşa¹⁹⁰

Mustafa Reşid Paşa'nın oğlu olan Ali Gâlib Paşa (1859) mektûbî-i sadâret ve sonra âmedî halifelerinden olmuştur. 1851'de Fatma Sultan'a namzet olup Mecâlis-i Âliye ve Meclis-i Vâlâ azalığıyla vezirlik rütbesi verilmiş; 1854'te düğünleri olmuştur. Hazîne-i hassa, hariciye, evkaf ve ticaret nazırlığı vazifelerinde bulunduktan sonra 1859 senesinde

¹⁸⁶ K. 24/2.

¹⁸⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, I, s 279; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 64.

¹⁸⁸ K.B. 12/1.

¹⁸⁹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, V, s 1275; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 111; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c.3, s.101.

¹⁹⁰ K. 29/1.

Beykoz'dan Baltalimanı'ndaki yalısına kayıkla gelirken bir vapura çarpıp boğularak vefat etmiştir.¹⁹¹ Eserde Dügümlü Baba'nın gece vakti denizde yolculuk yapmaması konusunda kendisini uyardığı ancak gece bindiği kayığı vapurun çiğnediği ve Paşa'nın boğulduğu nakledilmiştir.

17. Nevres Paşa¹⁹²

Enderun'da yetişip şehzadeliğinde Sultan Abdülaziz'in dairesinde bulunan Nevres Paşa (v. 1872) 1861/62'de başmâbeynci olmuştur. Aynı yıllarda Hüdâvendigâr valisi olduktan sonra mâliye ve mâârif nazırlığı vazifelerinde bulunmuştur. Toplamda üç defa ser-kurenâ olan Nevres Paşa 1872'de Avrupa'da Niş şehrinde tedavi için bulunduğu sırada vefat etmiştir. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Kanlıca'da defnedilmiştir. Tatlı dilli, zevke düşkün, akıllı ve sadık bir kimse olduğu rivayet edilmiştir.¹⁹³ Menâkıb-nâmede Dügümlü Baba'nın fakir zamanında ziyarete gelen Nevres Paşa'ya ikbal bulacağını haber verdiği; ancak işreti acilen terk etmesini söylediği anlatılmıştır. Paşa'nın içkiyi terk etmeye yemin ettiği ancak ikbal bulduktan sonra daha da arttırdığı ve vefatına da bunun sebep olduğu nakledilmiştir.

18. Mustafa Reşid Paşa (Koca)¹⁹⁴

Eserde beytü'l-malden elde ettiği imkanla konak alarak tamir etmesi üzerine Dügümlü Baba'nın bu konağın ona ve ailesine hayır getirmeyeceğini, orada oturamayacaklarını söylediği Reşid Paşa, Koca ve Büyük lakaplarıyla anılan Mustafa Reşid Paşa (v. 1858) olmalıdır. Babası II. Bayezid evkafı rûznâmçecisi Mustafa Efendi olup Mora seraskerliğinde mühürdâr olduktan sonra 1826'da İstanbul'a dönerek sadâret mektûbi kalemine girip ordu ile harbe gitmiştir. 1833'te Halil Paşa ile Mısır'a memur olduktan sonra Paris orta elçisi ve Londra sefirliği vazifelerine getirilmiştir. 1839'dan sonra iki kez hâriciye nazırı; altı kez ise sadrazam olan Reşid Paşa Tanzimat döneminin az sayıdaki misyon sahibi devlet adamlarındandır. Tanzimat'ın mimarı olarak görülen Paşa, dış siyasetin ana çizgisinin belirlenmesinde önemli rol oynamış olan Reşif Paşa geçirdiği kalp krizi neticesinde 1858'de vefat etmiştir. Türbesi Beyazıt Camii Külliyesi yanındadır.¹⁹⁵ Devlet imkânlarının şahsî zenginlikler için istismar edilmesi Tanzimat

¹⁹¹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 542; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 63;

¹⁹² K. 33/2.

¹⁹³ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, s 1253; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 99.

¹⁹⁴ K. 34/1.

¹⁹⁵ Kemal Beydilli, "Mustafa Reşid Paşa", *DİA*, XXXI, s. 348-350; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s. 1384-1385; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 111.

ricâlinin önlemeye azmettiği ilkelerinden olmakla beraber bu hususta kendisinin de iyi bir örnek teşkil ettiğini söylemek mümkün değildir. Saraya yaklaşarak nüfuz ve zenginlik sağlama temayülü dikkati çekmiştir. Oğlu Ali Galib Paşa'nın damatlığı da bu anlamdadır. Şahsen sakin tabiatlı ve nazik, zeki ve yetenekli bir idareci olmakla beraber kendisine yapılanları unutmaz ve fırsat çıktıkça karşılık vermekten kaçınmayan biri olarak bilinen Paşa'nın, eserde de bu hususta bahsi geçmektedir. Beytül-malden elde ettiği imkanla kendisine konak alarak tamir etmesi üzerine Dügümlü Baba'nın bu konağın ona ve ailesine hayır getirmeyeceğini, orada oturamayacaklarını söylediği rivayet edilmiştir.

19. Hâfız Mehmed Paşa¹⁹⁶

Kuvvetli olduğundan pehlivanlıkla şöhret bulan Hâfız Mehmed Paşa (v. 1866) çerkestir. Sarayda yetişerek tebdil hasekisi olmuş; Nizâmiye Ordusu kuruluşunda binbaşı, miralay ve sonra süvâri livâsı olmuştur. Hayatı boyunca pek çok önemli vazifede bulunmuş olan Hâfız Paşa, Erzurum, Yanya, Üsküp, Bosna, Edirne, Konya ve Trabzon valiliği yapmıştır. 1859'da Çerkeslerin göçmeleriyle teşekkül eden Muhâcirîn Komisyonu'na reis olmuş; 1862'de ise şeyhü'l-harem olmuştur. Son vazifesinden sonra Medine'de kalarak 1866'da orada vefat etmiştir.¹⁹⁷ Kaynaklarda dindar ve doğru biri olarak vasfedilen Hâfız Paşa'dan eserde de bu şekilde bahsedilmiş; Dügümlü Baba'nın Medine'ye gidip orada duracağını haber verdiği anlatılmıştır.

20. Es'ad (Ahmed) Paşa¹⁹⁸

Sakız doğumlu olan Esad Paşa, pek çok önemli devlet görevinde bulunmuş olan Es'ad Paşa (v. 1875) İşkodra valiliği yapmış, Hassa Ordusu komutanı ve serasker olduktan sonra Sivas valiliği yapmıştır. Bahriye nazırlığından sonra ikinci defa serasker olmuş ve 1873'te sadrazam olmuştur. İlk sadrazamlığından sonra kısa süre içinde Konya valisi, ordu komutanı, Suriye valisine tekrar Bahriye nazırı olduktan sonra 1875'te ikinci defa sadrazam olmuştur. Kısa süren sadrazamlığından sonra Aydın valisi olmuş; 1875'te Sakız'a gidip İzmir'e dönüşünün ardından ateşli hummaya yakalanarak vefat etmiştir.¹⁹⁹ Kaynaklarda dil bilir, zeki, iyilik sever, çalışkan, iffetli, iyi huylu ve güler yüzlü bir asker olarak vasfedilen Es'ad Paşa'nın eserde Dügümlü Baba'dan himmet aldığı belirtilmiştir.

¹⁹⁶ K. 35/1.

¹⁹⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s. 557-558; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 74.

¹⁹⁸ K. 45/1.

¹⁹⁹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s. 486; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 57.

Düğümlü Baba'nın kendisine vefatına dek üzerinden Allah dostlarının himmetinin eksik olmaması için dua ettiği ve bu sebeple ömrü boyunca çok mansıp elde ettiği; iki kez de sadarete geldiği aktarılmıştır.

21. (Mehmed) Hâlet Paşa²⁰⁰

Eserde zâdegân sınıfından olduğu belirtilen Mehmed Hâlet Paşa (v. 1879) Kaptan Abdülkadir Paşa'nın oğludur. Hâlet Paşa Bahriye mektupçusu ve Şam defterdarı olduktan sonra 1854 senesinde Anadolu Harp Ordusu defterdarı olmuştur. Aynı sene Bursa nâzırı olduktan sonra Trablusgarb, Edirne, Sivas, Konya ve Suriye valiliği yapmıştır. 1876'da ticaret nazırı ve ardından Ayan Meclisi'ne aza olmuş; 1877'de ise Cidde valisi olmuştur. Kaynaklarda yumuşak huylu, dindar, gayretli, cömert ve dervişmeşrep biri olarak anlatılan Hâlet Paşa 1879'da vefat etmiştir.²⁰¹ Menâkıb-nâmede Bursa'dan geldiği dönemde fakirlik çektiği söylenen Hâlet Paşa'ya Düğümlü Baba'nın hangi mertebelerde ne mansıplar elde edeceğini ve büyük bir ev yapacağını haber verdiği nakledilmiştir.

22. Tâhir Mehmed Paşa (Çengelzâde)²⁰²

1843'te tophane ferikliğinden vezirlik pâyesiyle kaptân-ı deryâ olan Tâhir Paşa (v. 1850), Osmanlı tarihinin en büyük kaptanlarından sayılmıştır.²⁰³ Cezayir Ocağı'nda bulunduktan sonra Tersâne-i Âmire'ye giren Tâhir Paşa Navarin Savaşı'nda donanma kumandanlığında bulunmuştur. Akıllı, tedbirli, cesur ve sert dilli biri olarak anlatılan Tâhir Paşa 1845'te Edirne; 1847'de Bosna valisi olduktan sonra 1850 senesinde vefat etmiştir. Na'sı İstanbul'a getirilerek Eyüp'e defnedilmiştir. Oğulları Âsım Paşa, Halim Bey ve Hasan Bey'dir.²⁰⁴ Eserde oğlu Asım Bey'in o sırada Edirne'de olan babasını özlediği için İstanbul'a gelmesini istediğinden Arif Baba'ya geldiği; Arif Baba'nın vesile olarak ertesi gün celbini padişahın emrettiği nakledilmiştir.

23. Hakkı (İsmâil) Paşa²⁰⁵

Ricâlden Uzun Sâlih Efenedi'nin oğlu olan Hakkı Paşa (v. 1868) sadâret mektûbi odasından yetişip 1840'ta mâbeyn-i hümayûn kâtibi olmuş 1855'te ise baş kâtip olmuştur. 1861'de bâlâ rütbesiyle sadaret müsteşarı olduktan sonra evkâf-ı hümayûn ve mâbeyn-i hümayûn nâzırı olmuştur. 1864'te vezirlik verilen Hakkı Paşa, 1868'de veremden vefat

²⁰⁰ K. 40/1.

²⁰¹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 564; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 95.

²⁰² K. 59/1.

²⁰³ İsmail Hâmi Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı*, İstanbul: Türkiye yay., 1971, s. 71.

²⁰⁴ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, V, s 1616; Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 105.

²⁰⁵ K. 70/2.

etmiş, Eyüp'e defnedilmiştir.²⁰⁶ Çelebi, yumuşak huylu, devlet işlerine vakıf usta bir kâtip olarak tavsif edilen Paşa'yı sıradan bir kâtip iken gören Dügümlü Baba'nın kendisine paşa olacağını haber verdiği eserde nakledilmiştir.

24. Hâlid Paşa²⁰⁷

Livâ ve ferik olarak 1868'de emekli olan Hâlid Paşa (v. 1879) 1288'de Medine muhâfızı olup aynı sene içinde şeyhü'l-harem olmuştur. 1877'da İâne Komisyonu reisi olup iki sene sonra vefat etmiştir. Eyüp'te medfundur.²⁰⁸ Eserde Dügümlü Baba'nın himmetiyle Medine'deki vazifelere geldiğini kendisinin anlattığı belirtilmiştir.

25. Mikail Efendi²⁰⁹

Eserde Dügümlü Baba'nın rızkının Şam'da olduğunu haber verdiği şahsiyetin Mikâil Portakalyan Paşa (v. 1897) olması ihtimal dahilindedir. Ermeni olan Paşa 1891'de hâriciye nâzırı olmuştur.²¹⁰

2.2.3.3. Çağdaş Kimseler

1. İsmâil Hakkı Efendi²¹¹

Menâkıb-nâmenin beşinci cildindeki menkıbelerin büyük çoğunluğunu nakleden râvi olarak zikredilen İsmâil Hakkı Efendi (v. 1862) İstanbul'da 1785 senesinde doğmuştur. Tersane emini Kıbrıslı el-Hâc Ali Ağa'nın oğlu olduğundan Kıbrısî-zâde sanıyla tanınmış, medrese öğrenimi gördükten sonra 1805 senesinde müderrislik yoluna girmiştir. 1842'de Selanik, 1851'de Bursa kadılıkları yapmıştır. 1857 senesinde Mekke payesini ihraz eden Hakkı Efendi 1862 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Koca Mustafa Paşa Camisi haziresinde medfundur. Hat öğrencilerinden Sâmi Efendi'nin yazdığı mezar taşındaki kitabe şöyledir: "Mekke-i Mükerreme pâyelülerinden olup şâ'ir, ilm ü kemâl ile mevsûf ve ta'lîm-i hatt-ı ta'lîk ile ma'rûf ârif-i billâh ve muhibb-i hânedân-ı Resûlullâh olan tarîk-i Sa'diyye meşâyihinden İsmâ'il Hakkı Efendi, rahmetullâhi aleyh 1279. Sa'diyye tarikatının ileri gelenlerinden olan Hakkı Efendi şâirliği ve hattatlığı ile de tanınmıştır. Ta'lîk hattını Yesârî-zâde Mustafa İzzet Efendi'den talim ederek icazet almış ve kendisi de hat konusunda birçok öğrenci yetiştirmiştir. İlm-i nücuma da vakıftır. Peygamber

²⁰⁶ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 562; Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 84.

²⁰⁷ K. 102/1.

²⁰⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, s 568.

²⁰⁹ K.B 15/2.

²¹⁰ Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 107.

²¹¹ K. 1, K. 2, K. 9, K.B. 10, K. 15, K. 21, K. 27, K. 29, K.B. 14, K. 64, K. 78, K. 86, K. 107.

soyuna düşkünlüğüyle tanınan Hakkı Efendi gazel vadisinde kendisini pek gösterememiş ise de tarih düşürme konusunda zamanında takdir görmüştür. Fatîn Tezkiresi'nde ve Son Asır Türk Şairleri'nde, Hakkı mahlasını kullandığı şiirlerinden örnekler bulunmaktadır.²¹² Eser boyunca Dügümlü Baba'nın pek çok menkıbesini İsmâil Sâdık Kemâl'e aktarması, Baba ile yakın bir ünsiyeti olduğunu göstermektedir. Hakkı Efendi'nin hem Sa'diyye tarikatından olması hem de peygamber soyuna düşkün olması bilgileri düşünüldüğünde Dügümlü Baba'ya ve kerametlerine olan alakası tabii görülmektedir.

2. Hasan Fehmi Efendi²¹³

Akşehirli olan Hasan Fehmi Efendi Vidinli Mustafa Efendi'den (v. 1881) tahsil görmüştür. Dersiâm ve müderris olup Yahya Efendi yerine reis vekili olmuştur. Şehzadelîği döneminde Sultan Abdülaziz'e muallim olmuştur. Defaten Mekke payesi olduktan sonra Anadolu ve Rumeli payesi de olmuştur. İki kez şeyhülislam olduktan sonra 1878'de Medine'ye giderek orada 1881 senesinde vefat etmiştir.²¹⁴ Eserde Dügümlü Baba'nın henüz fakirlik çektiği zamanlarda büyük makamlara geleceğini haber verdiği anlatılmıştır.

3. Pîr (Mehmed) Efendi²¹⁵

Trabzonlu olan Pîr Efendi (v. 1871) oranın müftüsü Süleyman Efendi'den tahsil görmüş, orada ilim öğretmiş, Rusya muharebesinde de Erzurum'a gitmiştir. Sonrasında İstanbul'a gelerek burada ilimle meşgul olmuştur. Âlim ve güler yüzlü biri olarak vasedilen Pîr Efendi Edirnekapı'da medfundur.²¹⁶

4. Burhan Efendi (Müftîzâde)²¹⁷

Eserde Dügümlü Baba'nın himmetiyle Kilis müftüsü olduğu nakledilen şahsiyet müderris olup II. Mahmud devrine yetişen Burhan Efendi (v. 1839) olması muhtemeldir.²¹⁸

²¹² İnal, c. 1, s. 487-488; Mehmet Arslan, "Hakkı, Kıbrısî-Zâde Şeyh İsmâil Hakkı Efendi", **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**.

²¹³ K. 37/4.

²¹⁴ Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, II, s 627.

²¹⁵ K. 48/2.

²¹⁶ Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, IV, s 1334.

²¹⁷ K. 80/2.

²¹⁸ Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, II, s 376.

2.2.4. Menkıbelerin Sınıflandırılması

Evliyâ menkıbeleri temelde tarihî gerçeklere dayanan ve hayâlî olanlar olmak üzere iki sınıfa ayrılmışlardır.²¹⁹ Menkıbe türleri de evliya tezkireleri, sûfî tabakaları, biyografi mahiyetindeki menâkıb-nâmeler ve toplama menâkıb-nâmeler olarak sınıflandırılmıştır. İlk tasnife göre Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'da aktarılan anlatılar tarihî gerçeklere dayanan menâkıb-nâmeler grubuna dâhildir. Eser boyunca o dönemde gerçekleşen savaşlar, devletin siyasi veya ekonomik politikaları, İstanbul'u etkileyen yangınlar, veba, frengi gibi salgın hastalıklar, çeşitli atama ve görevden alınmalar gibi pek çok tarihî ve sosyal vakıadan söz edildiği; devlet erkânından ve eşrâftan önemli şahsiyetlerin zikredildiği görülmektedir. Bununla beraber müellifin Dügümlü Baba ile aynı zamanda yaşamış olması, bizzat şahit olduğu hadiseleri aktarması da menâkıb-nâmenin gerçekliğini kuvvetlendirmektedir.

Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'nın temelde Dügümlü Baba merkezli yazılmış olması, onun doğumu, ailesi, hayatı, şeyhliği ve yaşadığı hadiselerin aktarılması, tarihî gerçeklerle de sağlam bir ilişki kurulabilmesinden dolayı biyografi mahiyetindeki menâkıb-nâmeler türündendir.

İsmâil Sâdık Kemâl, kendi müşahede ettiği hadiseleri aktardığı gibi güvenilir olduğunu düşündüğü kimselerin rivayet ettiği menkıbeleri de kaleme almıştır. Bu bağlamda hadis rivayetindeki sened usulünde olduğu gibi aktardığı menkıbeyi rivayet eden kimselerin isimlerini belirtmiş ve fazilet sahibi, güvenilir kimseler olduğunu vurgulamıştır. Müellifin, rivâyetlerin sahihliğine dikkat çekmek için "râvî-i sahih, râvî -i rast-gû, râvî -i hak-bîn" gibi ifadelerle nitelendirdiği bu sözlü tarih aktarımını sağlayan kimselerin Dügümlü Baba'nın mukaddes kişiliğine şahid olarak yaptıkları aktarmalarına, hadis usûlündeki *istişhad*²²⁰ terimine tekâbül edecek şekilde *tenvîr* ifadesi kullanılmıştır.²²¹ Beşinci cilt içerisindeki rivayetlerin hemen hepsinin râvîsinin İsmâil Hakkı Efendi ismindeki zat olduğu cildin başında belirtilmiştir.²²²

²¹⁹ Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri**, s. 61-62.

²²⁰ Şahit tutmak anlamına gelen bu kelime hadis usûlünde bir hadisin aynı manaya gelen ve bir başka sahabiden nakledilen şahidini rivayet etmek, onu şahidi ile desteklemek manasında kullanılır. Bkz., Mücteba Uğur, **Hadis Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yay., 2018, s. 169.

²²¹ K. 84/1.

²²² K. 1.

Menâkıb-nâmenin muhtevasını oluşturan menkıbelerde müellifin de yazılış amacında belirttiği gibi Dügümlü Baba'nın kıssaları, feyiz ve kerametleri anlatılmaktadır. Bu menkıbelerin tasnifi farklı şekillerde yapılabilir ise de mutasavvıfların yaptığı en temel ikili tasnif meselenin anlaşılması için yeterli görülebilir.²²³

1. Kerâmât-ı Kevniyye: Maddî, sûrî, hissî keramet şeklinde de adlandırılan bu kerametler su üzerinde yürümek, havada uçmak, ateşte yanmamak gibi olağanüstü olayların gerçekleştiği keramet çeşididir. Esasen bu türden kerametler fazilet sahibi veliler tarafından önemsenmez, gösterilmeye çalışılmaz, istemeden ortaya çıkması halinde de sevinmezler. Ancak etrafındakiler bu türden kerametleri anlatır ve yüceltirler.²²⁴ Tasavvuf kitapları bu tür kerâmetlere ve menâkıblara geniş yer verir ve bunları önemser. Ancak bunların önem ve değerini haddinden fazla yüceltmez. Veliler, bu tür kerâmetlerin ilâhî bir *mekr/tuzak* ve *mihne/sinama* olabileceğini bilirler. Bu kerâmetlerin yoldan çıkmalarına hatta yollarını kaybetmelerine sebep olabileceğini bildiklerinden bunu istemezler; istemeden verilmesi halinde ise sevinmezler. İbn Arabî'nin belirttiği gibi mutasavvıfların avam tabakası ve halk, bu tür kerametleri abartır ve fazla yüceltirler. *Havâss 'ul-havâs* denilen yüksek irfan ve fazilet sahibi mutasavvıflar ise bunları fazla önemsemezler.²²⁵ Eserde İsmail Sadık Kemâl, bunları Dügümlü Baba'nın faziletini yüceltmek için anlattığını, kendisinin bunlarla kibirlenmediğini ifade etmiştir. Ayrıca zikrettiği isimlerden gıybet olsun diye değil, ibret olsun diye bahsettiğini de defaatle dile getirmiştir.

a. Tayy-i mekân: Bir anda çok uzak mesafeleri kat edebilme anlamına gelir. Bu kerâmet motifi hakkında klasik dönem mutasavvıfları, Neml Sûresi'nin 40. ayetinde²²⁶ söz edilen Hz. Süleyman kıssasını delil olarak görmüşlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'ın Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf b. Berihiyâ'ya Sabâ melikesi Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda Kudüs'e getirme imkânı vermesi, sâlih ve velî

²²³ Abdülbâki Gölpınarlı, **Tasavvuf**, İstanbul: Milenyum yay., 2004, s. 157.

²²⁴ Süleyman Uludağ, "Tasavvuf Kültüründe Kerâmet Anlayışı", **Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3**, Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı yay., 2004, s.24.

²²⁵ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet**, İstanbul: Sufi Kitap, 2017, s.80.

²²⁶ "Kitaptan ilmi olan kimse ise "Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm" dedi. (Süleyman) onu (Melike'nin tahtını) yanbaşına yerleşivermiş görünce "Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için Rabbi'min bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbi'm müstağnidir, kerem sahibir." en-Neml, 27/40.

kullarına dilerse böyle bir güç verebileceğine delil olarak kabul edilmiştir.²²⁷ Eserde bir yerde bu motife rastlanmaktadır. Menkıbeye göre Dügümlü Baba'ya hizmet etmiş Siyâhpûş Baba isimli zât, Baba'nın iznini almadan bir yola çıkmış, yolda Bağdad'a gitmeye niyetlenmiş ancak Dügümlü Baba'nın cismen karşısında zuhur ettiğini görmüştür. Uçarak olduğu yere geldiğini ve yoluna engel olduğunu belirtmiş, döndüğünde ise bu gördüğünü de bildiğini nakletmiştir:

Şoñra bî-ruḫşat 'azmin idecek olmuşdım

Gördüm anı giderek ben nice soğağa hemân

Yolda bir beldeye vardım orada fikr itdim

Olayım âzim-i Bağdâd ya aña yine revân

İtdi varup da zühür baña zühürâtımda

Cism-i pâkiyle per itmiş tıruyor nūr-efşân

Añladım ric'at-i teşvîkle dimek gitmege sen

Gelicek itdi bu gördigimi de keşf ü beyân²²⁸

b. Tayy-i zamân: Aynı anda birkaç yerde birden görünmek anlamına gelir. Bu türden kerâmetlere bazı âlimler karşı çıksa bile ulemâ ve meşâyihin ekserisi Hz. Peygamber'in zaman ve mekân boyutlarını aşan *mirac* mucizesine istinâden kabul etmişlerdir ve her ümmete, peygamberlerinin mucizesi keramet olarak verildiğini ifade etmişlerdir.²²⁹ Mutasavvıflara göre mucize ile kerâmet gibi hârikulâde hadiseler arasında mahiyet farkı yoktur. Bu gibi haller arasındaki fark sadece dış şartlarında ve vukûa geliş biçimleridir. Kerâmet özel bir hâldir, genel bir hâl değildir. Kerâmetlerde aslolan setretmek iken

²²⁷ Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, **el-Lüm'a: İslâm Tasavvufu**, thk. Tâha Albülbâkî Sürûr, çev. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk, 1960, s. 527.

²²⁸ K. 60/3-6.

²²⁹ Serrâc et-Tûsî, **el-Lüm'a: İslâm Tasavvufu**, s. 527.

mucizelerde şart olan keşftir, yani açığa vurmaktır.²³⁰ Eserde Arif Baba'nın naklettiği menkıbe bu kerâmete örnektir. Arif Baba, Dügümlü Baba'nın da içinde bulunduğu bir grup kimseyle sohbet ederken, Baba başını eğmiş dururken bir anda Arif Baba'ya bakarak “Hacı Bey batıyor, onu çıkardım” demiştir. Hacı Bey sonradan gelerek hadiseyi anlatmış, kendisine bir elin uzandığı ve kurtulduğunu söylemiştir. Evliyanın birçok mekâna aynı anda erişebileceğini ifade eden müellif, Karaca Ahmed'in de bu velilerden olduğunu, kabristandaki her defin sırasında hazır bulunduğunu nakletmiştir:

Bizler ‘ Ārif Baba ile idiyorduk şöhet
Başın egmişdi Dügümlü Baba ğayr-ı nigerān

Bakup ‘ Ārif Baba'ya didi Hācī Beg batıyor
O telāş ile recā itdi çıkar anı hemān

Didi çıkardım o günüñ yazılup tārīhini
Hācī Beg geldiği vaqt oldı hepimizce ‘ ayān

Ki düşüp şāb-ı gezende baña bir el geldi
Kıldı taħliş diyü cümlemize itdi beyān

O gün oldu ğađı oldı ħisābca ma‘ lūm
Böyle kırtardığı çok işte bu dağı burhān

Evliyā çok mekāna irişür bir ānda
Var menākıbları çok böylece itmekde beyān

²³⁰ Hücvürî, **Hakikat Bilgisi: Keşfu'l-Mahcûb**, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh yay., 2014, s. 303, 386.

Karaca Aḥmed anîñ biri ki çok abri olur
Her birinde oluyor defni vefât itse o ân²³¹

c. Öleceği zamanı ve yeri bildirme: Bu keramet motifi eserde ne zaman, nerede ve ne şekilde öleceğini bildirmek suretiyle 7 farklı yerde geçmektedir. Ali Gâlib Paşa'nın gece denizde gezerse boğularak öleceğini, ismini zikretmediği önemli birinin köleleri tarafından katledileceğini, bir kimsenin vurularak öldürüleceğini haber vermesi, "altı günlük dünya için telaşlanma" diyerek işarette bulunduğu bir kimsenin altı sene sonra vefat etmesi bu keramet motifine örneklerdendir. Bir yerde ise mağrurlukla büyük rütbe ve mal peşinde olan bir paşayı uyardığı, vefatının kötü bir yerde olacağını haber verdiği ve onun da Avrupa'da vefat ettiği belirtilmiştir:

Ki fenâ yirde helâk olmağ-ıla sen şoñra
Götürürler oradan na' şîñ alup buraya

Nice mesned bularağ yaptı büyük ḥaneyi de
Padişâh aldı oñurmamış iken oraya

Vaşfi meczûm o günâ idi bu da ma' lûm
Na' şî geldi ecel irdi gidüp Avrupa'ya²³²

d. Aklından geçenleri bilme, düşünceyi okuma: Mutasavvıflar Allah'ın velî kuluna gizli olanı bildirmesi kerâmetine delil olarak Kur'an-ı Kerîm'de bahsi geçen ve bazı ilhâmâta mazhar olarak başkalarının bilmediği şeyleri bilen Hızır aleyhisselâm'ı örnek vermişlerdir. Yine Veysel Karânî'nin Herim b. Hayyân'la karşılaştıklarında birbirlerini bilmezken isimleriyle selamlaşmaları menkıbesi de örnek gösterilmiştir.²³³ Eser boyunca ekseriyetle kişilerin Düğümlü Baba'nın nezdine gelerek sıkıntılarını anlattıkları ve

²³¹ K. 58/3-9.

²³² K. 23/3-6.

²³³ Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, çev. Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi, haz. Mehmet Günyüzlü, İstanbul: Yasin yay., 2003, s. 479-481.

himmet istedikleri görüldüğünden bu keramet motifine çok rastlanmamakla beraber bir yerde geçmektedir. Menkıbeye göre Dügümlü Baba, Hüseyin Paşa'nın veba korkusu taşıdığını bilmiş ve onun bu sebepten korkmaması gerektiği söylemiştir:

Ḥavf-ı t̄ā' ün oluyor sende şaķın ḥavf itme
Dā'imen ḥüsn-i tevekkülde ırurup Mevlā'ya

Ḥaķ virüp çok 'öm<ü>ri semt-i Hicāz'a giderek
Şonra 'avdet daḥi taķdīr-i Ḥudā buraya²³⁴

e. Başka yerde vuku bulan olayları; mevcut kişileri görme, başkalarına gösterme:

Dügümlü Baba'nın olmadığı yerde onun hakkında söylenen tahkir edici sözleri bilmesi anlamında bir yerde geçmiştir. Menkıbede anlatılana göre Dügümlü Baba'nın olmadığı bir zamanda o dönem devlet içinde önemli bir kademedede olan bir zât, Dügümlü Baba'nın arkasında aşığılایıcı konuşmuş, o gelince ise onu taltif edici sözler etmiştir. Baba'nın arkasından konuşulanları bildiği nakledilmiştir:

Devlet içre o zamānda da kibārdan birisi
Geldi bulunmadı tekyede o ķuṭb-ı ekber

İtdi taḥķīr ile yād anı 'iyāzen bi'llāh
Şoñra teşrīf idicek didi edeble sözler

İtdi cāhı da recā didi olur buldı ḥuṣūl
Likin itmiş idi bed nuṭķını bādī-i 'iber²³⁵

²³⁴ K. 1/3-4.

²³⁵ K. 57/4-6.

f. Gizli eşyaların yerini bilme: Bu kerâmet klasik dönem mutasavvıfları tarafından zikredilmiştir. Câfer el-Huldî'nin Dicle nehrine düşürdüğü yüzüğünü dua ederek bulması örnek olarak verilmiştir.²³⁶Bu motif eserde 3 yerde geçmektedir. Menkıbelerde Düğümlü Baba'nın eşyasını denize düşürerek kaybeden fakir bir kimseye himmet ederek misliyle yenisini buldurduğu, yine İran'da mallarını çaldıran Ali ve Veli isimli iki kimseye mallarını buldurduğu, malı çalındığı ve azlolunduğundan mükedder olan Abdi Bey'e himmet ederek hem kaybettiği malını hem de mansıbı yeniden kazandırdığı nakledilmiştir:

Kendüsi 'azl olarak malı da sirkat olmuş
Ya' ni her vech-ile de albi mükedder idi pek
Mazhar-ı himmet-i 'ulyası olarak o daı
Eyledi 'avdeti maşūd u murāda irerek

Ya' ni ibā olarak malı daı istirdād
Oldı ikisini de kendüye himmet iderek

azanılmış azanacak iki sermāyeyi de
ā'ib itmidi ikisin yeniden buldı dimek²³⁷

g. Gelecekte olacakları haber verme: Eser boyunca oldukça yaygın şekilde kişilerin rızık, mansıb, maa sahibi olacakları yerlerin ve evlilikle ilgili ahvalinin bildirilmesi, tekke, ev, bahe sahibi olacağı, hac yolculuğunun tamamlanmayacağı, azlolunacağı, yapılan ev ve konağın yanacağı, saray içinde yangın çıkacağı, devletin borlanması sonucu zarara uğrayacağı gibi pek çok farklı konuyla ilgili bu keramet motifi geçmektedir. Toplamda 64 beyitte geçen bu haberlerin kişinin içinde olduğu halde boa vakit ve nakit kaybetmemesi için verildiğinin ifade edilmesi ve ekseriyetle o halden kurtulacakları yer ve duruma teşvik edilmesi de dikkat çekicidir.²³⁸ Örneğın bir kıt'a-i

²³⁶ Kueyrî, **Kueyrî Risālesi**, s. 484.

²³⁷ K.B. 9/2-5.

²³⁸ K.B. 8/11.

kebîrede Sultan Mahmud'un kızkardeşini evlendirmeyi istediği Mustafa Paşa'nın Düğümlü Baba'ya gelerek dua ve himmet istediği, Düğümlü Baba'nın ise bu evliliğin ona nasip olmayacağını söylediği nakledilmiştir:

Söyleyüp Muştafa Paşa ki o ser-kâtibidir
Eyliyör böylece ol rāvî-i haq-gū tibyān

Duhterini baña tezvîc ide Sulţān Maḥmūd
Diyü itdim emeli baña teveccühdi ' ayān

Himmetin istedim aqçe de getürdüm pek çok
Almayup hîçbir aqçe baña itmişdi beyān

Ki degildir o naşîbiñ olamaz ' aksi du' ā
Fuqarāya götürüp sen bunu eyle ihsān
Olacaktır diyemem olmayacak bir şey için
İrtikāb eyleyemem dimegi ḥāşā ki yalan

Baña tezvîcini ' ālem umuyorken aniñ
Olmadı ğayr-ı müyesser idügi oldı ' ayān

Re' y ü tedbîr ile tağyîr olabilmez taqđîr
Evliyā himmet ider ruḥşat iderse Yezdān²³⁹

h. Kısır yahut yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma: Bu keramete konu olan hasidelerde Düğümlü Baba'nın kişilere leblebi, şeker ve peynir gibi gıdalar vererek yemelerini istediğinden söz edilmektedir. Eserde bu motif 3 beyitte geçmiştir. Bir beyitte

²³⁹ K.B. 12/1-7.

beş kızı olmasına rağmen hiç oğlu olmayan Zileli İsmail Ağa'nın Dügümlü Baba'nın himmeti ile erkek çocuk sahibi olmasından bahsedilmiştir.²⁴⁰ Menkıbelerde, rahmi sakat kalmış bir cariyeyle leblebi verdikten sonra çok çocuğu olduğu, çocuğu olmayan Nail Efendi ve hanımına peynir ve şeker verdikten sonra elli yaşında olan hanımın hamile kaldığı rivâyet edilmiştir:

Topkapu'da bulunan Nâ'îl Efendi çok kez
Tecrîbe eyledi olmazdı veled kendüden

İki peynîr şekere virdi buyurmuşdı du'â
Didi ekl eylesiz anları zevciñ ile sen

Ol gice ekl ü cimâ' eyleyüp olmuş hâmil
Hâlbukim zevcesi elli yaşına varmış iken

Kendü andan da müsin olmuş iken bir oğlu
Geldi dünyâya kerem eyledi Rabb pür-menn²⁴¹

i. Hastalıkları iyileştirme: Bu kerametın geçtiğı beyitlerin çoğunda kişilerin taşıdığı hastalıkların ne olduğu belirtilmişse de bazılarında da bu bilgiler verilmeden sadece hasta oldukları ifade edilmiştir. Toplamda 15 beyitte geçen bu motife konu olan hastalıkların başında cünûn-cinnet şeklinde ifade edilen akıl sağlığını yitirme hali gelmekte ve bu kimseleri iyileştirse de hastalığın etkisinin az miktarda kalacağı vurgulanmaktadır. Göz ağrısı, ayağa kalkamama-kötürümlük, ağız çarpılması, topallık, ayak çarpıklığı bahsi geçen diğer hastalıklardır. Dügümlü Baba'nın bu hastalıkları genelde elbisesinden bir parça verip onun konulduğu suyu içirmek, düğüm verip başlığına diktirmek yahut leblebi, nohut gibi yiyecekler vermek suretiyle iyileştirdiği anlatılmaktadır. Örneğin bir menkıbede Dügümlü Baba'nın Pîr Efendi isimli bir zatın akıl sağlığını yitiren zevcesine

²⁴⁰ K. 83/3.

²⁴¹ K. 104/2-5.

bir düğüm vererek başına diktirmesi ve elbisesinden bir parçayı su ile içirmesi anlatılır. Baba'nın yanına elleri bağlı şekilde gelen hanımın cinnet halinin iyileştiği ve oradan kendine gelmiş şekilde ayrıldığı anlatılmıştır:

Pîr Efendi diyü meşhûr ' ulemâdan zâta
Zevcesi virmiş-idi ' illet-i cinnetle hüzün

Bir düğüm virdi anıñ başına diktirdi hemân
Tâc üstünde gül-âsâ olarak nûr-efken

Virdi bir pârçe-i elbîse-i pür-feyżinden
Âba vaz' ıyla içirtti ki zülâl-i rûşen

Oldı taħrîr-i hadîş tām şavuşmaz cinnet
Ya' ni kalur eşer oldı bu da öyle ehven

Ehveniyyet hemân oldı ' aķîbinde zâhir
Elleri ayağı bağlu olarak gelmiş-iken²⁴²

j. Bereket Getirme: Bu kerâmet ekseriyetle velîlerin verdikleri nesnelere sayesinde kişilerin bolluk ve berekete sahip olması anlamında gerçekleşmiştir. Örneğin Ahmed b. Muhammed es-Sülemî'nin anlattığı bir menkıbeye göre Zünnûn el-Mısırî, kendisine gelen bir kimseye bir dirhem vermiş, o kimse Belh'e gidene dek bu dirhemi harcağını söylemiştir.²⁴³ Bu keramet motifi tarihî seyir içerisinde kendini daha çok kişilerin mal-mülk, makam, mansıp elde etmesi şeklinde kendini göstermiştir. Eserde Düğümlü Baba'nın kendisine saygı duyan muhlis kişilere teberrüken az bir para vererek yahut dua ederek işlerinin bereketlenmesi, çoğalması; afiyetli ve uzun ömür sahibi kılması şeklinde

²⁴² K. 48/2-6.

²⁴³ el-Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, s. 488.

geçmektedir. Ahmet Yaşar Ocak'ın kurduğu evliyâ menâkıb-nâmeleri sisteminde başlık olarak yer bulmayan ancak Dügümlü Baba'nın siyasi bağlantıları olan ve halk arasında himmetine itibar edilen bir veli olması hasebiyle bu cildin neredeyse tamamının muhtevasını oluşturan rızık, mansıb, maaş, harcırah, tayin, itibar, refah bulma, servet, tekke, ev ve eş sahibi kılma kerametlerini bu başlık altında incelemek uygun olacaktır. Dügümlü Baba bu kerametleri genellikle gelecekte haber verme motifiyle bağlantılı olarak göstermiştir. Ekseriyetle geçim sıkıntısı çeken kişilere rızıklarının çoğalacağı mekanlara gitmelerini, bazılarını beldelerine dönmelerini söylemiş, bazen de başka kimselere yönlendirip selamını göndermiş, başlarına gelecekleri anlatmıştır. Gidilmesini salık verdiği beldelerin başında Medine, Mekke olmak üzere Mısır, Şam, Selanik, İstanbul, Amasya, Konya, Ladik ve Zile de geçmektedir. Himmet ettiği kimselerin eriştiği mansıplar; sadrazamlık, paşalık, miralaylık, kadılık, müşirlik, şehbenderlik, şeyhülislamlık, Harem şeyhliği, Harem muhafızlığı, mâbeyn katipliği, baş katiplik, nâiblik, hazine memurluğu/müdürlüğü, beytü'l-mâl müdürlüğü/kassamlığı, meclis âzâlığı, hâfız-ı kütüplük, mektupçuluk, feşçilik şeklindedir. Dügümlü Baba'nın, himmet ederek devlet kademelerinde seçkin bir yere geleceğini işaret ettiği Hasan Fehmi Efendi'nin iki kez şeyhül-islâm ve hatta Sultan Abdülaziz'in hocası olduğunun anlatıldığı menkıbe bu kerâmete örnektir:

Ki Hâsan Fehmi Efendi henüz İstanbul'a
Gelerek muştarib-i fakr idi dimişdi aña

Olarak devlet umûrında birincilerden
Diyü taqdirini ilhâm ile kıldı imâ

Şimdiye dek iki kez oldu o şeyhü'l-islâm
Hâce-i 'Abd-i 'azîz Hân dahî oldu hattâ²⁴⁴

²⁴⁴ K. 37/4-6.

k. Başkalarını ikaz edip kötülüğe, tehlikeye düşmekten kurtarma: Bu keramet en sarîh biçimde, saray içinde çıkacak yangını haber vererek resmi defterlerin kurtarılmasını sağladığının anlatıldığı beyitlerde geçmektedir. Düğümlü Baba'nın ikazına rağmen onu dinlemeyenlerin başına felaketler gelmesini içeren hadiseler “ceza” kabilinden sayılacağı için diğer başlık altında verilmiştir:

Ayaşofya'dan öte bāb-ı serāydan içerü
Yandı mālîyye idi kalmadı bile enkâz

Yanacaktır diyü ilhām ile virdikde haber
Dindi vār defter-i irād ü 'atā vü istikrāz

Anlar evvel çıkarak yanmaya dimiş idi
Öyle anlar hepisi çıkıdı bi-luṭf-i Feyyāz²⁴⁵

l. Tehlike ve felakete maruz kalanları fiilen kurtarma: Bu keramet motifi denizden kurtarma şeklinde bir yerde geçmektedir. Menkıbeye göre Düğümlü Baba, Ali Gâlib Paşa'yı gece vakti denizde yolculuk yapmaması konusunda uyarılmış ancak Paşa onu dinlemediğinden gece bindiği kayığa vapur çarpmış ve vefat etmiştir:

Bu da mervî yine ol Hâkḳı Efendi'den kim
Neşh idüp diñlememişdi Ali Gâlib Paşa

Ya' ni baḥr üzre gezüp az gice gezme zinhār
Diyü ātisi<n>i iḥtār ile kıldı imā

Gice kayıkda vapur çigneyerek gark oldı
Mübrem olsa idi iḥtār buyurmazdı aña²⁴⁶

²⁴⁵ K. 27/2-4.

²⁴⁶ K. 29/1-3.

m. Hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezalandırma: Mutasavvıflar, kerâmetler kendisinden zuhur eden velîye bazı özellikler ve faziletler bahşettiğini ifade etmiştir. Bu kerâmetler bazen kulun isteği ve duâsı ile olur bazen de kulun isteği dışında olduğu belirtilmiştir.²⁴⁷ Eserde bu bağlamda velî kimselere dokunanların iflâh olmayacağı söylenmiştir.²⁴⁸ Bu başlık altına giren 12 beyitteki kerametlerde Dügümlü Baba'yı küçümseyen, gücendiren, yalan söyleyen, himmetine inanmayan yahut ikazına rağmen sözünü dinlemeyen kimselerin başlarına felaket gelmesi veya aniden ölmek suretiyle cezalandırılması söz konusudur. Örneğin Dügümlü Baba, kızını evlendirmeyi düşünen Aşkar Paşa'ya kızını vermemesini söylemiş; buna rağmen Aşkar Paşa kızını o kimseyle evlendirmiş ve kız ileride kendini yakarak vefat etmiştir. Dügümlü Baba'yı gücendiren bir nâzırın konağının yanarak perişan olması, işreti terk etmesi konusunda ikaz ettiği kimsenin Baba'yı dinlemeyerek içki sebebiyle ölmesi, sureten şeyh görünen birinin, önceden rağbet görürken Baba'yı tahkir ettikten sonra itibarını kaybetmesi, hatta Baba'ya sadece tahkirle bakan birinin bir daha iflah olmaması bu kerâmete çarpıcı örneklerdendir. Bir menkıbede ise Dügümlü Baba'nın parasını vererek bir ciğer pişirmesini istediği, ciğercinin bu isteği Baba'nın tekrar tekrar söylemesine rağmen kabul etmediği anlatılmıştır. Baba'nın, bunun üzerine beddua ettiği ve ciğercinin helâk olduğu nakledilmiştir:

Bir cigerciye gelüp de vireyim akçesini
Pişürüp yügreki vir didi o kütb-ı ekber

İtmemiş idi kabûl nuṭṭın 'iyâzen bi'llâh
Luṭf ile bi'd-defa'ât söylemiş iken evfer

Bir du'â-i gâzab-efzâsını celb eyleyerek
Hâlik olmaḫla ṭava üstüne düşdi bir ser²⁴⁹

²⁴⁷Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, s. 474.

²⁴⁸K. 107/2.

²⁴⁹K. 106/5-7.

2. **Kerâmât-ı İlmîyye:** Kerâmât-ı tabî'yye olarak da ifade edilen bu keramet çeşidi, velinin ilim, irfân, ahlâk, taat, ibadet, amel ve edepte gösterdiği üstün meziyetler, hasletler, faziletler anlamına gelen manevî ve hakikî kerametlerdir.²⁵⁰ Mânevî ve hakîkî kerâmât olarak da adlandırılmıştır. Örneğin en zor ve en sıkışık durumlarda bile bir velînin ağzından başkasını inciten bir sözün çıkmaması en büyük kerâmât olarak nitelendirilmiştir.²⁵¹ Kevnî kerâmâtler nefsin arzusu olabilirken manevî kerâmâtler Hakk'ın talepleri olarak görülmüştür ve daha üstün tutulmuştur. Bu sebepten büyük velîlere göre *istikâmet* kerâmâttten üstündür.²⁵² Ebu Ali el-Cüzcânî “İstikâmet üzere olmayı iste ve kerâmât peşine düşme. Nefsin kerâmât peşinde koşar halbuki Allah senden istikâmet istemektedir.” demiştir. Mutasavvıflara göre, keşif ve kerâmâtlerdeki gâye velînin kalbinde Allah'a karşı *yakîn* hâsıl olmasıdır.²⁵³ Kevnî kerametlerden daha üstün görülen ve istikâmet kavramıyla ifade edilen bu kerametlere, müellifin eser boyunca Dügümlü Baba'yı tavsif ve medh ettiği, kendisine gelen kimseye feyiz vermesine işaret ettiği beyitlerde sıklıkla rastlanmıştır. İsmâil Sâdık Kemâl her fırsatta Dügümlü Baba'nın himmeti yüce bir velî olduğunu, bunun herkes tarafından bilindiğini dile getirmiştir. Ne kadar yazarsa yazsın onu anlatmaya güç yetiremeyeceğini, hatta yazdığı bu menâkıb-nâme'yi de kuvveden fiile geçirenin onun himmeti olduğunu anlatmıştır. Eserde onun *kutbiyyet*, *gavsîyyet* ve *ferdiyyet* makâmına eriştiği, zikrinin ve fikrinin her dâim Allah'ı anmak olduğu anlatılmıştır. *İlm-i ledünn* sahibi olduğu, attığı düğümlerin abes görünse de hakikatte her birisinin ancak ariflerin bileceği anlamlara sahip olduğu ifade edilmiştir. Dügümlü Baba, yüce mânevî şahsiyetiyle kendisinden himmet isteyenlerin zâhiri sıkıntılarını çözmekle kalmamış, öğütleri ve hikmetli sözleriyle onlara feyiz vermiş, kalbi ifsâd eden huylardan uzaklaşıp doğru yolda olmalarını tebliğ etmiştir.

Tâm yazsam qalur aqşar lügati qâmûsuñ

İş-bu qâmûs-ı Kemâl-nâme'si pür-dürr-i 'Aden

Harf-i vâhid gibiyim ben faqat ismim de Kemâl

Himmeti yine Kemâl-nâme'yi fi'le getüren

²⁵⁰ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabalcı yay., 2012, s.211.

²⁵¹ Kelâbâzî, **Doğuş Devrinde Tasavvuf**, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh yay., 1979, s.109-110.

²⁵² Uludağ, **Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmât**, s.81-82.

²⁵³ Ebu Hafs Şehâbeddîn Ömer b. Muhammed Sühreverdî, **Avârifü'l-Maarif: Marifet İnsanları**, çev. Yahya Pakış, Dilâver Selvi İstanbul: Umran yay., 1988, s. 33-34.

Şaymazım bir kelime kendü kelāmım ancak
Maşdar-ı himmetidir müştak u müştāk iden

Ba‘zı elfāzda olmakda me‘ānī pek çok
Muhtaşar dinse bilür ‘ārif anı oğur iken

Olur elfāz-ı keşīde daħi bir ma‘nāda
Ki müsemmayā Şeref ismi de çok olmakdan

Hağğ’a rabt ile dilin kendü düğümlerdi tenin
Bu da hıdmet didi ilhām olarak şübhe iden

Mühr-i kuṭbiyyet ü gavsiyyet ü ferdiyyetdir
Muştafā ismi de Dügümlü lağabdır dinilen

Şadri üstünde düğüm hū gibi haṭ resmince
Zikr ü fikri daħi hū kālīb u kalbi rüşen

Cifre, menşūr yazusına da müşābih kat kat
Kafes ü zülfe-i tuğrā gibi de nūr-efken

Aña tekmīl-i vuḳūf ‘ilm-i ledünne mevḳūf
Şarf-ı ğayret iderim ‘ācizim irādına ben

Kağı haṭṭ u luğatı bilmesen ‘uğde görünür
Bilür erbābı diyüp şanma ‘abeş hīç birisin

Ol düğümler ki oğur idi müsemması ledün
Oğur erbābı olup ism ü müsemmayı bilen²⁵⁴

²⁵⁴ K.B. 2/1-15.

BÖLÜM III: METİN

3.1. Nüsha ve Tavsifi

Çalışmaya konu olan eserin beşinci cildi Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu içinde yer alan 564-5 numaralı nüsha üzerinden okunmuştur. Koleksiyonun (564-10) şeklinde eserin ilk on cildinin bulunduğu kısımda yer alan rik'a ile kaleme alınmış olup satır sayısı düzensizdir. Metin kısımları kırmızı mürekkeple çerçevelenmiş ve her sayfanın numarası üst köşelerde bulunmaktadır. Çift numaralı sayfalarda mühür bulunmakla beraber bazı sayfaların numaralandırılmasında hatalar mevcuttur. Vakıf tarihi eserin ilk varlığında m. 1293 olarak belirtilmiştir.

3.2. Neşir Esasları

Eserin bir ve ikinci cildi Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu içinde yer alan 564-M1, 564-M2 numaralı nüshalar ana nüsha kabul edilerek okunmuş; 564-1,564-2 numaralı diğer nüshalardan gerekli görülen yerlerde istifade edilerek tenkitli okunmuştur. Eserin beşinci cildi ise tek nüsha olan 564-2 numaralı nüsha üzerinden okunarak transkribe edilmiştir. Metin içerisindeki ayet ve hadislerin tahriçleri yapılarak dipnotta verilmiş; çok sayıda olan atasözü ve deyimler ise tezin ilk bölümünde ayrı bir başlık altında derlenmiştir. Tarih, olay, kavram ve yerlerle ilgili açıklama lüzumu görülen yerlerde yine dipnotta bilgi verilmiştir. İlk ciltlerde olduğu gibi mevzular kronolojik olmadığı ve konu bakımından da bir sistematik görünüm arz etmediğinden metne sıralama bakımından herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

Varak numaraları köşeli parantez içinde verilmiştir. Müellif başlık kullanmamış ancak yeni manzûmeye başlarken *kezâlik* ifadesini kullanmıştır. Bu ifade metinde verilerek *kezâlikten* sonra her beyit birden başlayarak numaralandırılmıştır. Çalışmanın başında belirtildiği gibi kıt'alar K; kıt'a-i kebîreler ise K.B. kısaltmalarıyla gösterilmiştir. Eser boyunca vezin değişimi olmadığından yalnızca metnin en başında vezin belirtilmiştir. Tespit edilen vezin kusurları dipnotta belirtilmiştir. Metin içindeki düzeltmeler dipnotta “:” işareti ile verilmiş, tamir ve ekleme yapılan yerlerde [] veya <> simgesi kullanılmıştır.

Tam transkripsiyon sistemi kullanılan metinde tercih edilen neşir esasları şu şekildedir:

1. Metin transkripsiyonunda mümkün mertebe metne bağılı kalınmıştır. Ses veya hareketlerle belirtilen vokaller korunmuştur: gelürken.
2. Vokal veya hareketin olmadığı yerlerde uygulanan kurallar şunlardır:
 - a. Geniş zaman ekleri dudak uyumuna ve ekin bitişiğinde bulunan kelimenin vokaline bakılmaksızın yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: yıkar, içilür, görünür, buldurur.
 - b. Öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman eki dudak uyumuna ve ekin bitişiğinde bulunan kelimenin vokaline göre yuvarlak veya dar vokalli okunmuştur: itmiş, olmuş, buyurmuş.
 - c. Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki üçüncü şahıslarda dudak uyumu gözetilmeksizin ve ekin bitişiğinde bulunan kelimenin vokaline bakılmaksızın dar vokalli okunmuştur: tırdı, buldurdı, alırdı.
 - d. Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki birinci ve ikinci şahıslarda ekin bitiştığı kelimenin vokali dikkate alınarak ve dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: itdiñ, görmüşdüm.
 - e. Birinci şahıs emir ekleri dar vokalli okunmuştur: olayım, silelim.
 - f. İkinci çoğul şahıs emir eki dudak uyumu ve bitişiğindeki kelimenin vokali gözetilerek okunmuştur: itmeyiñ, gidiñiz.
 - g. Üçüncü tekil şahıs emir eki daima yuvarlak vokalli okunmuştur: yapsun, ışınsun.
 - h. Birinci ve ikinci şahıs ekleri dudak uyumu ve ekin bitişiğindeki kelimenin vokali gözetilerek okunmuştur. Örnek: kútbuñ, káderiñ, eyâletleriñ.
 - ı. Üçüncü tekil şahıs iyelik eki daima dar vokalli okunmuştur: sözi, gözi.
 - i. Zarf-fiil eklerinden -up eki daima yuvarlak vokalli okunmuştur. Örnek: yazılup, yitüp.
 - j. Zarf-fiil eklerinden -madan yazıldığı şekliyle okunmuştur: eylemeden.
 - l. Zarf-fiil eklerinden -ıcak daima dar vokalli okunmuştur: göricek.
 - m. Soru edatı daima dar vokalli okunmuştur: olur mı, ider mi.
 - n. Türkçede isimden isim yapma eki olan -lı eki daima yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: tabi^c atlü, ölçilü.

o. Fiilden fiil yapma eki -ın, -in dudak uyumu gözetilerek okunmuştur. Örnek: olunursa, bulmuş.

ö. Şimdiki zaman eki -yor'dan önce gelen ünlüler dudak uyumu gözetilerek okunmuştur. Örnek: oluyor.

p. Nazal n (ñ) kullanımını çok fazla olduğundan müellifin kullanımına bağlı kalınmıştır.

r. Beyit veya mısra sonuna gelip vezin gereği uzatılması gereken kelimeler uzatılmadan okunmuştur.

3. “ile”, “içün” edatlarıyla “ise”, “iken”, “idi” gibi fiilin aldığı ekler ayrı ise ayrı yazılmış; bitişik ise tire ile gösterilmiştir. Örnek: eylemiş-idi, yoğ-iken.

4. Arapça ve Farsça terkipler yazılırken gözetilen hususlar şunlardır:

a. Arapça terkipler şöyle yazılmıştır: ‘iyāzen bi’llāh, bi-ṭarīḳi’l-evlā.

b. Farsça terkipler şöyle yazılmıştır: pür-feyz ü ‘alā, nūr-efken.

c. Arapça ve Farsça ön ek ve edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir. Örnek: be-kām, bi-re’s-i ta’zīm.

d. İki kelime arasına gelen ek ve edatlarla yapılan tamlamalarda her aralığa kısa çizgi getirilmiştir. Örnek: hoşka-be-hoşka.

e. Farsça son ekler ve sona eklenen edatlar bitişik yazılmıştır. Örnek: pūyān, zādegān. Ancak Türkçe kelime ve kelime gruplarıyla sıkça kullanılan -āsā ve -veş ekleri kısa çizgiyle gösterilmiştir. Örnek: melek-āsā, penbe-veş

3.3. Metin

Eserin üçüncü ve dördüncü ciltlerinin hali hazırda çalışılıyor olması sebebiyle beşinci cildin okunmasında oluşabilecek muhteva kopukluğunu önlemek ve metni bir bütün olarak ele alıp gidişhâtını tespit etmek amacıyla üç ve dördüncü ciltler de ana hatlarıyla incelenmiş ve içlerinden örnek metinler transkribe edilmiştir. Bu sayede külliyyâtın beş cildinin muhtevâsını oluşturan menkıbelerin özelliklerini genel hatları itibariyle görebilmek mümkün olmuştur. Bu inceleme neticesinde bir ve ikinci ciltte ağırlıklı işlenen menkıbe konularının kalbi/gizliyi/kaybolanı bilme, hastalıktan kurtarma ve gelecekte haber verme motiflerinden oluştuğu görülmüştür. Bununla beraber ileriki ciltlerde fazla rastlanmayan rüyada görünme, tabiat kuvvetlerini yönetme, göklerde uçma, öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme ve içkiyi şerbete çevirme gibi kevnî kerâmet vasıflarının yoğun şekilde tebârüz ettiği menkıbeler bir ve ikinci ciltte karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü ciltte bulunan menkıbelerin muhtevâsının ağırlıklı olarak kalbi/gizliyi/kaybolanı bilme, makam-mansıp-maaş-rızık sahibi kılma ve yangından/denizden kurtarma kerâmet motiflerinden oluştuğu görülmüştür. Dördüncü ciltte ise menkıbelerin muhtevâsının makam-mansıp-maaş sahibi kılma ve gelecekte haber verme motiflerine doğru yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Gelecekte haber verme motifi içerisinde İstanbul'un, Sultan Ahmed'in ve Devlet-i Aliyye'nin geleceği hakkında haberler verilmesi dikkat çekicidir. Beşinci cildin muhtevâsını büyük oranda oluşturan makam-mansıp-maaş-rızık sahibi kılma konularını içeren bereket verme motifinin dördüncü ciltte artması da bu gidişhâtı gösterir niteliktedir. Külliyyâtın seyri içinde öne çıkan kerâmet motiflerinin farklılık göstermesi, dönemin siyasal, sosyal ve kültürel değişimini gösterdiği düşünülebilir. İstanbul'da içtimâî hayatın nabzının attığı merkezi bir konumda olan tekkede yaşanan hadiseler, şüphesiz bu menkıbelerin ortaya çıkmasında etkilidir. Beşinci cildin muhtevâsının büyük çoğunluğunun ekonomik ve siyasi kaynaklı hâdiselerden oluşması bunu desteklemektedir.

Eserin üçüncü ve dördüncü cildi Şeydanur Küçük tarafından "Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Adlı Eserin Tahkik ve Tahlili (Cilt 3-4)" isimli yüksek lisans tezi olarak Kenan Mermer danışmanlığında çalışılmaktadır. Hem Dügümlü Baba'nın bütün bir biyografisini ortaya çıkarmak hem İsmâil Sâdık Kemâl'in fikir ve düşünce yapısını tam olarak anlamak

hem de yazıldığı döneme ışık tutması bakımından külliyyatın bütün ciltlerinin tamamlanması önem arz etmektedir.

3.3.1. Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba 3. Ciltten (Cild-i Sâlis) Örnek Metinler

Üçüncü cildin incelenmesi neticesinde 1a-12a arasındaki metnin ikinci cildin 107a ile 117b arasındaki metnin tekrarı olduğu tespit edilmiştir. 12a'dan itibaren daha evvel Āşār-ı Kemâl ve Kemâl-nâme'de muhtasar olarak yazıldığı ifade edilen Dügümlü Baba'nın şeyhi olan Masum Halil Feyzi Efendi'ye ait 128 beyitlik bir terceme-i hâl bulunmaktadır. 20a'dan itibaren Sa' deddin Cebâvî'nin menkıbeleri bulunmaktadır. 23a'dan itibaren Dügümlü Baba'nın kerametlerini içeren kıt'alar yer almıştır. 37a'da bir tuğra bulunmaktadır. 69b'ye dek manzûmeler devam etmekte; 69b-84a arasında ise Āşār-ı Kemâl'de bulunduğu ifade edilen "Kasîde-i İ'tikâdiyye" isimli manzûme bulunmaktadır. 84a'dan 98b'ye dek yine Baba'nın kerametlerini içeren kıt'alar vardır. 98b-105b arasında daha evvel Āşār-ı Kemâl'de yazıldığı ifade edilen "Ahvâl-i Celîle-i Hâzret-i Faḥr-i 'Âlem" isimli kaside bulunmaktadır. 105b-112b arasında yine ise Āşār-ı Kemâl'de bulunduğu ifade edilen "Mu' cizât-ı Hâzret-i Resul-i A' zâm" isimli manzûme; 112b-118b arasında "Hilye-i Celîle-i Cenâb-ı Mefḥar-i Kâinât" isimli hilye; 118b-120b arasında "Aḥlâḳ-ı 'Ulyâ-yı Mefḥar-i Mevcûdât" isimli manzûme; 120b-121b arasında "Na' t-ı Şerîf-i Hâzret-i Hâdîcetü'l-Kübrâ" isimli na't; 122a'da "Na' t-ı Şerîf-i Evlâd-ı Kirâm" isimli na't bulunmaktadır. 124b'den itibaren "Kaşîde-i İ'tikâdiyye der- Hâḳḳ-ı Aşḫâb-ı Kirâm" isimli manzûme; 125b'de ise Hâtîme-i Cild-i Şâliḡ kıt'ası yer almaktadır. Üçüncü cildin metninin yaklaşık yarısının İsmâil Sâdık Kemâl'in daha önce diğer eserlerinde yazdığı manzûmeler oluşturmaktadır. Bu kısımlar haricinde kalan menkıbelerin bulunduğu bölümlerden ve Masum Halil Feyzi Efendi'ye ait terceme-i hâlden bazı örnekler transkribe edilmiştir:

[12a]

Mürşid-i 'âlîleriniñ terceme-i hâl-i feyz-iştîmâlleri

1. Eyledim Hâzret-i Dügümlü Baba'nın inşâ
Vaşfını mürşid-i hâzretleriñin de ammâ

2. Evvel Āşār-ı Kemāl ile Kemāl-nāmesi'ne
Muhtaşar yazdım işitdim o kıaderce zīrā

3. Mürşidi ile ʔarīķin dimeyüp re'sine kāh
Naķşī kāh Ƙādirī tācın buyururđı iksā

4. Naķşī tācı idi evvel daķı re'sinde diyü
Aķdemi bazı müsın zāt görüp didi baña

5. Virdini bazıda cehren oķuyup güş iden
Ne ʔarīķden idügin istedi bilmek ķattā

[12b] 6. Güş idüp anıñ içün gizlüce ʔırdı birisi
Ol maķaller ki ʔarīķ fehm olur itdi ihfā

7. Kendüsi 'azm-i cinān eylediginden şoñra
Didi bir zāt ki ʔarīķ-dāşını gördüm ķattā

8. Belde-i Niş'de defin Şeyķ Halil-nām zātđan
Müstefiz oldığımı o da görüp didi baña

9. Lık şimdi o ʔarīķ-dāşı da fevt olmağla
Belde-i Niş'den o mürşid olunur istiķşā

10. 'Ācizāne didim itse de ķayātında ķafī
Şimdi taķķiķime himmetidir müstercā

11. Niş'in içinde Belğrad maķallesinde
Yalı tekyesine ķabri imiş envār-fezā

12. Şorıcağ tercüme-i hâl-i mu' allâlarını
Anda ki şeyh bu şûret ile kıldı imlâ

[13a] 13. Hem Dügümlü Baba Hâzretleri'nin de öyle
Mu' tefiz olduğunu o daği kıldı inşâ

14. İrmemiş şimdiki şeyhi o zamâna likîn
Oldı taḥkîk-i tevâtür derecede ḥaḳḳâ

15. İsm-i 'âlîsi Ḥalîl maḥlaşu da Feyzî'dir
Şeyh Ma' şüm dimeklik ile ma' rûf hâlâ

16. Mavtını Köprülü Tâhirce idüp ḥayyâtlık
Bâṭinen rabṭ-ı fu'âdı idi esbâb-ı rızâ

17. Cîsr-i irşâdı kurup baḥr-i ḳalub üzre hemân
Sâḥil-i kâmda 'âtşânı iderdi esefâ

18. Bil ḳumâşın bilüp ölçüp biçerek gördükde
Çuḳa varmaz idi dülbendi iderdi ihyâ

19. Mâsivâyı nice şûfî atarak bezediler
Ḥulle-i himmet ile ḥil' at idince iksâ

[48b]

Kezâlik

Gizli eşyaların yerini bilme kerâmeti olan menkıbe çeşidine örnek bir kıt'a şöyledir:
Menkıbeye göre bir zât evde akçesini kaybetmiş ve eşini hırsızlıkla suçlamıştır. Izdırap içindeki kadını geçerken gören Dügümlü Baba onu yanına çağırmiş ve o hiçbir şey söylemeden mevzuyu bilerek ona akçenin yerini söylemiştir. Akçeyi yatağının baş

ucundaki duvara farenin götürdüğünü söylemiştir. Eşi, duvarda bir delik görmüş ve akçeyi burada bulmuştur. Böylece kadına atılan iftira da temizlenmiştir:

1. Mūmcılardan biri evde idüp akçesini ğayb
Zevcesin eyledi iz' āc anı çaldı diyerek

2. İẓtırāb içre o hātūn geçer iken çağırup
Kıldı taḥlīş anı da böyle haberler virerek

[49a] 3. Ya' nī ilhām ile ol söylemeden anı yine
Kendüsi didi maḥallini daḡi söyleyerek

4. Ki yatağın baş ucunda bulunan dīvārda
Atdı bir fāre paçavrada şarılı çekerek

5. Zevcine didi o dīvārda bulup bir raḡne
Akçeyi buldı tamāmiyle teḡarrī iderek

6. Anlara evleri içinde karañlık idi bu
Söyledi şem' a-i ilhām ile Ḥaḡ bildirerek

7. Ḳadınıñ mum gibi toğrılığı oldu zāhir
İşbu ifkiñ pürüziyle eriyordu giderek

8. Sū'-i zan ile fitil virse de albe Őeytan
Kesmeli Şabr ile fikri ana miqraŐ iderek
9. Bilmeli kirlü paavra gibi kendü nefsin
Nad-i rüın olabilür mi ana bend itmek

[49b] 10. alar ol-alde anı fare-i Őeytan u heva
İder iŐal ceimlerdeki süralre dek

11. Da'imen itmeli namüsinü fanüs insan
Ki aıda eridir tiz havalar eserek

12. İŞ-bu fanüs ola her levn-i aralardan pak
Őafveti deilü ziyası mütezayid dimek

Kezalik

Bereket Getirme kerameti kapsamında deerlendirdiimiz makam-mansıp sahibi kılma kerametine ve *Gelecekten Haber Verme* kerametine örnek olan bu kıt'ada İstanbul'da işsiz kalan katip bir zata Dügümlü Baba, "rızkın İstanbul dıŐındadır" diyerek rızık mahallini haber vermiştir. Sonra yeniden atanarak İstanbul'da istihdam edileceini söylemiştir:

1. Yine bir zat ketebeden idi İstanbul'da
aldı aıda ana böyle buyurdu ilham
2. Ki senin taŐrudadır Şimdi devat-ı rızkın
Diyerek oldu kitabet ile taŐru i' zam

3. Der-‘ akab gönderilür sonra yine celb olunup
Der-sa‘ âdetde yine olmadadır isdiḥdām

4. Gerçi esbāb ile olmaḡda mürekkeb eşyā
Yine taḡdīr-i liḡāsıyla yazıyor aḡlām

[53a] 5. Bu murādı tutan ancak o likādır el-ḡaḡ
Vaḡti ile ider izhār devāt-ı i‘ dām

[125b] **Ḥātme-i Kitāb**

1. Şāliḡ-i cild-i Kemāl-nāme-i Dügümlü Baba
Bi’t-tefe’ül açılınca yine buldum kāşif

2. Vāşıfa bakma yine şerefdır yine mevşūfların
Oldı bunun da ḡabūline fu’ādım vāḡıf

3. ‘Avn-ı Ḥaḡla dilerim himmet-i ezher gūnā
İde noḡşānı mı ikmāl ü kemāl-i ‘ārif

4. Ḥamd ola oldı tamām rābī‘ ine bed’ itdim
Ḥaḡ muvaffaḡ ide hedm degil olmaḡ vāşıf

5. İsti‘āne idelim ḡabr-i şerīfnde kemāl
Bulunur anda kemāl cism ü dil olsa ‘ākif

6. Ḥatm-i Ḳur’ān u vesāil idüp ihdā idelim
Ola rūḡānı nigāh-ı keremiyle ‘aḡıf

3.3.2. Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba 4. Ciltten (Cild-i Râbî‘) Örnek Metinler

Menâkıb-nâmenin dördüncü cildinin incelenmesi neticesinde 1b-2b arasında bir kasîde bulunduğu, 2b’den 41b’ye kadar olan kısımda daha evvel Âşâr-ı Kemâl’de yazılmış olduğu ifade edilen na‘tler yer almaktadır. Na‘tlerin yazıldığı şahsiyetler şöyledir: Hâzret-i Ebübekir eş-Şiddîk, Hâzret-i ‘Ömer el-Fârûk, Hâzret-i ‘Oşman zi’n-Nureyn, Hâzret-i ‘Ali el-Murtażâ , Hâzret-i Talha, Hâzret-i Zübeyr, Hâzret-i Sa‘d bin Vakkaş, Hâzret-i Sa‘id, Hâzret-i ‘Abdu’r-Rahmân, Hâzret-i Ebû’l-‘Ubeyde, Hâzret-i Hasan, Hâzret-i Hüseyin, Hâzret-i ‘Abdullâh bin ‘Abbâs, Hâzret-i ‘Abdullâh bin ‘Amr el-Fârûk, Hâzret-i ‘Abdullâh bin Zübeyr, Hâzret-i ‘Abdullâh bin ‘Amr bin ‘Âş, Hâzret-i ‘Abdullâh bin Mes‘ûd, Hâzret-i Zeyd bin Sabit, Hâzret-i ‘Abdullâh bin Zübeyr, Hâzret-i ‘Ubeyy bin Ka‘b, Hâzret-i ‘Abdullâh bin Kays, Hâzret-i Ebu’d-Derdâ’, Hâzret-i Ebû Hureyre, Hâzret-i Enes bin Mâlik, Hâzret-i Câbir, Hâzret-i Ebû Eyyüb Enşârî, Hâzret-i Selmân-ı Pâk, Hâzret-i Huzeyfe el-Yemânî, Hâzret-i Kanber ‘Alî, Hâzret-i İmâm-ı A‘zam, Hâzret-i Şâh-ı Nakşibendî. Nüshanın 41b numaralı varağının bulunduğu 81. sayfadan 144. sayfaya kadar olan kısım boş bırakılmıştır.43b-46b arasında “Silsilenâme-i Tarîkati-‘Aliyye-i Sa‘diyye” isimli silsile bulunmaktadır. 46b-96a arasında Dügümlü Baba’ya ait kerametlerin anlatıldığı yaklaşık yüz kıt’a mevcuttur. 96a’da Hâtîme-i Cild-i Râbî‘ yer almaktadır. Üçüncü cildin metninin yarısına yakın bir kısmı müellifin Âşâr-ı Kemâl isimli eserinde yazılmış olduğunu belirttiği na‘tlerden oluşmaktadır. Menkıbelerin gidişâtını görmek adına yalnızca kerametlerin aktarıldığı kıt’alardan bazıları bu kısımda transkribe edilmiştir.

Kezâlik

Akıldan Geçenleri Bilme kerâmetinin geçtiği bir kıt’adaki menkıbeye göre vapurun İstanbul’a ilk geldiği zamanlar ilan edilen bir piyangoya yazılmayı düşünen bir kapıcının ancak iki yüz kuruşu varmış. Fikrini de akçesini de söylememesine rağmen Dügümlü Baba bunları bilmiş ve piyangoonun ona çıkacağını söylemiştir. Fakirliği bu şekilde hallolan kapıcı iki yüz kuruş maaşa sahip olmuştur:

- [46b] 1. İbtidâ’ vapuruñ İstanbul’a geldiği zamân
İtdi efrenc piyangoda birisini i‘lân

2. Bir apıcı aña yazılmağı urmuş alben
Faqr ile olmuş oñun iskelemizde sũzân

3. İki yüz deñlü uruşu var imiş ancak anıñ
Fikrini açesini itmez imiş zıkr ü beyân

4. Gelüp ol zât-ı celil reküp ılıfına
Fikrini ol adar açesini keşf itdi hemân

[47a] 5. Çıkacaktır o piyango saña ısmet-revâ
Didi yazıldı ıçup faqrına buldı dermân

6. ıldı tadîm añu Hâzret-i Maħmũd Hân'a
Biñ iki yüz uruş aylıqla da oldu şadân

7. Emr ü teşvik değil ısmetin ancak ihbâr
Yâhũd olmamak için bedteri şey'e pũyân

âle'n-Nebiyũ -şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem-

“el-Faqrü yekâdü en-yekũne küfran”

8. Faqrâ şabr olmaz ise dilde 'iyâzen bi'llâh
Oluyor küfre arîb işbu hadîş itdi beyân

Kezâlik

Bereket Getirme motifi içinde ele alınan makam-mansıp-maaş sahibi kılma kerâmetinin yer aldığı bir örnek şu şekildedir: Menkıbeye göre evi yanmış bir revânici Dügümlü Baba'nın nezdine gelerek himmet istemiştir. Baba, tekkeye revâni getirmesini söylemiş ve bu şekilde rızkının bollaşacağını ima etmiştir. Revâniyi yapıp yola çıkan revânici, sokakta kendisine rastlayan Nâfiz Paşa'nın dikkatini çekmiş ve ona "hâlin nedir?" diye sormuştur. Hâlini anlatınca acıyan paşa revâniciye hem ev vermiş hem de fazladan harçlık vermiştir. Revânicinin bunun Dügümlü Baba'nın himmeti sebebiyle olduğunu bildiği de nakledilmiştir:

- [48a] 1. Bir revânici faķiriñ evi yanmış idi
İktidârı yoĝ-idi yaptıra yâhûd ki ala
2. Nezd-i pür-feyżine geldi idicek istimdâd
Didi tekyeye revânîyi getür vüs'at ola
3. Râst geldi aña şoķaķda Nâfiz Paşa
Ki revânîyi yapup o daĝı çıķmışdı yola
4. Paşanıñ ħalbine ħâhiş gelerek celb idüp
Hoşlanup didi ki ħâliñ seniñ eyâ ki nola
5. Söyleyince acıyup ħâne-i baĝşış virdi
Fazla ħarçlık daĝı virdi ki geñiş ħâli bula
6. Oradan oldı revânici revân tekyesine
Bildi himmetdir anıñ sâ'ik olur şânma şula

7. Ma‘nevî himmet-i nâfiz ile Nâfiz Paşa’yı
Sebeb itdi ki mahâl kesbine tekrâr yorula

8. Çünkü ol vakte degin itdi revânîciligi
Böyle şey olmadı kim tabla gibi kâmi tola

9. Ehl ü evlâdı tağılmışdı revânî-āsâ
Buldı sükker gibi hâl ummaz iken toplanıla

Kezâlik

Gelecekten Haber Verme ve Evlat Sahibi Yapma kerâmetlerinin geçtiği bir menkıbeye göre Dügümlü Baba bir zâta oğlu olacağını müjdelemiştir:

[54b] 1. Yine ol zât hikâye idiyor böylece kim
Baña oğluñ olacaqdır diyü kıldı tebşîr

2. Didigi üzre zühûr eyledi ol eşnâda
Yine ilhâm buyurmak ile Hâllâk-ı kâdir

Kezâlik

Kerâmât-ı İlmiyye kabîlinde değerlendirilebilecek bir kıt‘ada Dügümlü Baba’nın ihlaslı kimselere ibadet ve taat konularında manevî lütuflarda bulunduğu görülmektedir. Menkıbeye göre hacca gitmek isteyen Belîğ Efendi isimli zât, Dügümlü Baba’ya gelerek feyiz ve himmetini istemiş, Baba’nın duası sayesinde de hac vazifesini yerine getirmiştir:

[71a] 1. Güş oldı yine ol taḥkiye iden zâtdan
Ki Belîğ-nâm Efendi emel-i hâc itmek

2. Himem-i pür-şerefin itmek için istiḥşâl
Nezd-i pür-feyz-i mu‘allâlarına gelmiş-idi

3. Himmeti oldu zihî yine delîl-i tebcîl
Ki naşîb olmasına feyz-i du‘â gösterdi

4. Ol sene haccı edâ eyledi ol himmet ile
Çokdur emşâli ki mümkün olamaz ta‘dâdı

5. Hâşılı hayr olarak kim ki niyâz itmiş ise
Himmet-i ‘âliyesi ile Hudâ hep virdi

[96a] **Hâtîme-i Cild-i Râbî‘**

1. Hamd ola irdi kemâle yine cild-i râbî‘
Hağ Kemâl’i ide feyziyle hemîşe ikmâl
2. Başladım hâmisine müstenidim himmetine
İsti‘âne idelim kabrine olup rû-mâl
3. Anda Kur’ân u taḥiyyât okuyup ecrini de
İdelim rûḥ-ı şerîfine hediye iṣâl

3.3.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba 5. Cilt (Cild-i Hâmis)

[Zahriyye/1a]

Bi'smi'llâhi'r-Raḥmâni'r-Raḥîm el-Ḥamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü
'alâ seyyidi ḥalkihî ecma'in ve 'alâ kıtîbeti'l-enbiyâ'ihî'l-mu'azzamîn ve 'ibâdeti'l-
muvaḥḥidîn. Ammâ ba'd fe-ḳad vaḳaftü hâze'l-kitâbe ve eḥdeytü ecrahü li-ervâhi'l-kâffeti
emvâtinâ ve'l-fuyûzâti'd-dâreyni li-küllü emvâtinâ ve ene 'abdü'l-efḳar ila'llâhi'l-ekberi'l-
müte'âl. Nazımu hâzihi'l-kitâbü ve nâmiḳahü es-Seyyid İsmâ'îl Şâdık Kemâl bin el-Ḥâc
Muḥammed Sâlih Vecihî Paşa -raḥimehu'llâhi te'âlâ-. *“Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ ḥaşeneten ve
fi'l-âḥireti ḥaşeneten ve ḳinâ 'azâbe'n-nâr”* Be-câḥ-ı Resûlu'llâhi'l-a'zam -şalla'llâhu te'âlâ
'aleyhi ve 'alâ âlihî ve şaḥbihî ecma'in ve sellem- kemâ yecibü ve yerzâ ve'l-ḥamdü li'llâhi
Rabbi'l-âlemîn.²⁵⁵

Fî-sene 1293

KAS.1.

[1b]

(Fâ'ilâtün [Fe'ilâtün] Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün [Fa'lün])

1. Besmele ḥamd-le maṭla' iki mısra'-āsâ

İde taḥmîs-i şalât ile selâm ile şenâ

2. Ḥaḳ kemâli 'adedince buyura her birini

Hem nice kim ola her biri kemâline sezâ

²⁵⁵ Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla. Hamd âlemlerin Rabb'i olan Allâh'adır. Sâlât ve selâm bütün yarattıklarının Efendisi olan Hz. Peygamber'in ve Allah'ın bütün yüceltilmiş peygamberlerlerinin ve muvaḥḥit kullarının üzerine olsun. Sonra bu kitabı vakfettim ve ecrini bütün ölmüşlerimizin ruhuna ve bütün ölmüşlerimizin iki cihanda feyizleri için bağışladım. Ben, en yüce ve en büyük olan Allâh'a en çok muhtaç olan kul ve bu kitabı nazmeden ve yazan, Hacı Mehmed Sâlih Vecihî Paşa oğlu İsmâil Sâdık Kemâl'im. -Allâh ona rahmet eylesin- Allâh'ım bize dünyada ve ahirette iyilik ve güzellik ver. Bizi cehennem azabından koru. Resûl-i Azam'ın hürmetine bizi hesap gününde bağışla. Allâh'ın salât ve selâmı Hz. Peygamber'in, onun âlinin ve ehlinin üzerine memnun ve râzı olduğu şekilde olsun. Hamd âlemlerin Rabb'i olan Allâh'adır.

3. Beş namāz gibi kemāl eyle edā anları hep
Pençe-i kadrine Hāḡ ide kabūliyle ʿ aṭā
4. İş-bu beş şuʿ belū ser-levḡa kitāb üzre hemān
Nūr-efzā olalar mühr-i Süleymān-āsā
5. Hüdhd-i tabʿ -ı zaʿ ifānem idüp şıdḡı yine
ʿ Arş-ı Belḡīs-i beyāna ide revnaḡ-pīrā
6. Bundan evvelce beyān oldu bi-ʿ avn-i Yezdān
Dörd cild içre Kemāl-nāme-i Dügümlü Baba
7. Feyz-i himmetlerine müsteniden bu cilde
Başladım ʿ ācizim itsem daḡı kaç cild inşā
8. Kendümüñ gördigimi bī-ḡaraḡ işitdigimi
Eyledim yine bu cilde daḡı derc ü imlā
9. Fesliyem yalıdayam hīç ḡaraḡım olamayup
Her revān bī-ḡaraḡ u bī-ʿ ivaḡ eyler inbā
10. Nergis-i dil dinilür bu kütüb-i ḡamseye kim
Evvel o beş ḡar<ı>nı meslegi tavşif ü şenā

[2a]

K.1.

Kezālik rāvīsi İsmāʿ il Hāḡḡī Efendi

1. İriyor sâmi‘ aya bu daħi ol râvîden
Didi topal ile meşhûr Hüseyn Paşa’ya
2. Hıavf-ı tã‘ ün²⁵⁶ oluyor sende şaķın hıavf itme
Dã’imen hıusn-i tevekkülde tıurup Mevlã’ya
3. Hıaķ virüp çok ‘öm<ü>ri semt-i Hicãz’a giderek
Şonra ‘avdet daħi taķdîr-i Hıudã buraya
4. İtdirüp duħteriñi bunda te’ehhül şonra
Yine Hıaķ ‘ömri virir düşme şaķın hıulyãya fülãn

[2b]

5. Oldı bu bâbda daħi nuţķı cemî‘ an zãhir
Kıldı tebşîr ü himem vehmin o dem imħãya
6. Beyt-i ķalbine virüp kuvvet o mi‘ mâr-ı füyüz
Himmeti irdi telãş âteşini iţfãya
7. Kãm-ı ‘uķbãyı da dünyãyı da şãmil böyle
Himmete ğıbta ider gelse vücüd ķimyãya

²⁵⁶“Veba, İslam dünyasında “taun” olarak adlandırılır; kimi dilcilere göre “taun”, her türlü bulaşıcı hastalığa verilen genel bir addir. Avrupa’da 18. yüzyılın ilk yarısındaki bir iki salgından sonra, alınan tedbirlerle ortadan kaybolan veba, Osmanlı topraklarında 19. yüzyılın ortalarına kadar zaman zaman nüfusun yüzde 10 ila 20’sinin ölümüne yol açan salgınlarla devam etmiştir.” Daniel Panzac, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba**, çev. Serap Yılmaz, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1997, s. 103-111.

8. Çünkü kīmyā bulunup olsa da altun peydā
Ne ider mişl-i raşāş albi yıkan ulyāya
9. Byle itfā-yı dil ile virir āmāli
Bulamaz alsa da avvāş-ı ayāl deryāya

K.2.

Kezālik

1. Yine ol aı Efendi-i aāyı-gūdan
Bu da mervī ki oca Amed Efendi geldi
2. Fikri Mūmtāz Efendi'ye ta' allu imiş
Çünkü devletde o mūmtāz-ı ricāl olmuşdı
3. Der-Sa' ādetde ta' ayyūn idicek bir şey iūn
Ol ta' allula niyāz itmek imiş maşūdı
4. Keşf idūp yine bu Mūmtāz'ı ricālu'llāhiñ
Kendūye aşl-ı sa' ādet apusın gsterdi
5. Didi ya' ni ki icāz'a gidicek olduunu
İnti' āşın dai anda olacadır didi
6. Olup ol demde Medīne'de imāmın mūñhal
Aña tevcīh olunmala meserret buldı

[3a]

7. Baş imām oldu Medīne'de ' iķāmet iderek
Bi't-ta' ayyūn o dađı anda ' ibādet itdi

K.3

Kezālik

1. İstimā' oldu yine bu dağı ol rāvīden
Nezd-i pākine Muħammed Beg anıñ itdi vürūd
2. Kendüsi idi muħācir çekerek dıķ-i ma' āř
' Arz-ı hāl virmegi eylerdi o bābda maķřūd

[3b]

3. Yine keşf eyleyerek anı viķāye iķün
Böylece söyledi ilhām iderek Rabb-i vedūd
4. Didi beyhūde çeküp zađmeti mařraf itme
Ki degil bunda fülān beldede rızķın memdūd
5. Bu dağı nuķ-ı mu' allāları üzre oldu
Anda ilhām u kerāmāt-ı Ĥudā nā-mā' dūd

K.4.

Kezālik

1. İtdi ol Ĥaķķī-i haķ-gū bunu dađı tefhīm
Ĥ'āce Tefvik Efendi dağı gelmişdi aña

2. Buyurup ‘azm-ı Hicāz idecegiñ keşf ü beyān
Aķçesi olmadığın eyledi h̄āce inbā
 3. Hāķ Medīne’de virir medrese h̄āceligini
Hārc-ı rāh ile ma‘āşı didi eyler i‘tā
 4. Naşb olup anda Hāmīdiyye müderrisligine
Hārc-ı rāh da virilüp oldu bu daħi iclā
- [4a]
5. Bunu da naķl idiyor yine o rāvī-i şaħiħ
Kendüye oldu Hācī Aħmed Efendi zā‘ir
 6. Şulehādandı muhācir idi Dağıstān’dan
Aña da böyle didi yine bi-feyz-i bāhir
 7. Git Medīne’de kerīmeleriñi şeh-āsā
Ba‘zı şālihler alup rızķıñ ider Hāķ vāfir
 8. Gitdi duħterlerini aldı o gūnā zātlar
Bā-refāh anı idareye idüp Hāķ kādir
 9. Olarak anda ‘ibādet ile meşğül ü be-kām
Öyle dāmādlar ile hem de sürürü zāhir

10. Olmayup da ader-i mubrem olursa are
Her cihat ile olur feyz-i himemle nasır

K.5.

Kezalik

1. Yine ol nakil ider boye rivayet ki ana
Bir kii gelmi-idi farı olup hem de arib

[4b]

2. Didi eyası gelrken deize ar olmu
Himmete isteyerek anı da ıldı atyib
3. Didi ilham-ı lhi ile ana dai kim
Sana geinmegi Ha ıldı fln yerde naib
4. Oraya ‘azm idicek buldı refah-ı hali
Anladı o da kerametle buyurmu tenib
5. ar olurken nicesin eylemi idi tahi
Bir olup bar u ber ile ana pek dr u arib
6. Oldı anlar da Kemal-name’sine derc  beyan
Her biri yine tevatrledir olmaz tekzib
7. Lik bu mubrem imi olmadı baka are
Rızı gsterdi bi-ilham-ı Hudvend-i Mucib

8. Malıñ mişlin i'āde dimek olur bu aña
Çünki evvelkileri aña imiş ğayr-ı naşīb

K.6.

Kezālik

[5a]

1. Yine ol nāķil ider bunu daħi zıkr ü beyan
Zā'ir olmuşdı aña Aħmed Efendi gelerek
2. Naķşibendī idi Afğanlu vü berberlik idüp
Der-şa'ādetde oturur idi ıarlık çekerek
3. Yine aħvālini hep keşf ile aña didi kim
Rızķıñı bul bol olur 'azm-i Medīne idicek
4. Naķşibendī vü şalāħıñ var iken ğayr-ı revā
Bunda berberlik ile dīķ-i ta'ayyüş görmek
5. Nuķ-ı 'ālilerine mümteşilen gitmiş idi
Virdi Hāķ hāl-i refāh anda sebep göstererek
6. Halkı halk eylemeden dīķ idi pek hulkümü
Buldı hulkınca ma'āş faķrı serinden keserek

7. Kıl u kâli ki terâşide idüp kalbinden
Ser-i mû kalmadı ğam şafvet-i yüsri görerek

[5b]

8. Virmeye zahmeti ser-tiz gider usturası
Âb u şâbûn gibi zühd ü sülûk nerm iderek

9. Aġdemî yüsri arayup taradı bulamadı
Açdı pîçide dilin şâne-i himmet irerek

10. Ğam şevâribleri açdırmaz iken aġzını da
Leb-i feyz açdı o miġrâs-ı himemle keserek

K.B.1.

Kezâlik

1. Yine ol râvî-i râst-gû idiyor taġkiye kim
Söyledi böyle Medîne'de Hüseyn-nâm bir zât
2. Köprili'den pederimle gelüp İstanbul'a
Bulmamışdık yem-i faġra yine bir cîsr-i necât
3. Pederim bulmadı pâpûş yamamaġ pâresini
Kaldık ayagı yalın faġra eşedd-i derecât
4. Göricek anda Dügümlü Baba Hâzretleri'ni
Git Medîne'ye dimişdi o kerâmât-simât

[6a]

5. H̄arc-ı rāhıñ idüp esbabı ‘ aķıbinde zuhūr
Viridi üç biñ ğuruşı da bize yolda bir zāt
 6. Varıcaķ itdi mü ’ezzin beni Dāvūd Paşa
Bize vüs‘ atlü ma‘ āş ile virüp ta‘ yināt
 7. H̄aķ Medīne’de ķonaķ ile refāhı viridi
Bunlara hep sebep ol nuķ-ı kerāmet ğāyāt
 8. Nefsi ayak paırdısı virir insāna
Līk pāpūş buraķma iderek şabr u şebāt
 9. H̄aķ ider bātın u zāhirce de esbāb ihsān
Medh ider şabr u tevekkül şıfatın çok āyāt
 10. Yine menşūş iki yūsri oluyor bir usruñ²⁵⁷
Maħv ider zulmet-i ekdārı virüp H̄aķ mişķāt
 11. Şevb ü pāpūşını yırtıķ diyü ķalbin yırtma
Öyle ķalb yırtmasıdır ķünki dü-‘ ālemde memāt
- [6b]
12. Öyle ķalb yırtılıcaķ zāhir ü bātınca verem
Çāresin müşkil olur bulması ħasbü’l-‘ ādāt

²⁵⁷ “Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, doğrusu her güçlüğüñ yanında bir kolaylık var.” el-İnşirāh 94/5-6.

13. H̄ārīku'l-‘āde gerekdir himem-i kudsīye
Yırıtıgını dike ikmāl iderek bulsa hayāt
14. Lāf-ı kavāfı cihān k̄ālib idüp aldadiyor
Geñiş ölçüp biçer ammā ki ider taz̄yīkāt
15. Öyle taz̄yīk ki naşır olsa naşır olmaz ol
Yan çıkarma söz<ümü>²⁵⁸ diñle cihān meylini at
16. Şāhlara olmadı māl eskicidir bu dünyā
Kimse çarık çıkaramaz ecel atıp huṭuvāt
17. Şevb-i k̄alb olmalı düzgün pūş olursa müşkil
Koyma potin iderek rāh-ı şavāb içre şebāt
18. H̄üsn-i ṭab‘ıñ ile k̄al çin-i cebin itmeyerek
Böyledir cümlece mergüb olan hāl ü şifāt
- [7a]
19. Olma postal ṭabī‘atlüye zinhār k̄arīn
Töhmeti k̄ondırarak itmeyeler taḳbīhāt
20. Müskirāt gerçi fücūr āb daḫi k̄onsa añā
Mey idince hepsi yine haram bī-şebehāt

²⁵⁸ sözimi 5.

21. Gezse Hind ü Yemen’i nāfile gāfil yaşamağ

Baş maşşūd-ı hūlūş bulmalı hayra ālāt

22. Fıkr-i dāreyni de terk itmeli (F’ahlā na’ leyk)²⁵⁹

Ğalbiñi dād-ı muğaddes iderek bul āyāt

K.7.

Kezālik

1. Kıldı bu vech-ile de nağl ü beyan ol rāvī

Geldi nezd-i şeref-ārālarına bir ħāce

2. Fağr ħāli olup anıñ dağı İstanbul’da

Dūş itmişdi o ħāl kendüsini iz’ āca

3. Göricek vūs’at-i rızkı aña da bi’t-ta’ rīf

Himmet itmişdi Medīne’ye anı inhāca

[7b]

4. Himemiyle si’ a-i ħāli bulup anda o da

Çıkdı esbāb-ı gönülden kederi iğrāca

5. İdiyor Hağğ’a ħūzür üzre ‘ibādet o dağı

Nağl u şükr eyledi ol nuğğ-ı şeref minhāca

6. Kütüb-i feyzi oğurlar bularağ tālibler

Evliyā itmede ta’ lim ħalife vü ħāce

²⁵⁹ “Ben şüphesiz senin Rabbinim; ayağındaki pabuçları çıkar! Çünkü sen kutsal bir vadi olan Tuva’dasın.” Tâhâ 20/12.

7. Dersi öğrenmeli ters öğrenelik dönmemeli
Mekteb-i dil bil o dünyāca vü hem ‘ uqbāca

K.B.2.

Kezālik

1. Yazdırır bunu da evrāḳ-ı beyāna ol zāt
Ki H̄āce Şālih Efendi daḫi itmişdi vürüd
2. Kendünün aşlı Diyār-ı Bekir’iñ ehlinden
Faḳr-ı ḫāl itdi anıñ rāḫatını da mesdūd
3. Git Medīne’ye te’ehhül idüp evvel bu rāḫ
Buyurup kıldı tebāşır meserrāt-ālūd
4. Faḳr-ı ḫālını didi kim bu iki maḳşūdın
Birisine bile şarf itme ki aḳçe mefḳūd
5. Ḥoş-nüvīs olduğunu gördi Selanikli biri
Buldı ülfet ile ḫubb ikisi beyninde vücūd
6. Aḳrabāsından aña zengin olarak ḫātūn
İtdi tezvīc-i bilā-maşraf irişdi maḳşūd
7. Zevc ü zevce de Medīne’yi emel eyelerek
Yine bī-şarf gidüp itdi refāḫ ile ḫu‘ūd

[8a]

8. Kalem-i kudret-i Haḳ levḩa ezelden böyle
Yazdığın nuṯkı tebāşir-i füyüzāt-ālūd
 9. Müjde v ḩarf-be-ḩarf aña bu nuṯkı ta' lm
Eyledi noḳta-be-noḳta dile ser-zib-i ḩuyd
 10. Re' y-ı ḩoduñ begenp ḩaralama ḩalbiñi kim
Yırılur olmasa ta' lm-i mu' allim meşhd
- [8b]
11. Yağlı kāđıd gibi ğafletle yazu ṯutmaz ise
Ol tebāşir virir ḩaṯṯ-ı dile ḩsn-i şhd
 12. Zamkınıñ aḩarını derk  saḩimin silmek
İbtidāsında büyük luṯf-ı ḩudāvend-i Vedd
 13. Mhr-i himmetle cilā-yāb olıcaḩ dil varaḩı
Saṯr-ı ef āle olur mıştar-ı ḩayr üzre ḩudd
 14. Çıkarup yanlışı stāz-ı himem bi't-taşḩıḩ
Luṯfi ḩaftānını geydirp ider feyz-i şu' d
 15. Meşḩ-ı nuṯkında meşakḩat de görünse evvel
Değişp cāy-ı murāda geḩirr feyzi s' d

16. Miḥref-i ḳat‘ -1 ḳalem yazuyı eyler aḥsen
Ya‘ ni Ḥıẓr-ı himem ehl-i ledün fevz-alūd
17. Zāhir ü bāṭın iki şaḳḳı gibidir ḳalemiñ
Andan irmekde midād-ı kerem-i Rabb-i vedūd
- [9a]
18. Neşḥ-i ğafletle celī ḳalbiñi ıṣlāḥ elzem
Şülüş-i āḫir-i ‘ömre ḳoma kim nā-maḥdūd
19. Ḳalma cüzdānlıḳ ile dimeli (zidnī ‘ilmen)
Bize ta‘līm ile āyet ü ḥadīş itdi vürūd
20. İsti‘āne iderek ehl-i ḳubūrdan da hemān
Himmet ü ‘ibreti keşf itmesidir celb-i sü‘ūd
21. Ḥaḳ ider cüz’i şevāba daḫi küllī iḥsān
Şuleḫā hizbine dāḫil olarak eyle ḳu‘ūd
22. ‘Aşer emşāli şevabın oluyor luḫ u kerem
Buyurur böylece Ḳur’ān’da Rabb-i ma‘būd
23. Bir devāt ṭakımıdır ḥoḳḳa-be-ḥoḳḳa cennāt
Var mürekkeb ne‘am ammā ki liḳādır maḳşūd

24. Her medār-ı keremiñ merkezidir iş-bu liķā
Dīdeyi n’eylemeli olmayıcaķ nūr-ı şühūd

[9b]

25. alem-i albi yine hoş-nüvīs eyler mi [‘aceb]²⁶⁰
Ger liķāsız da bulunursa mürekkebe hulūd

26. Hoķa-i cennet ile şīşe-i dünyā farkı
Ol liķādır ne adar olsa ni‘ am nā-ma‘ dūd

27. Zāhir ü bā‘ın ‘ulūmı gibidir āb u midād
Birbiri ile mürekkebe sühūlet mevcūd

28. İş-bu utb-ı şeref-ārāda olup ikisi de
Kendin itmişdi Dügümlü bi-liķā-yı Ma‘ būd

29. Hāzret-i Hızır daı virdi icāzet ü keteb
İhtiyāc ehli bulur feyzini hāzır meşhūd

Este‘ izü bi’llāh [e-lā inne evliyā ’a’llāhi lā-avfun ‘ aleyhim ve lā-hüm yahzenün.”²⁶¹]

Sene 1283

[10a]

30. Ketebe ı‘ asını virdi bu āyet yazılı
Tām tāri-i vefātı daı odur ma‘ dūd²⁶²

²⁶⁰ - 5.

²⁶¹ “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” Yünüs 10/62.

²⁶² 1283.

K.B.3.

Kezâlik

1. Yine ol râvî-i râst-gû idiyor böyle beyân
Oldı zâ'ir anı bir zât idi ismi de Hâmîd
 2. Beldesi idi Dağıstân'a qarîb ol zâtıñ
Gelmiş İstanbul'a ammâ ki imiş faqrı şedîd
 3. Faqrını ' arz u himem eyleyicek istid' â
Didi git Şâm u Medîne'ye olur rızk-ı bedîd
 4. Gitmege aqçesi de olmadığın söyleyicek
Virdi yek-pâre-i elbisesin ol feyzi mezîd
 5. Yümn-i yekpâre-i elbisesi ile der-ğâl
Geldi çok para virüp ba' zı sebep Rabb-i mecîd
 6. Vardı Şâm'a orada buldı ğanî bir zâtıñ
Oğlınıñ hasteligi on senedir idi medîd
- [10b]
7. Āyet idğâl ile ol pâre-i elbiselerin
Çıkarıp şuyı içerek de hayât buldı cedîd
 8. Ol ğanî eyledi dâmâd virüp irâd aña çok
Şâm'da yine çerâğ-ı himemi oldı bedîd

9. Şoñra da ‘azm-i Medīne iderek ehli ile
Himemin buldı delīl anda da bā-feyz-i mezīd
10. İtmede hāl-i refāh üzre iķāmet orada
Oldı her vech-ile de ismi gibi hāl-i hamīd
11. Buyurur Faħr-i Resūl nās olur ise ‘āmil
İş-bu āyetde kifayet hepisine de bedīd

Este‘ izü bi’llāh ve men yetteķi’llāhe yec‘ al le-hū maħrecā ve yerzuķhu min ħaysü lā-yaħtesibu ve men yetevkel ‘ale’llāhi fe-hüve ħasbüh inna’llāhe bāliĝu emrihi ķad ce‘ala’llāhu li-küllü şey’in ķadran.²⁶³

[11a]

12. Ĥaķ rızāsın gözeden Ĥaķķına Rabb-i bī-ķün
Virerek maħreci Ĥarlıķdan ider vüs‘a resīd
13. Ummamış olduĝu ĝünā anı merzūķ eyle
Kāfidir Ĥaķķ’a tevekkül idene Rabb-i mecīd
14. Ölçilü eyleyerek ķadrini her eşyānıñ
Emri miķrāş nüfüz itmede ķať‘ u taħdīd

²⁶³ “Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki ādil kimseyi şahit tutun. Şahitliĝi Allah için dosdoĝru yapın. İşte bununla Allah’a ve ahiret ĝününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar.” et-Talak 65/2-3.

15. Müşrikîn itdi esîr Hâzret-i İbn-i ‘Avf’ı
Böyle ta‘lîm-i Nebî ile hâlâş oldu bedîd
16. Ya‘ni (lâ havle ve lâ kuvvete illa bi’llâh)
Dâ’imâ zîkr ide bâ-havf-ı Hudâvend-i Vaḥîd
17. Hâḡ rehâ virdi o dörd biñ ġanem ile geldi
Ḳıldı bu âyete bâdî-i nüzûl Rabb-i ḡamîd
18. Zâhiren bâṡinen esbâb vücûda geliyor
Ḳıldı bu ḡasteye Hâḡ âfiyeti böyle cedîd
- [11b]
19. Şanma bez parçası bezm-i diledir can-fezâ
Çuḡa var virmez ider ḡil‘ate kâḡ ile şa‘îd
20. Olma bir telli bebek forma ile mel‘abedir
Çocuḡ eyler bebegi beg diyü ‘azl ü taş‘îd
21. Ṣonuma bir düġme setr ide ḡamîş-i şabriñ
İşleme şerri ki ne olsa ḡonur²⁶⁴ ḡaşre bedîd
22. ‘Āḡıbet bîniş ile zırh-ı tevekkül geyinüp
Ola ol cübbe vü cevşen siper-i ḡâl-i şedîd

²⁶⁴ Derkenâr: ne ḡâlur.

23. Germ ü serdi bu cihānıñ gice lā-be 's olarak

Eyle esbāba teşebbüşde daħi fikr-i sedīd

24. Pīşin ölçüp biçüp endāze vü miqrās alup

Ağını arasını her işiñ itsün taħdīd

25. ıtmalı dāmen-i feyzi yaanı urtarasun

Himmeti zāhr-ı zahīriñ olarak ide sa' id

[12a]

26. Ceyb-i feyzi ide iđnā iki oluñla şarıl

Dögme göğsi yeñilüp nefse nedāmetle şedīd

27. ' Ayn-ārī olıca emti' a-i dūnyāya

Ne umāş olduğunu bildire ur'an-ı mecīd

28. İtmeyüp şūfi-i şuveriligi albi şāf ol

Ki gider naş u boya ouması olsa sedīd

29. "Yevme lā-yenfe' u mālün" didi Ha hem de "benün"²⁶⁵

Buyurup "alb-i selīm"²⁶⁶ olduğunu nef' -i bedīd

30. Sāde sūretce degildir "ve libāsü't-tavā"²⁶⁷

Rütbesiz kimseye göre forma talīd

²⁶⁵ "O gün ne mal fayda verir ne de evlat" eş-Şuarā 26/88.

²⁶⁶ "Ancak Allah'a kalb-i selīm ile gelenler müstesnā" "eş-Şuarā 26/89.

²⁶⁷ "Ey Âdem oğulları size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takvā elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindedir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar." el-Â'raf 7/26.

31. Hırka-i kızb ü riyā beñzer oñun yarıcıya
Girse bir parça gözüñe kör ider eyle ba' id
32. Baltalar çam devirür mülhid-i taği nice şeyh
Ezilüp mürd olur altında qalur ise mürid
- [12b]
33. Sözüñü geydirerek kuşadarak halkı şoyar
Nefsini eylemeyüp hubb-ı cihāndan tecrid
34. Var hadis *hubb-ı cihān* cümle hatāniñ re'si
Kať olunmazsa haqikatde ider mevte resid
35. 'Üd-ı dil hırkasınıñ rāyiha-i tayyibesi
'Arş-ı a' lāya çıkar nüh-felek itmez taħdid
36. Atlas-ı çarhı gezinüp melek-āsā kalbiñ
İtmeli "Sündüs ü istebrak" ı ilhām tes' id²⁶⁸
37. Haqq'a rabt olmalı dil gezmeye ipsiz şapsız
Sökülür her dikilen şāh-ı cihān ğayr-ı medid
38. İğne ile kuyı kazmak gibidir tül-i emel
Hāşıl olsa da olur 'umkı derin dıķı şedid

²⁶⁸ "İnce ipekten ve parlak atlastan giyinerek karşılıklı otururlar." ed-Duhān 44/53.

39. Kıırma tel ‘ aķıbeti tıre-umūra ķarıřup
İpek-āsā ola dil nerm ü fedā hem de sedīd

[13a]

40. Müştehir ba‘ zen olur er kepenek altında
İtmez elbisece noķsān kemāli teb‘ id

41. Dehri iğne deliginden görüp ‘ ārif işler
Ĝāfilān gözlük ü yüksükle ider rabṭ u resīd

42. Bende-i āl-i ‘ abā olması bir hil‘ at kim
Bāṭnen zāhiren eyler dü-cihānda tes‘ id

K.8.

Kezālik

1. İder ol nākil-i řādık bunu da naḳl ü beyān
Bekr Efendi gelüp İstanbul’a görmüşdüm anı
2. Yine ol kuṭb-ı celīl eyledi keşf ü iḥṭār
Böylece kim aña göre göre her bir işini
3. Ki Hicāz’a gidecek o Haremeyn’e varacaķ
Hem řehādet derecesiyle bulur pāyānı
4. Oldı ‘ aynen ki Medīne’de iken bir kimse
Ķatlı ile itdi řehīd var idi sū‘ -i zannı

[13b]

5. Ya‘ ni kıayınları için iderek sū‘ -i zann
Anda hā’inligi hıfz ide hemān Rabb-i ğanī
6. Sū‘ -i zann işm idügi āyet²⁶⁹ ile menşüş
Çıkarup kıoymamalı dilde anīñ āteşini
7. Bir kığılcım ile zīrā olur iħrāk-ı kebīr
Taş u teymürse de bāridse de çıkarır anı
8. Fitneyi itme hūlūş çaķmaķ için kimseye hiç
Kıavrayup kin kıavurur şoñra o nice cānı
9. Kıatleden fitne eşeddir buyurur Hıaķ menşüş
Olur imāna vü cāna zarar u hūsrānı
10. Sāde bir nefsi de kıatlı ile o kıalmaz çoğalup
İder izlāl ü i‘ dām nice insānı

K.B.4.

Kezālik

1. Tekye-i naķlı yine itdi binā ol rāvī
Didi gelmişdi Buħaralı Hıācī ‘ Abd-i Kerīm

[14a]

²⁶⁹ “Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin kıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir” el-Hucûrât 49/12.

2. Der-Sa‘ âdetde binā eyleyecekdi tekye
Didi yapma burada olmadı rızqıñ taqsım
 3. Olamaz sende qalur ğayrıña ħ‘āhiş itme
Qısmetiñ qıldı Medīne’de seniñ Rabb-i Kerīm
 4. Aqdem itmişdi recā yapıla İstanbul’da
Olmayup <bildi>²⁷⁰ degil qısmet olunmaq termim
 5. Nuqkı oldı ki Medīne’de zuhūr itdi sebeb
Hind şāhzādelerinden biri qıldı tekrim
 6. Ya‘ ni kendüden oquyup aña tekye yaptı
Zāhire çıqdı tamāmen yine ol nuqk-ı ‘azim
 7. Her işiñ vaz‘ -ı esāsı ezeli olmağ-ile
Derk iden ğayrıyı terk ile bulur cāy-ı selim
 8. Temeli tutmayacaq çün çürük arz-ı efkâr
Şuyı çıkar çalısup itse ‘amik sa‘y-ı cesim
- [14b]
9. Arz u eflāka iren hendese-i ilhāmdır
Levh-i maḥfūzda görür cümlesi olmuş terkim

²⁷⁰ bileydi 5.

10. Taş u toprak değil zerrede tahrik olamaz
Hiçbir nesne kadar olmasa olmaz tanzim
11. Taş yanıp kireç olup nerm ü beyaz olur iken
‘Aşk-ı Hak ile gönül olmaya mı nerm ü selim
12. İncelüp tuğla kiremid oluyorlar hürmân
Dil hirâsân ola Hak’dan ide rikkat ten‘im
13. Kalbur üstünde kalan tuğla dökülür tekrâr
Meyl-i dünyâyı geçüp kâmiñi al turma le‘im
14. Kalb-i hâliş ile harc olmalı şağlâm efkâr
Beyza-i şıdk ile tâ ola esâsen tahkîm
15. Tağınık ise de sâhte ise de seng-i umûr
Cem‘ u zabt ide olup harc gibi nerm ü kavim
- [15a]
16. Yek-vücûd gibi hâcerlerle kavîdir dîvâr²⁷¹
Tefriqadan yıkılınca ayak altında remim
17. Bâ-huşûş baş tarafında kemer ü kubbeleri
İttifâk ile hemân turdırır ol harc-ı selim

²⁷¹ “Mümin, mümine karşı; parçaları birbirini bağlayıp tahkim eden bina gibidir.” Buhârî/Edeb:36.

18. Cümle a' zāsı dile nisbeten aḥcār gibi
Ḥiss-i zabṭ ile hemān itmeli böyle taḥkīm
19. Rencberler ile hammāl gibidir ehl-i ṭama'
Geçinür sedd-i ramaḳla çekerek renc-i ' azīm
20. Ḳaşr-ı ' irfāna idüp bāb-ı tevekkülle duḥūl
Feyz ile esmelidir pencere-i ḳalbe nesīm
21. Vüs' at-i ṣabr ile sīneñ ola meydān oṭası
Ḳalbiñi eyle semā-ḥāne-i zıkr ü ta' līm
22. Ḳoyma surāḥ ḥavāṭır çoḡalur ḳatre iken
Tekye-i rüşdi yıḳar olsa da kārḡir-i ḳavīm
- [15b]
23. Maṭbaḥ-ı ' ışḳ-ı Ḥudā ocağı ḳılsun pişkin
Ḥ'ān-ı iḥsānı aniñ aç ḳomaz eyler ten' im
24. Çile vü ḥalvetiñ ekli az olup cismānī
Aña rūḥānī olur nice nice zevḳ-i ' azīm
25. Olamaz rūḥa ḡidā cismi ṭoyurmaḳ ile hiç
Aç murḡuñ ḳafesin itmege beñzer tanzīm

26. Her kelāmıñ deri mesdūd ola ya şıdkı diyüp
Kızb ile halkıñ öñine döşeme qavl-i saqım
27. Penbe-veş nerm ola söz olmaya tahte'l- iğfāl
Ki çorak tahta da olsa döşeme var yine bım
28. Keser öyle çürügi çeşm-i ' iber destere-veş
Mih-i tevbihı çaq itsün sözini şağ termim
29. Cāh-ı dünyāya giriş naşb ile hoşca görünür
' Azl ile soñra qoğış burğı gibi pür-te'lim
- [16a]
30. Yağ-hāne diregi gibi qavı itse ğınā
Yine altında cihānıñ başılur hāli elim
31. Zühd sañhıyla ' üyübı qapama kim bozulur
Kiremid gibi qavı hāl ile lāzım taħkım
32. Nerdübān olmada nefse yedi eṭvār-ı sülük
İ' tilā itmeli olma derecātında muqım
33. Olmalıdır melik-i muqtediriñ ' indinde
Ma' qad-ı şıdqa nişin şimdi bulup qalb-i selim

34. Geçe baħr-i emeli gelmeli ‘uŝŝāk ħālī
Çünkü liman gibi seccāde-i ihlāŝ-ı kavīm
35. Hākķ’a dil-bend olarak ħalmaya baŝma-ħalıb
Kimse dūnyāda degil bez toķuma ile ħadīm
36. Dūnyevī ŝadr ile de müfteħir olma çünkü
Yırlü yaŝdıķ gibi olmaz kūŝe yaŝdıķı muķīm
- [16b]
37. Ķalma dehlīzde ‘uķbāca bulup ŝıdķ-ı şeref
Perde-i ğafleti ħaldır görüne feyz-i ‘azīm
38. Olamaz fā’ide yangın ŝaçađı sardıķda
Artar iħrāk da tekāsül idicek ħāl-i vaħīm
39. Tām kārĝir ola dil olmaya iħrāk kārĝir
Bölme aħŝāb-ı tereddütte ki var yine o bīm
40. ‘Iŝķ-ı Hāk minber ü miħrāb gibi ħam-geŝte ide
Bi’t-teveccüh ola ‘āriflere cāy-ı tefħīm
41. Terbiyet zāhir ü bātınca da <ŝed> <ŝed>²⁷² derecāt
Eyleme ħať’ -ı ümīd ħarb-ı meŝel bi’t-terķīm

²⁷² sed sed 5.

42. Ȧğilikden ıkarur balta kurı eřcārı
Aş u ĥammāma yararsa keser eyler taķsīm

43. Sōzi ķor naşıl ise ortaya ġāfil ammā
Germ ũ serdini ider lūle-i  ibret tefhīm

[17a]

44. Ĥalveti fāř ũ cehennemlik olur ehl-i fiten
Kũlĥanīdũr ki virir ķalbe řoġuķlıġı cesīm

45. Ayırup ķābīl ũ nā-ķābīli bıçķı gibi dil
Tuĥfe iclāsı olur ehl-i fuyũz bi't-taķdīm

46. Ģafletiņ yongası ķalmaz pũrũzin rendeleyũp
Ĥayra dāl ise olur levĥa bi-re's-i ta' zīm

47. ũnki ĥoř naķř u boya var nere de olsa daĥi
Zīver-i sırdır o levĥa ki ola ĥaķ terķīm

48. Ȧğda ceylan ile ķaplan daĥi vaĥřī iken
Terbiye ile olur postları cāy-ı tefhīm

49. Olur ammā ki mekīniņ şerefiyle bu daĥi
ũnki mazmũm olur aņa niřīn olsa le'īm

[17b]

50. alacak haşre haşir gibi serilmiş ecsām
(um!) diyü emr-i İlähî olunınca tefhîm
51. Genc-i re'siñde dü sem' iñ oluyor çifte kilid
Şoyar uydırrsa havâtır aña miftâh-ı le'im
52. El virir Ha saña el viridi iki ol teymüri
Gelse şeytân-ı mücessem oğarak eyleme bîm
53. Zırhdır iki lebiñ bâb-ı dehân üstünde
Açma icâbsız idüp hân âpusı-veş ta'mîm
54. afeş-i 'ilm-i ledün gösterir etrâfını lîk
Zâhirinden olamaz aña uzak kimse 'alîm
55. 'İlm-i zâhir görünür câm gibi hâricden de
İ'tirâz bād u bārân ise de anda 'adîm
56. Harem-i 'ilm-i ledünnüñ içi şanma târik
Bama aqrâz ile nâ-maħreme olmuş taħrîm
- [18a]
57. Bâtn 'ilmi dai cem'-i ħasenâtı lâkîn
İdiyor anda kütüp-ħâne taşavvuf ta'lim

58. Nerdübān egri görünse de mināre içre
İncelikdir yine irer şerefe şanma şakīm
59. ʿİlm-i zāhir olarak ḥavz-ı kebīr yolu açık
İdiyor cümleye de āb-ı hidāyet taʿmīm
60. Çeşme-veş ʿilm-i ledünniñ yolu maḥfi yine çok
Menbaʿı bir olarak ikiye olmuş taḥsīm
61. Şerʿ-ı Hāḫʿdır ikisinin şuyı bir pāk u lezīz
Kāngısından içilürse daḫi eyler tenʿīm
62. Şarf u irād-ı nefes ile hemān Hāḫʿ içden
Vāḫıfiyet ile ol ḫayrı cibāyetde muḫīm
63. Sil ü süpür ḫār u ḫas ḡafletiñi ol ferrāş
Baḫma nā-maḫreme olma ḡarazıñla tesmīm
- [18b]
64. Şuverin cisini taḡyīr ile maḫrem olamaz
Ki ṭavāşī yine nā-maḫrem oluyor terḫīm
65. Şehvet-i nefsi kesen (ḡayru üliʿl-irbe)²⁷³ olur
Şeyḫ zann eyleme şūrı belī olsa da dü-nīm

²⁷³ “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların

66. İki yüzlidir o mā-beyn oṭasına beñzer
 Ḳoğ münāfıḳ ne ricālden ne nisādan ki le' im
67. Dönme dolap gibi fettān çıkıcaḳ şırvāna
 Laf atar raf gibi yüksek yine ammā ki saḳim
68. Yükledüp bārıñı bir kimseye yüklük itme
 Bāğ u bāğçe gibi <bārın>²⁷⁴ ile eyle tekrim
69. Seyl geçüp ḳum ḳalır ammā öñine düşme şaḳın
 Berr ü yābāna ḳor eyler vaṭanıñdan taḥrım
70. Sā' ati işlediyor zenbelegi vü zenciri
 Birbirini çekerek itmede vaḳti tefhım
- [19a]
71. Nefsiñiñ zenciri gider ḳurulup şol ṭarafa
 Çekmeli zenbelek-āsā sağ idüp ḳalb-i selim
72. Bu keş-ā-keşle daḳıḳa gözetüp her sā' at
 Müstaḳim işleyerek şāniyece olma saḳim

cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah'a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!" en-Nür 24/31.

²⁷⁴ bārın 5.

73. Bu keş-â-keş bize taḥmīl-i emānet ezeli
Arz u eflāk u cibāl ‘aczi didi bi’t-ta‘mīm
74. Bu keş-â-keşle olup itdigimiz ecr ü şevāb
Ansız a‘māli ferīştehlere oldu taḳdīm
75. Reffe-i zikrini devr eyleyerek çarḥ-ı lisān
Ṭurmaya cüz’i ḥavāṭırla ğubār bile elīm
76. Silelim indirelim bindirelim sözleri çok
Ġayr-ı üstāz olan mürşide itme ta‘līm
- [19b]
77. Ṭaşınup ceyb-i ri‘āyetde geçer kūşelere
Müstaḳīmāne bilüp vaḳti idenler tefhīm
78. Ḥān u ḳahve gibi dünyā ki muvaḳḳit-ḥāne
Baḳarak geçmede temkīnle degil kimse müdīm
79. İrtifā‘ almalı ‘ukbāya bilüp ‘ömri raşad
Ḥāzır eflāk ile arz ‘arzı ḳadar dār-ı na‘īm
80. Yelḳovan gibi hevā aḳreb-i nefis ile döner
Ṭogrı devr itmegi mīnā-yı dile ḳıl terḳīm

81. Nefsini itme telef çalmamalı ma' rûf derece

İşte sa' at de çalar böylece olmuş taḫsīm

82. Şam' dān ile ḳanādīl ḳalup şem' aları

Başda parlak görünür iken olur maḥv u ' adīm

83. İsm-i memşāyı edeb-ḫāne dimeklik gibidir

Küfri müntic sözi ' ilm-i edeb ile tevsīm

[20a]

84. Def' -i ḫācette varınca aña bakma, tırma

Ki ider zāhir ü bātinca marāzlarla saḳīm

85. Ḥavli-i hücre-i dil daḫi nezafette ola

Ehl-i beytiñe te' affünle gelir ḫāl-i vaḫīm

86. Ḥaḳḳ' a ' arz oḫası dil şadr aña dīvān-ḫāne

Dile dilden de ḳarīb Ḥazret-i Ḥallāḳ-ı ' alīm

Este' izü bi'llāh ve naḫnü ' aḳrabü ileyhi min ḫabli'l-verīd"²⁷⁵

87. ' İlm ü ḳudret ile tefsīr oluyor ḳurb u ḫulūl

Ehl-i bātin idiyor nice leṭā' if terḳīm

88. Gülsitāniñ ḳoḳısı enfden ' aḳreb bize līk

Gülşeniñ kendü ḫulūl itmez odur yine ḳadīm

²⁷⁵ “ İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz; sağında solunda oturmuş iki alıcı (yaptığını) alıp kaydederken biz ona şah damarından daha yakınız.” Kāf 50/16.

89. Güneş akreb oṭanıñ birbirine ḳurbından
Lākin ol pertev-i bedr kendü degil anda muḳīm

90. Ḳudret ü 'ilm-i Ḥudā şah tamarından da yaḳīn
Perde eczā-yı beden birbirin itmez tefhīm

[20b]

91. İki mir'āt-ı muḳābil görünür içten içe
Ḳalb-i mürşidden olur sālīke ḳat ḳat ta' līm

92. Zīver-i saḳf-ı lisān olmalı āvīze-i vird
Lem' a-i şam' dān ide bu iki mir'āt-ı 'azīm

93. Bilmeli anlar ile pīş u pesi her sırrı
Birine baḳan olur zāhir-i aḥvāli fehīm

94. Borıdır cāh-ı cihān eyleme menşūba ḥased
Göge çıkar tumanı yire döner bed islim

95. Düşme ocaḳlarına ḳalma bürüdetde daḫi
Ḳarşudan tır ki yaḳīn olması ol nāra vaḫīm

96. Bir zamān ḳalmamalı anlara taḫte'l minne
Kömür-āsā başın urur aña ol sen de kerīm

97. Kefçeniñ kıymeti kazğan taşınca bilinür

Yār-i ğamḥ'ārı kazan elde tut eyle tekrīm

[21a]

98. Қаpağın buldı dinür tencere yuvarlanaraq

Nīk ü bed her şey olur ehline ḥāşş u selīm

**Este' izü bi'llāh el-ḥabīşātü li'l-ḥabīşine ve'l-ḥabīşüne li'l-ḥabīşāti ve't-ṭayyibātü li't-ṭayyibīn
ve't-ṭayyibüne li't-ṭayyibāt.²⁷⁶**

99. Zevc u zevce ile tefsīr olunduğı gibi

Nīk ü bed қavl ile de olmada ma' nā terķīm

100. Nīk ü bed şöḥbet olup söyleyene rācī' u ḥāşş

Şıfatıdur ider ' uḳbāca daḥi şād u elīm

101. Sacayağı gibidir bir dehen ile iki göz

Söylediğın saña ' ai 'd şaқınup olma ' alīm

102. Saṭr-ı ḥıle ile kıymamalı taḥte'l-ağrāz

Küfte-ḥor şorbā gibi ḥalṭ iderek olma kelīm

103. Laḥm u şaḥm ile degil sūdı güzel olmalı pār

Қadri nāniñ iliñe geçtigini ola fehīm

[21b]

104. Қаḥve ocağı bu dünyā gügüm-āsā eşiğı

Dökerek telve çanağı dil ola pāk-ı muķīm

²⁷⁶ “Kötü kadınlar, kötü erkekler; kötü erkekler de kötü kadınlara, temiz kadınlar temiz erkekler, temiz erkekler de temiz kadınlara lâyıktır.” en-Nūr 24/26.

105. Girü çek cezve-i haddin kesilüp taşmaya kim
Söner aḥbābca germiyyeti küllice vaḥīm
106. Ḳahve fincānı gibi zarf u derūnıñ ola pāk
Tepsi-āsā açık añlıñ ile ol ḥaşra ḳavīm
107. Ḥālīñi yanma yaḳılma ḳavırır ise de ğam
Ṭava geldikde geçer ḳalmaz o söz şiddet-i bīm
108. Dile ğümān-ı ğumūmı çeküp olsa pişkīn
Eller üstünde gezer dāmeni olur telşīm
109. Cezve-i nār görünüp vād<i>-i muḳaddes ‘ışḳı
“Ene Rabbūke”²⁷⁷ ve “ena’ḥtartūke”²⁷⁸ der Nūr-ı ‘Azīm
110. “İnde zī-‘arşı mekīn”²⁷⁹ Faḥr-i Rusul “müzzemmil”²⁸⁰
Ya‘ ni yorğan gibi kendüye bürünürdi kilim

[22a]

K.B.5.

Kezālik

²⁷⁷ “Ben senin Rabb’inim.” Tāhā 20/12.

²⁷⁸ “Ve ben seni (peygamber olarak) seçtim.” Tāhā20/13.

²⁷⁹ “Arş sahibi katında itibarlıdır.” et-Tekvīr 81/20.

²⁸⁰ Mekke döneminde inmiş olan Müzzemmil Suresi 20 ayettir. Adını ikinci ayette geçen, örtünüp bürünen anlamına gelen “el-müzzemmil” kelimesinden almıştır. Surede başlıca Hz. Peygamber’in ibadet ve taat hayatı konu edilmiştir.

1. Zer‘ ider bağçe-i naķle yine ol rāvī
Geldi Kaşgarlı Şerīf ismi de bir zāt aña
2. Faķr hāli çekerek o dağı İstanbul’da
‘ Arz-ı hāl virmegi itmişdi taşavvur hattā
3. Virme beyhūde diyüp leblebi ekl eyleyerek
Kıldı ol zāta dağı çend adedini i‘tā
4. Vüs‘ at-i rızķını tebşir ü Medīne’ye yine
İtdi teşvīķ u ‘iāneyi dađı bu gūnā
5. ‘ Askerīde umerādan idi bir mağlaşı da
Aña gönderdi selām ĥarc-ı rāhı virdi aña
6. Mışr’a vardı bulup İlhāmī Paşa’yı ĥaste
Ba‘ zısın şaklayup ol leblebiyi kıldı devā
7. Āfiyet-yāb olarak mağlabını kıldı kerem
Vālī-i Mışr idi çün vālidi ‘ Abbās Paşa
8. Ki Medīne’de aña yapıdırarak bir tekye
Yapdı irād virüp aylığı da müstevfā

[22b]

9. Leblebi aña surūr ile olup lübbü'l-lübb
Leb-be-leb cām-ı tene 'āfiyet itdi imlā
10. Cüşsece leblebi bir dāne mışır dānesi lik
Vālī-i Mışır aña 'āciz idi bu oldu devā
11. Cebleriniñ ağ<ı>zı sīm u zeri alur iken
Çāresiz mişl-i nühās olmuş idiler hukemā
12. Reşk ider dürr ü güher dāneleri de aña hep
Şaḥibi ḥaste yaṭup gelmez anıñ ile şifā
13. Qıt'aca merdümün dide daḥi aşgar iken
Yine ecsām olur anıñla cihānı bīnā
14. Qalbede öyle iken Allāh'ı ki ismin şāmil
Ḥālbuki ḡayr-ı vesī' dir anı hep arz u semā
- [23a]
15. Qābiliyyetlerimiz rütbe başiretle başar
Himem-i ehl-i Ḥudā ile bulur nūr-ı Hudā
16. İki lebden çıkıyor nice nice ḥayr ile şer
Leb leb ile iderek müttefekān söz icrā

17. Pek büyük şulha da harbe daği anlar bā' is
Rūh-ı efzādır o hem top u tūfengden aqvā
18. Buyurur Hāzret-i Kerrār ki kılıç zaħmı şavar
Cerħi eylerse lisān çāresi olmaz aşlā
19. Hıfz idenler şefeteyn ü kademeyni beynin
Var hadīşde ki kefilim ola ħannet i' tā'²⁸¹
20. Kimsenin ağızı қоқısin daği çekmek müşkil
Kendü ağızıñ қоқısı bed-ter o dā'im zīrā
21. Her nefesde tıyulur bed қоқılı şey қоyma
Pāk ü temiz ide misvāk-ı te'eddüb tıt aña
- [23b]
22. Evi üstünde Frengi²⁸² marazı ancağ kim
Oluyor sūd-ı mağarrın ile dirler ħukemā
23. Düşürübde seni erlikden ider soñra helāk
Ma'nevī sū' -i mağarrın daği böyle ħağğa

²⁸¹ “Kim bana iki dudağının arasındakini ve iki bacağıının arasındakini korumayı garanti ederse, ben de onun için cenneti garanti ederim.” Buhārī/Rikak/23.

²⁸² 19 yy'da İstanbul, Mısır ve diğer Osmanlı kentlerinde yaygın bir bulaşıcı hastalık olarak bilinen frenginin Osmanlı ülkesine Avrupa'dan geldiği bilinmektedir. Osmanlı'da hastalığa *cūzzam-ı cimāiyye* ve *vəbai'l-efrenci* isimleri verilerek tedavi edilemeyen iki büyük hastalıkla ilişkilendirilmiş ve cinsel yolla bulaşıcı olduğuna işaret edilmiştir. Osman Şevki, **Beş Buçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.52.

24. Var hadîs²⁸³ yine ki ‘attâr gibidir hiss-i qarîn

Misk alup yâhud olur sende güzel bûydâ

25. Oluyor sū -i muqârinlere teymürçi şebîh

Şıçrar âteş saña yâ bed koğı qalür zirâ

26. Dest-i feyzi bulup ol leblebi-âsâ qalbiñ

Râhat-ı luḡfi ile râhatı bulsun ebedâ

27. Mışr-ı cismiñde hükümetde olup qalb-i nazîf

Rûhdur oğı bula ilhâm-ı Hudâ ile şifâ

28. Qalma çiğ pāk tada ir şabr ile nâr-ı nefse

Qavrılırsañ dağı nâra düşerek olma hebâ

[24a]

29. Mülk-i muḡtedir ‘indî ki Medîne-i murâd

Anda ol tekye-nişin ni‘ am-ı lâ-tuḡşâ

Bu maḡalle degin yazılanlara târiḡ-i tām

30. Yazdı mevşûḡ olarak eyledi taḡkîḡ-i kemâl

Ḥaḡ qabûli yine beyt-i dile mazmûn-ı me’âl

31. Oldı bu yıl dağı yazdığıma târiḡ-i tamām

Ez-Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba feyż-i kemâl

²⁸³ “İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!” Buhârî/Sayd/31.

Sene 1293

Bi-luṭfi'llāhi te'ālā iş-bu toḡsan dōrt senesinde yine bir vech-i ṣaḡīḡ u ḡavl-i ḡavī vü ṣarīḡ ile
taḡḡīḡ u tenmīḡ olunan

K.9.

1. Ḥaḡḡı ūzre yine ol Ḥaḡḡı Efendi sōyler

Geldi bir kimse Ebū Būrc dinūr idi aḡa

2. Ḥāl-i faḡr ile yıḡılmıṣ idi burc-ı bedeni

Himmet itdi aḡa kim ḡıbtā ki burc-ı semā

[24b]

3. Didi sen ḡōzi aḡıḡ zābıta beḡziyorsun

Ḳıl Medīne'de muvaffaḡ olarak ḡıdmet edā

4. Ḥūsn-i ḡıdmetle muḡāfız ol aḡa didikde

Ol būyūḡ ḡıdmeti virmezler o dimiṣdi baḡa

5. Hele git oraya bōyle olacaḡdır buyurup

Ḡitdi baṣı bozuḡ ' asker ile Mıṣr'a hem aḡa

6. Ḥıdmete baṣladı dūzgin baṣı bozuḡ da hemān

Nefer iken olarak dāḡil-i ṣınıf-ı rū'esā

7. Őoḡra hep baṣı bozuḡ ' askerine sōḡer de

Oldı dūzeltdi o ' asker işini ser-tā-pā

8. Oldı ‘urbān u ‘aşāirce muvaffaķ dağı pek
‘Āķıbet oldı Medīne’ye muhāfız hattā
9. Çok zamān anda olan hūsn-i mufaẓzallıđını
Arası geĉmiř iken herkes ider medđ ü řenā

[25a]

K.B.6.

Kezālik

1. Yine ol Hāķķī-i haķ-gū idiyor böyle beyān
Bosnalı idi anı itdi ziyāret bir zāt
2. Mađlařı dađı Hūlūřī idi muđliř imiř
Faķrı çok idi ĥalāř eyledi ol Hıẓır-simāt
3. Der-Sa‘ ādetde ta‘ ayyūn idecek bir nesne
Bulmayup faķrdan arardı bula rāh-ı necāt
4. Didi git Mıřır’a fūlān ĥıdmet orada virilür
Anda merzūk ider Hālık-ı rızķ u ĥacāt
5. Giderek ‘Āřık Efendi-i řehīr ĥazretiniñ
Tekyesinde oturup buldı sūrūr ķat ķat

6. Kendüye eyledi dāmād anı ol şeyh-i benām
Himmet imdādı anıñ da irişüp buldı hayāt

7. Oldı ol hıdmete me'mūr olaraq da mesrūr
Zāhir oldı yine ol nuḡk-ı kerāmet ğāyāt

[25b]

8. Rızkıñı haḡ virerek gelmiş iken bu sinne
Boşuna aḡmaya yüz şuyı hemān eyle şebāt

9. Genc iseñ de bu sene evvelini fikr eyle
Genc luḡfını Hūdā'nıñ tükedemez evḡāt

10. Def' ider şems-i himem irse havānıñ pusına
Ḥayr ola kūh-ı bülend ile ḡacer-veş bi-şebāt

11. Şıdḡa bal <ḡatma>lıdır itmemeli taḡīlik
Hevesiñ nefis ü hevā itme daḡi iḡfālāt

12. Boyına bosına baḡma kişiniñ ḡāline baḡ
Kīse boş nāḡılı olma o da yük olmaya at

13. Ki riyākārıñ olur bār-ı kerān atvārı
Dīl sarāyına ḡoma ser-ḡad ola iz' ānāt

14. Dilde her kim ki hülüşü ola haqqında anıñ
Her tarafda himem itmekde kerāmetlü zevāt

[26a]

15. Ma‘nevī ‘aқdı Dügümlü Baba Hāzretleri’niñ
Burada himmeti dimek aña bu teşvīkāt

16. Qıldı Şeyh ‘Āşık Efendi dağı anda himmet
Mürtebiñ birbirine himmet-i ‘ālī derecāt

17. Dest u pā-būsına var böyle zevātiñ yoğsa
Yeñi pazara²⁸⁴ dağı çıksa riyā eskidir at

18. Mu‘teber şoḥbet-i rāviniñ ise aḥvāli
Beline esliḥayı her taқан olur mı gūzāt

19. Şāḥibin bul dime kim ola baña luқаta қār
Mıştarıñ üstine ḥaṭṭaṭca gerek tenmīkāt

20. Yüregini uralar virse kişi ‘ömrini müft
Ola şeş-hāne gibi gözde nişan altı cihāt

Қәлә’н-Небиyyü -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve şāḥbihī ve sellem-

(‘Aleyküm bi’s-sevādi’l-a‘zami fi-āḥiri’z-zamān.)²⁸⁵

Şadaқа Hābibu’llāh ‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve şāḥbihī ecma‘in efzālū’ş-şalevāti ve’t-taḥiyyāt.

²⁸⁴ Bosna Livası’nın Yeni Pazar kazasıdır.

²⁸⁵Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur; “Ümmetim asla sapıklıkta birleşmez. Bundan dolayı (Müslümanlar arasında) ihtilāf gördüğünüzde çoğunluğa uyun.” İbn Mâce/Fiten/8.

[26b]

K.B.7.

1. Buyurur Faḥr-i Rusül āḥir vaḳt iḥre idin
Pek büyük belde de ṭurmaḳlık iḥün 'iḳdāmāt
2. Ehl-i İslāmbol²⁸⁶ olup Mıṣr u İslāmbol'da
Bosna'ya beñzemez İslām bulur feyz ü necā
3. Cām-i İskenderi'ye baḳma göñül Mısr'ına baḳ
Ġayr-i mestūr ola iḥrām-ı sevā'ir ḳat ḳat
4. Baḫrı Hāḳ ṭūr-ı' azīm gibi aḫar ṣoñra ḳapar
Ġarḳ olur sıvıṣamaz kim suda Fir'avn gibi at
5. Olsa ṣā' id iḥine kim ki bu sudan diliñ
Sūd-i dāreyn-i sa' id eyler olup ḫok berekāt
6. Gözle ṣarḳıyye vü ğarbiyyece vadī-yi umūr
Olmasun ḳāhire menṣūra ola aḫvālāt
7. Olma ṣer-bīn hemān ol menzile-i ḫayra reṣīd
Bā-'azīziyyet idüp de hibe vü in'āmāt

[27a]

²⁸⁶ "İstanbul" yerine kullanılan bir tabirdir. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Milli Basımevi, 1971, c.2, s.87.

8. Zāhir ü bāṭın iki bahre kanal aç kalbi
Yüzmeğe lik kadem-āsā başarak ıġfālāt
9. Hānķāh-ı dīle bol raḥmet-i Raḥmāniyye
Ola ol zāviye zikri ile pür-elvāhāt
10. Müstaķīm olmalıdır aḥz u ‘ iṭā vezni daḥi
Medyen-i kalb için anıñ ile olur bereķāt
11. Ya‘ ni kıstāsı iden aḥz u ‘ aṭā da geçirür
Bundadır zīr ü zeber hem de olunca ‘ araṣāt
12. Gelerek ḥalkā ağır kadri olur istiḥfāf
Çekemez kimse terāzūyı zararla telefāt
13. Kār için itdigi tezlīli²⁸⁷ terāzülerde
Tartısa kendü de tezellül gelür evfer kat kat
14. Dönse aġzında dili kizbe terāzī dili-veṣ
Tolaşur ḥabl-i cezā toġrı gerekdür ḥarekāt
- [27b]
15. Kalmayup aḥz u ‘ aṭā fazla-i mikyāli saña
Tepeler züll çuķurına düşürür ol ḥālāt

²⁸⁷ Derkenār: tezlil.

16. Kibr ile tartılarak dūşına binme halkıñ
Cāh-ı kañarı açup atmaya bā-tezlilāt
17. Ne tezellül ne tekebbür ki vađār-ı şer‘i
Herkesin kadri çekisince dimektir ğāyāt
18. Ki ağırlık oñunu yağar aşığı atar
Penbeyi yüñi de ħiffet döküp atar pat pat
19. Olur ħasbī-yi i‘āneye ‘ināyāt-ı Ĥudā
Bulunur bunda dağı nice nice temsilāt
20. Sāky-i mā‘ itdi i‘āneye Cenāb-ı Mūsā
Zāt-ı zī-şān-ı Şu‘ayb itdi aña iĥsānāt
21. Ya‘ni bir duğter-i ‘ulyāsını tezvīc itdi
Virdi meşhūr-ı ‘aşāyı dağı ol yazdı ruvāt

[28a]

22. Ol ‘aşā bahrı fevr yollar idüp geçildi
Girdi Fir‘avn ile kavmi kapanup irdi memāt

23. Ol ‘aşānıñ yine ɗarbıyla Һacer şakķ olarak
On iki menba‘ -ı āb oldı yine var āyāt²⁸⁸
24. Kıptıyı ɗarb idi maķşūdı Һudā cānın alup
Şır-veş mü ’mine buldurdı i‘ āneyle necāt
25. Ejder idüp o ‘aşāyı aña Һaķ kıldı mu‘ in
Yed-i beyzā vü nice mu‘ cizeyi ikrāmāt
26. Vādī-i Ƙuds-i dile nūr-ı tecellī irişür
Ʀavr-ı şıdk üzere giden bulmada Ʀūr-ı Һasenāt
27. Һabl-i şabra yapışan cübb-i belāda ҡalmaz
Һubb-ı Һaķ arıup anıñ ile olur her Һacāt
28. Ƙāh-ı Ken‘ ān’a sebeb cāh-ı dü-‘ ālem olarak
Һazret-i Yūsuf’a itmişdi teraķķī derecāt

[28b]

K.B.8.

Kezālik

1. Naķş-ı kırtāsı beyān itdi yine ol rāvī
Ƙıldı Tekfūr Ʀağı²⁸⁹’ndan aña bir zāt vürüd

²⁸⁸“Mûsâ kavmi için su istemiş, biz de ona, "Asânı taşa vur!" demiştik. Bunun üzerine taştan on iki göze fışkırdı. Her topluluk kendi içeceği yeri bildi. "Allah'ın rızkindan yiyin için; yeryüzünde fitne fesat çıkarmayın" (dedik)” el-Bakara 2/60.

²⁸⁹ Tekirdağ şehrinin önceki ismidir. Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.3, s.443.

2. Kendüniñ ismi ‘ Alī oğlınıñ ‘ İsmet olarak
Bildi keşfen yine ol zāt-ı kerāmet-ālūd
3. Hīç yazmazdı çocuk didi bakup vālidine
Oğluñı kātib-i māhir idecek Rabb-i vedūd
4. Size Hāğ rızkı Medīne’de virecek gidiñiz
Çekme zahmet size ol bunda degildir mevrūd
5. Bu daħi öyle zühūr itdi oraya varıcağ
Si‘ a-i rızkı bulup eylediler anda ku‘ ūd
6. Kātib-i māhir olup ‘ İsmet Efendi bāhir
Bāṭın u zāhir ‘ ibādāt ile hıdmet-ālud

Ḳāle’n-Nebıyyü -ṣalla’llāhu te‘ ālā ‘ aleyhi ve ‘ alā ālihı ve ṣahbihı ve sellem-

“ Aleyküm bi-hüsni’l-ḥattı fe-innehū min mefātihu’r-rızkı.”²⁹⁰

[29a]

7. Bi’d-devām sa‘ y idiñiz kesbine hüsni-i ḥattıñ
Rızk anahtarlarından oluyor ol ma‘ dūd
8. İtdi anıñ daħi ḥaḳkıñda o kuṭbuñ nuṭkı
Bu ḥadıṣ-i şeref-ārāya işāretle vürūd

²⁹⁰ “Hat sanatını öğreniniz çünkü rızkın anahtarlarındandır.” Sagānı bu sözün uydurma hadislerden olduğunu belirtmektedir. Aclûnı, Keşfü’l-Hafâ, 2/71.

9. Ya' ni ilhām ile virmişdi haber öylece kim
Başka miftāh arayup qalmaya aña mesdūd
10. Çünkü olmaz qaderiñ ğayrı faqat ğāfil olan
İhtiyārātını ' aqsi çevirirler bī-sūd
11. Mevqı' -i rızqı da bildirmesidir ' ayn-ı kerem
İtmeye ğayrı da it' āb-ı vüçüd şarf-ı nuqūd
12. Kendü kendüyi buyurmuşdı Dügümlı hey'et
Feyzi miftāh gibi açardı gönüllerden ' uqūd
13. İde taşhīh-i hicāb sürhı gönül tesvīdin
Çıksa meydāna beyāzı olur ' aybı meşhūd
- [29b]
14. Hakk olurken delinüp kāğıd-ı dil zāyī' olur
Silinüp hakk daħi olsa eşeri nā-mefkūd
15. Ya' ni her niyyetiñi dilde iken düzlederek²⁹¹
Fi' le gelmekligi lāzım ola sıhhat-ālūd
16. Ruq' a-yı ' ilm-i ledün toĝrı hafidir mıstar
Şer' i mer' i tutar itmezse de mer' i bi-şuhūd

²⁹¹ düzelderek 5.

17. Ülfeti olmayana güç gelür anı oğumak
Resm-i hağ fer'ini göstermez o aşlā mevcūd
18. Şülüş ü nesh ebeveyn olmağ-ile her yazuya
Aşlı birse de bulur sür'at-i hağ anda vücūd
19. Tıruğ-ı 'āliyeye şer' -i şerif üss-i esās
Añı te'yidle bulur sür'at ü seyri mağşūd
20. Olsa tağrif bilinür her kütüb olduğda şehir
Var dinür āğarı yazılsa da tağlīde şuhūd
- [30a]
21. Nāme-i 'ilm-i taşavvuf olup erbābına hağ
Müħr-i dil qalmaya sağte yazı üzre merdūd
22. İki kat mumlı dudağın ile zarf-ı deheniñ
İl eli açmaya ol ehline toğrı mevrūd
23. Ba'zılar ruğ'ayı öğrenmededir bī-üstāz
Hağret-i Hıızr-ı Üveysi'yle de irşād-nümūd
24. Şive-i hağ 'ibādātını ihfā iderek
Ba'zı zāt hāl-i melāmiyye ile rīk-ālūd

25. Pek çok ihfâsı siyâkıında siyâkat yazu-veş
Olsa da yine oğur ülfeti olan mevcûd

26. Sened-i şer‘ a temessûkle bütûn dil mülki
Herkese hüccet-i a‘ mālını itmez meşhûd

[30b]

27. Ya‘ ni i‘ lāmını incābına ta‘ lîk iderek
Hıfz ider elde zedelenmemesi-y-çün bî-sûd

28. Oluyor çile-keşîdeleri de cümle yazı
Güç çekilür oğunur hağdan o kat kat mağdûd

29. Bî-hisâb ecr ile sâbirlere Kıur‘ân içre
Kıldı ihsân-ı ilâhîsini Mevlâ mev‘ üd

30. Rütbe-i ta‘ be göre ecr-i ‘ ibâdet ihsân
Oluyor böyle hadîş-i Nebevî itdi vürûd

Ķāle’n-Nebıyyü -şalla’llāhu te‘ ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihî ve şahbihî ecma‘ in ve sellem-

“Ceżbetü min cezebâti’r-Rağmān tüvāzî ‘amele’s-seğaleyn”²⁹²

31. Ya‘ ni Hağğ’ın cezebâtından olan bir hediye²⁹³
İns ü cinnin olur ecriyle müvāzin ma‘ dūd

[31a]

32. Hem de Mecnûn gibi hāşâ degil o dā’-i rü’üs
İş-bu menşür-ı hadîs ile ne rütbe mağmûd

²⁹² “Allah sevgisi ile kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 1/332.

²⁹³ hediye 5.

33. Cezb buyurıldı olup ħubb-ı Ĥudā dīvānī
Şanma dīvāna o fermān-ı Ĥudā' ya maqyūd

K.B.9.

Kezālik

1. Didi ol rāvī-i ħağ-gū bunu da böylece kim
Van'da idi müdir gelmişdi ' Abdi Beg
2. Kendüsi 'azl olarak malı da sirkat olmuş
Ya'ni her vech-ile de ħalbi mükedder idi pek
3. Mazhar-ı himmet-i 'ulyāsı olarak o daħi
Eyledi 'avdeti maqşūd u murāda irerek
4. Ya'ni ibkā olarak malı daħi istirdād
Oldı ikisini de kendüye himmet iderek
5. Ķazanılmış Ķazanacağ iki sermāyeyi de
Ķā'ib itmişdi ikisin yeniden buldı dimek

[31b]

6. Görünür zāhir ħālde oluyor tevcihāt
Olur o bāṭinen evvelce yine virilerek
7. Ki ħaĶıĶātde mü' eşşir ü müveccih ħağdır
Ādeti bāṭın u zāhirce anı itdirmek

8. Evliyā himmeti bāṭınca hem a‘ lā serdār
Zabṭ ider baḥr u beri daḥi nüfūz irdirerek
9. Çare kūyı olamaz kimse kazā mübrem ise
İḥtiyārī degil emkānda müdürlik itmek
10. Evliyā elviye-i himmetedir kā’im-maḳām²⁹⁴
Ma‘nevīce mutaşarrıflıḡını eyleyerek
11. Dil eyāletleriniñ vālileridir aḳṭāb
Şadı bu ğavş idi bilindi o daḥi bī-şekk
12. Karşusunda didi bir Qādirī ḳalben yā Ğavş
Didi karşıñda o ḥālā anı da keşf iderek
- [32a]
13. Pādişāh dü-serā ḥazretiniñ şer‘ i ḳadīm
Maḥşer aḥkāmını da Ḥaḳ anıñ ile idecek
14. İ‘tirāz eyleme “Lā yūs’elü ‘ammā yef‘al”²⁹⁵
Ehl-i bāṭın daḥi mübremse kazā itmez ḥaḳ
15. Ki şitā gelse soğuḳ ḥükmini icrā eyler
Yine evvelki iken şems ü ḳamer ü necm ü felek

²⁹⁴ Mısranın vezni bozuktur.

²⁹⁵ “Allah, yaptıḡından sorumlu tutulamaz, onlar ise sorguya çekileceklerdir.” el-Enbiyā 21/23.

16. Şoğuk oldukça yine Hakk'a sığınmakla kişi
Muktezî zâhir ü bātınca çok esbâb giymek
17. Nefs-i ma' şübeñi âl deste amân kalma künüt
Himmet ocâğına var hubb ile germiyyeti çek
18. Hakk'a bel bağla şalâh ile silâh tağ tetik ol
Nâ-be-câ çakma hülûş korçulığı göstererek
19. Ekl ü şürb itme harâmı ki harâmîlik ider
Çalar ' aklıñı başıñdan tepene dek geçerek
- [32b]
20. Şaçma şalkım sözine virme vücüd tağiniñ
Nice başlu eziyor bāğı özüm toğrı dimek
21. Şeş cihetden dañi şeş-hâne gibi kizbe delil
Gösterir maqşadı kurşun gibi cāna geçmek
22. Mühlik urduysa da kaţţâ' -ı tarîk hâlik olur
Târlaşup da ovalar virmez aña yol geçecek
23. Hiç kurup şerleri meyl eyleme cüz'e külle
Top gibi nefis ü hevâñ düşmeye başıñ ezerek

24. Puşuya koymalıdır şeker efkârıñı kim
Ağzıña boğazıña bulmaya bir yol girecek
25. Şuverin haqda görünse de havâtır bilinür
Pâsbân ‘iber ü tecrîbe vaz eyleyicek
26. İtsede biñ dereden şu getürüp de igfâl
Olma dil-teşne aña kaçtrece meyl eyleyerek
- [33a]
27. Şoya şogâna çevirse de tıyar âcısını
Kokısı çıkar anı şulb u katil itdirerek
28. Evde el tutmayıcağ hırsıza güçdür çalmağ
Eyle de baqmalı ammâ eline baqmalı pek
29. Var hadîş²⁹⁶ kendümize nefsimiz a‘ dâ-yi adū
İki cenbimiz arasında turur mekr iderek
30. Ger başiretle havâtırda olursa cāsūs
Zâbiṭ-i qalbe olur nef‘ -i sühûlet virerek
31. Ev yıkanıñ evi olmaz dinilür darb-ı meşel
Hedm anı sırr u cilâ kendü eviñ hedmi dimek

²⁹⁶ “Senin en büyük düşmanın iki yanının ortasında bulunan nefsidir.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/143.

32. Geçse dīvār hūkūkını bozup āharınıñ
 Qalur altında yıkıldıqda nedāmet görerek

33. Nerdüban olsa dağı püşt ü penāhı kat kat
 Çıkısa divāra kadar kendin o girü çekerek

[33b]

34. Kendü boynına geçer ħabl-i ħiyel itse kemend
 Dünyevī dağı mücāzāt-ı şedīde çekerek

35. Ben tutulmam dimesün öylece dir her tutulan
 Ġayr-ı mü'minse de dünyācasını düşünerek

36. 'Ākıbet benligi ħandek gibi bildir nefse
 Paralar başı gelür taşa aña 'azm idicek

37. Yel kayadan ne alur dime idüp istiĥfāf
 Qırılır pāren uçar taşı havā düşürerek

38. Raĥne-i seng-i siyeh penbe-i mīnādan kim
 Taşda şayfen var örümcek yuvası kılları dek

39. Qarışık ormana meyve dağı olsa girme
 Tatlu olsa dağı bal kanla ne mümkün içmek

40. Nefs ormanını taşlatdırır ekdâr u mesâr
Hikmeti kendümüzü kendümüze bildirmek

[34a]

41. Nefs ile ecr-i beşer ecr-i melekden efzal
Kullanınca kılıç egrilik ile kesmede pek

42. Hırsız evden olıcağ müşkil olur darb-ı meşel
Pür-ھاٲar hâııradan beyt-i dil âzâde gerek

43. İtme hırsız yaٲağı maħzen ü ğâr ıalıbi
Olma hüznuñ baٲağı evveli ‘âr eyleyerek

44. Var hadîş²⁹⁷ müslim o kim dest u lisânından anıñ
Müslümân sâlim ola ya‘ ni o kâmil dimek

45. Hem hadîş²⁹⁸ nâse iden nef‘ i olur ğayr’un-nâs
Şerr-i nâs dağı o kim nâse muzır işte meħek

46. Didi Hâk itmeyesiz birbiriniizi ğıybet²⁹⁹
Kim ıarındaşı etin meyteten ister yimek

²⁹⁷ “Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir.” Tirmîzî, İman, 12.

²⁹⁸ “İnsanların en hayırlısı, onlara en faydalı olandır.” Kudâî, Müsned-i-Şihâb, I. 365.

²⁹⁹ “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahıtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin ğıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.” el-Hucûrât 49/12.

47. Anı ekl itmede der-hāl gelür istikrāh
İtmeyiñ ğıybeti de ya‘ ni ki öyle bilerek

[34b]

48. Var hadīs³⁰⁰ kalb-i beşer gerçi ki et parçasıdır
Hüküm ider cümle teni kendü gibi eyleyerek

49. Dil şalāhıyla her ‘uzvı da şalāh üzre olur
Dil fesādı ider ifsād hepisine irerek

K.10.

Kezālik

1. Yine menkūl oluyor bu daħi ol rāvīden
Hüsni Paşa’ya buyurmuş idi böyle iħbār
2. Ki Selanik’de olup rızkı ziyāde anıñ
Hem nice nice maħallerde daħi rızkı var
3. Bu daħi geldi zuhūra ğaberi üzre yine
Ğaybı ilhām iderek Hāzret-i Rabb-i ğaffār
4. Olmamış idi Selanik’e henüz ol vālī
Şoñradan itdi zuhūr yoğ-iken öyle efkār
5. Bā-ħuşuş kendü vezīr olmamış idi o zamān
Anı tebşīr ile de kalbine virmişdi mesār

³⁰⁰ “Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki o iyi (doğru ve düzgün) olursa bütün vücut iyi (doğru ve düzgün) olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir.” Buhârî, İman,39.

[35a]

6. Vaqt-i hüzninde teselli demek olur bu haber
Kişiniñ şiddet-i hüzni daği eyler azrār
7. Sā'irinden çok orada iderek vāliligi
Zabṭ u rabṭa daği olmuşdı muvaffaq bisyār
8. Ol zamān cümle vülāt üzre kılandı tercih
Olarak hüsn- idāresi beyān ü tezkār

K.B.10.

Kezālik

1. Didi ol rāvī-i Hāḫḫı bunu da böylece kim
Geldi İşkōdıralı Muştafā Paşa da añā
2. Emeli şeyḫ-i Harem olmak idi himmet idüp
Çok iken tālibi Hāḫ kıldı anı kām-revā
3. Zimmeti çok idi ihsān-ı hümāyün olarak
Oldı emşāline fā'ik anı da böyle edā
4. Hüsni-imrār iderek 'ömrin o ḫıdmet ile
Pek müsniidi orada idicek 'azm-i 'uqbā

[35b]

5. Ten Medīne gibidir dil olarak anda Harem
Ruhıdır ravza vü sır ḫicret-i pür-feyz ü 'alā

6. Örtülü anda şebîke-i sa‘ âdet ki hafî
Nûr-ı eclâ ise de kabır-i sa‘ âdet-aḥfâ
7. Şem‘ dān-ile ḳanādîl-i fūrūzānı daḥî
Zıkr u fikr keder ola mevḳî‘ ine ḥüsn-i edâ
8. Tâḳ-ı ‘ arşa bu leṭâ’if olup âvîze-i zîb
Revnaḳ-ı şaḥn-ı cenān mişl-i cinān ü ṭamuya
9. Uḥrevî “maḳ‘ ad-i şıdḳa”³⁰¹ dil erîke burada
Ḳurusa sa‘ yîñ ider “inde melîkin”³⁰² i‘ lâ
10. Görse kendüyi yolar şevḳan uçup bülbül aña
Tüyin ol maḳ‘ ade minder ider idi ḥaḳḳâ
11. Feyz ile anda “nemārîḳ” nice “maşfûfa” diyü
Şaf-be-şaf uçmada uçmaḳda melek mâ’il aña
- [36a]
12. Sözi ḳıl ‘ üd-ı neşâyiḥle buḥürdân-ı füyüz
Sözin ‘ ışḳ ile olsa pek olur sūd-efzâ

³⁰¹ “Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, güçlü hükümdarın katında, yüksek bir derecede, cennetlerde ferahlık ve aydınlık içindedirler.” el-Kamer 54/55.

³⁰² “Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler.” el-Kamer 54/55.

13. Sil süpür hâtırâ-faraşlığa kıl ‘atf-ı nazar
Eşk ü müjgân-ı ‘iber âb ü süyürüña-āsā
14. Dīdeden eyle gülābdān gibi eşki rīzān
İde her kaçresi de nār-ı caḥīmi itfā
15. ‘Işkın ‘ıtrıyla mu‘aṭṭarsa meşāmm-ı ḳalbiñ
Bilmeli andan olur bŷy-i şafā ‘arş-ı Ḥudā
16. Dā’imā pād-şeh-i “şümme denā”³⁰³ taht-nişin
Ḳābe ḳavseyniñ ider ğıbtā-gehi “ev ednā”³⁰⁴

**Ḳāle’n-Nebiyŷü -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve şahbihī ecma‘in ve sellem-
“Fī’r-refīḳi’l-a’lā”³⁰⁵**

17. Riḥletinde bu ḥadīş ḥātīme-i nuṭḳ-ı Nebī
Dā’imā ya’nī Ḥudā yine refīḳ-i a’lā

[36b]

18. Ḳubbe-i ḥücre degil ḳaplayamaz şānını ‘arş
Fevḳ-i ‘arşa ḳadem-i şāh-ı rusŷl virdi ‘ulā
19. Ḳıldı Cibrīl-i perīn bāb u femin penceresi
Daḫi Ḥaḳ için olup vāşıta-i perde-güşā

³⁰³ “Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu.” en-Necm 53/8.

³⁰⁴ “Araları iki yay aralığı kadar veya daha da yakın oldu.” en-Necm 53/9.

³⁰⁵ “Allah Resŷlŷü’nün Rabbi’ne kavuşma ânı geldiğinde ise, Hz. Âişe'nin çenesiyle göğsü arasına yaslanmış bir vaziyette iken elini kaldırdı ve ruhu alınıp eli düşünceye kadar, “Refik-i a’lā”ya (En yüce dosta)” demeye başladı.” Buhârî, Rikak,42.

20. Kıldı Hâk üss-i hülûd ile binâ şer‘imizi
Cümleye haşrda da melce’ ü mence’ ebeden
21. Oldı Qur’ân aña mihrâb ü ehadîş minber
Yazdı levh üzre kalem levha-i hükmin ibkâ
22. Çâr-yârı olarak çâr-ı cidârı dîniñ
Mu‘temed her biri aşhâbıñ ‘imâd oldı aña
23. (Şıbgatu’llâh)³⁰⁶ olarak zâhir ü bâtinca ‘ulûm
Şer‘ ile olmadadır her biri zînet-efzâ
24. Çâr-mend hep anıñ içinde kütüb-ğâne gibi
Dört kürsî olarak itmede hükmin inbâ
- [37a]
25. Yine hep zâviye-i ehl-i taşavvuf andan
Dâhilindedir olur zâviye ma‘dūd-i binâ
26. Boş degil köşeleri hep yine pür-feyż ü şeref
Bî-ħisâb mu‘tekif ‘uzlete de luţf-ı Hudâ

³⁰⁶ “Biz, Allah’ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah’inkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz” (deyin)” el-Bakara 2/138.

27. İrse bid'at şerefe añâ'alemdir hasene
Ki minâre idiyor dūra ezân şavtın edâ
28. Var hadîs³⁰⁷ kim haseneden bulunan bid'atler
Mu'teberdir sünen-i fahr-i risâlet-âsâ
29. Kad-hamîde ol idüp Haqq'a rükû' ile sücûd
Câmi'-i hayr ide Haqq kadr-i hamîde i'lâ
30. Gâh kıyâm gâh rükû' gâh sücûd gâh ku'üd
Süllem-i minber-i qaddiñ ire kat kat ra'nâ
31. Var hadîs³⁰⁸ oldu şefâ'at añâ benden vâcib
Ki ola zâ'ir-i kabrim didi şâh-ı dü-serâ
- [37b]
32. Cennetiñ ravzalarından buyurur bir ravza
Minber ü beytim arası diyü maḥbûb-ı Hudâ
33. Beyt-i 'ulyâlarıdır medfen-i âlişânı
Ka'be vü 'arşa da fâ'ik didi cümle 'ulemâ

³⁰⁷ “Kim İslamda iyi bir çıkır açarsa açtığı çıkırın eciri ve kendisinden sonra, onunla amel edenlerin ecirleri, sevaplarından hiçbir şey eksilmeden ona aittir. Kim de İslamda kötü bir çıkır açarsa, açtığı çıkırın günahı ve kendisinden sonra onunla amel edenlerin günahları, günahlarından bir şey eksilmeden ona aittir.” Müslim, İlim, 15.

³⁰⁸ “Kabrimi ziyaret edene şefaati vacip olur.” Bu sözün zayıf hadis olduğu, ravileri arasında yalancılıkla suçlananlar bulunduğu bildirilmiştir. Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/250-251.

34. Beldeteyniñ ise de birbirine tafzili
Muhtelif lîkin odur müttefeķun fiḥ ḥaķķā
35. Cism-i pākî de anıñ ḥāk-i şerefnākinden
Ḥalk olunmuş nice mümkin ola vaşfin iḥşā
36. Mebde' -i ḥālim olan rūḥına ten ḥulle olup
Oldı bu sündüs ü istebraķ ḥākden inşā
37. Nevmi çeşminde idi ḳalbi hemîşe bînā
Ḥ'āb-gāhı daḥi ol mevzi' -i pür-feyż ü hedā
38. Ma'nevî yine ḥayat üzre odur ḥ'ābgehi
Cism-i pür-nūrı ider ḥaşre dek anı i' lā
- [38a]
39. Ḥāzret-i 'Āişe'ye ḥücre idüp anı Resül
Vālid-i mācidine didi görüp bir rü'yā
40. Üç ḳamer ḥücreme rü'yāda süķüt itdi diyüp
Ḳıldı ta' bîrini şiddiķ-ı celîl bu gūnā
41. Defn olur ḥāneñe elbette ki üç zāt-ı celîl
Ehl-i arz ḥayrıdır anlar dimiş idi ḥattā

42. H azret-i Fa r-i Rus l defn olıca  didi budur
Hayr-ı a m r-ı s l şdeñ seniñ i te ha  a
43. Defn olup H azret-i Őiddi  u Cen b-ı F r k
Orada  c  amer içün didi hem de   ulem 
44. Fa r-i  alem ise de Şems-i felekden a  zam
Oldı ta l b   Omereyn    amereyn ol g n 
45. İŞ-bu r 'y  o zam n içün olup itd  zuh r
Var hadiŐ anda olur defn-i Cen b-ı  is 

K.11.

Kez lik

[38b]

1. Eb-i ta  i -i ra i i idüp icr  ol z t
Eyledi bunu da i böyle if deyle bey n
2. İnceŐulı bir Efendi da i itmişdi v r d
  Ali'dir ismi  opal Şöhreti mezk r-i lis n
3. Tekye Őey ligini a na da Med ne içre
Buyurup himmeti olmuşdı oraya p y n
4.  ı up esb bı s h let ile n 'il olarak
H n-g h-ı emeli oldu zih  eb dan

5. Ayak altında görür ince ‘arîz taḥkîri
Şu gibi dâ’ire-i ehl-i cihâni tolaşan
6. *Külle şey’in mâ*³⁰⁹ ile menşûş egerçi haydır
Ehl-i işrâb ide seylâb gibi muḥrib nādân
7. Var ḥadîş³¹⁰ içmeyesiz şuyı luzûmından çok
Cismiñiz ḫîn olup aniñla erir öyle ziyân
8. Fakr ile zâviye-i ‘umde iken evvel o zât
Merkez-i kâma irişdirdi anı ḫuṭb-ı zamân

K.12.

Kezâlik

[39a]

1. Yine ol râvî-i ḫaḫ-gû idiyor böyle beyân
Oldı böyle bu daḫi pür-‘iber ü pür-ḫikmet
2. Ya‘ni İbrâhim Efendi gidecekdi ḫacca
Ḫıldı inbâ ki aña idemeyecek vuşlat

³⁰⁹ “İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” el-Enbiyâ 21/30.

³¹⁰Peygamber bir gün sahabîlerden birinin abdest alırken suyu israf ettiğini görür. “Bu israf nedir?” diye sorar. Bunun üzerine sahabî, “Abdestte israf olur mu?” diye karşılık verir. Peygamberimiz: “*Evet, akan bir nehrin kenarında bile olsan, normal bir miktarın üzerinde su kullanman israf olur.*” buyurur. İbn Mâce, Taharet, 48.

3. Bu dađı öyle zuhūr eyledi mübrem tađdır
Hıç mađlūkda teđayyür yine olmaz kudret
4. Ger mu‘ allağsa káder başka zamān gide dimek
Yāhud irmeklik için ide serī‘ an hareket
5. Ya kuřūrı var ise tevbe ile ola be-kām
İtmemiş olsa da tařrīh anı bilür elbet
6. İş-bu iđtāri görüp itmese de istizāh
Tā‘iben itmelidir yine niyāz-ı himmet
7. Ger mu‘ allağ ise dünyāca da tađvīl olur
Mübrem ise olur ‘ uđbāca münāfık rü‘yet

K.13.

Kezālik

[39b]

1. Didi ol rāvī ki gelmişdi aña řāhīn Beg
Ĥāl-i faqr ile şıkılmış idemezdi pervār
2. Ĥāl-i devletden o da dūřkin idi evvelce
Felek-i rif‘at ü iđbāalde iken mişl-i bāz
3. Buyurup himmeti oldu o da mīr-alay
Ĥuvvet-i bāl ü per-i feyz ile oldu mümtāz

4. Çileniñ üsküfi zann itme ‘ummāli getürür
Şayd-i āmāle imāleyle ider dīdeyi bāz
5. Beslenüp çüb üzerinden geçemez mertebede
Çalur ammā ki kümesde yinilür kendüsi kız
6. Taht ider taht-nişin şāhın elini şāhın
Çullara çok şehin o çullara üzre pür-nāz
7. İ‘tidāli burağup cān-ğıraş olma yine
Ki dinür yırtıcı kuşuñ olur ‘ömri pek āz

[40a]

8. Dünyevī pençe vü minğarıña mağrūr olma
Ölicecek anları da mūr ider ekle ağāz

K.14.

Kezālik

1. Yine naql eyledi ol rāvī-i haq-ğū böyle
Geldi Mar‘aşlı Alī-nām yine bir şālih
2. Didi git Mısr’a te’ehhül olacağ anda naşib
İdecek Hāzret-i Hāq evveli anda fārih
3. Şoñra ‘azm eyle Medīne-i şeref-ārāya
Feyzi çoğdur der-i erzāğa da olur fātih

4. Gidicek MıŖr'a sebiller ıkup itdi teshil

Ĥāl-i faķrıñ aña ĥā'illigi iken vāzi'

5. Zevcesi ile gidüp Ŗoñra Medine'ye daĥi

İki 'alemce de buldı yine ĥāl-i nāciĥ

6. Metn-i aĥvālını kimse bilemez ātīde

Böyle ilĥam ile iŖte olur ancak Ŗāriĥ

[40b]

7. Ne ķadar taĥŖiye itse daĥi tafŖil ūzre

Evlüyāya olamaz kimse tamāmen mādih

K.15.

Kezālik

1. Didi ol Ĥaķķı Efendi ki benim haķķımda

Eyledi 'āfiyet ū 'ömr-i tavīli himmet

2. Ĥamd-i bī-ĥad ki müsın olmuŖ iken iŖte yine

Ber-devām olmada cismimde hemiŖe Ŗiĥĥat

3. Ĥā'ib itdüm baña da aķçe virüp yümñ olarak

BulmuŖ idim o yanımda turuyorken Ŗervet

4. Hem buyurmuŖdı anı ĥıfz idemez olduĥumu

Cariyem anı virüp eyledi faķrım 'avdet

5. Ya‘ni ki bilmeyerek virmiş anı bulamadım

Didi yazıldı çeker aña hemîşe Һasret

6. ‘Ömr ü şihhat daħi sermāye olup insāna

Dimek anlarla bula nef‘i idüp de ğayret

[41a]

7. Şābirīnden şulehādan olaraq her dem o zāt

Şabriñ ecrini de bulmağ ola bunda Һikmet

K.16.

Kezālik

1. Yine ol Һaĳķī-i Һaĳ-ġū idiyor böyle beyān

Һālīķ’iñ işleri (lā yūs’elü ‘ammā yef‘al)³¹¹

2. Bir Mısırlı gelerek kıbī deñildiği likin

Def çalar idi faĳirlik olarak nāra meşel

3. İltifāt eyledi soĳağda def çalar iken

Didi git Mışr‘a olur rızķıñ orada ekmel

4. Ya‘ni kim kendüsiniñ ummadığı ni‘met olur

Didi kim itmeye kendüye budur nā-be-maħal

³¹¹ “O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.” el-Enbiyā 21/23.

5. Şeyh Şāmil takımından imiş ol evvelce
Ġāzī olmakla himem aña mükāfāt-ı ‘amel
6. MıŖr’a vardı yazılıp ‘askere az vaqt ire
Rütbelerle aña rızķ itdi kerem Rabb-i ecell
7. MİR-alay Meħmed Beg odur anda ŖehİR³¹²
ŖŖkr ile mu‘terif olmakla degil ķadre ħalel

[41b]

K.17.

Kezālik

1. Ĥālisāne bunu da neyŖeker-āsā didi ol
Zā’ir oldı aña İsmā‘il Efendi gelerek
2. Ŗuleħādan idi aŖlı da Buħaralı olup
Ĥıldı teŖvīķ-i Medīne’ye bu gŖnā diyerek
3. MıŖr ķurbında Ŗeker mevķī‘i var git oraya
Ŗeyħ Selmān Efendi’ye selāmım virerek
4. Vardı teblīĝ idicek lezzet ile ĝaŖy oldı
Ĥudsiyyāndandır o da ķadr-i celilin bilerek
5. Vālī-i MıŖr idi ol ‘asrda Abbās PaŖa
Geldi ferdāsı anıñ tekyesine ‘azm iderek

³¹² Mısranın vezni bozuktur.

6. Çok ma' āş virdirerek kıldı hemān şīrīnkām

Şerbet-i tavşiyenin vālīye nūş itdirerek

[42a]

7. Şīr ü sükker gibice hāl-i ' ibādāt u yesār

Buldu ol zāt Medīne'de refāhı görerek

8. Yine bu Hāzret-i Selmān Efendi hem de

Didi ol vālīye ātisini remz eyleyerek

9. Sağ iken ben saña bir şey olamaz dimiş idi

Soñra olacağıı kendüye ihtār dimek

10. Cennete rihlet-i kudsiyyelerinden soñra

Oldı zāhir köleler vālīyi katl eyleyerek

K.18.

Kezālik

1. Yine mervī oluyor bu dağı ol nāķilden

Beypazarlı bir efendi dağı oldu zā'ir

2. Bekir isminde idi kendü de şālih olarak

Faķr u fāķayla anıñ hāli de idi mu' sir

3. Her bir ‘usriñ iki yüsri³¹³ oluyor didi yine
Git Medîne’ye olur rızkıñ orada vāfir

[42b]

4. ‘Azm idüp buldı o da anda varup rızķ-ı keşir
Kıldı Haķ hāl-i refāh üzre ķu‘ ūda ķādir

5. Eyledi münşeriñü’ş-şadr-i ‘ibādātı edā
Ėam iken zāhrına bār vaz‘ ile oldı mūsir

6. Fāriğ olduğķa namazdan yine çok zıkr iderek
Oldı hep rāğıb-ı <merdān>³¹⁴-ı Ėudā-yı ġāfir

7. Haķ beni zıkr idiñiz ben de sizi zıkr iderim³¹⁵
Buyurur ya‘ ni bulur rif‘ at-i ķadri zākir

K.19.

Kezālik

1. Yine kırtās aņasına gele kim ķilk³¹⁶-i ķalem
Baħr-ı vaşfindan o rāvī bunu da naķl eyler

2. Aņanalı bir efendi daħi itmişdi vürūd
Muştafā nāmı şalāħ ehli idi hem efķar

³¹³ “Şüphesiz güçlkle beraber bir kolaylık vardır.” el-İnşirāh 94/5.

³¹⁴ merzān 5.

³¹⁵ “Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin.” el-Bakara 2/152.

³¹⁶ kıl 5.

3. Hālîne merḥamet virdi bu gūnā añā da
Uḥrevī feyzi ile vūs‘at-i rūzī bā-ḥayr

[43a]

4. Mıṣr‘a git ṣoñra daḥi ‘azm-ı Hicāz eyle diyüp
Hāl-i ḥayra dü cihātle yine oldı maşdar

5. Hāl ü müstaḳbel ü māzīde olan ef‘ālī
Bildirirdi añā ilhām ile Rabb-i ekber

6. Müfredāt-ile Ḥudā cümle-i mef‘ülāta
Fā‘il ammā ki ider nefy ü işbāt-ı ḳader

7. Emr ü nehy-i ḳader olmaz ise mübrem anı
Evliyā ḥāzır u gā‘ibse de tebdīl eyler

8. Mübremi ḥikmete mebnī Ḥaḳ idüp istiṣnā
Farḳ u temyīz ile ‘aksi ḥarekāt itmezler

9. Ma‘nevī ref‘ idiyor sā‘irini ehlu’llāh
‘Āmil-i lafzī gibidir sebab-i zāhirler

K.20.

Kezālik

1. Yine ol rāvī ider bunu daḥi böyle beyān
Gelerek oldı Muḥammed Aḡa daḥi zā‘ir

[43b]

2. Mużtar u mużtarib olmuş idi faqr ile o da
Hāline göre aña himmeti oldu zāhir
3. Ki şadāretde olan dā'irede kullanılıp
Anda imiş ezeli rızq ile oldu mūsir
4. Nūri şemsiñ ber iken cām olıcaq reng-ā-renk
Her birinden oluyor levni naşılsa bāhir
5. Levni taqdīrde teğayyüre müsā'idse olur
Olmayan vaz' oluyor mevķi' i üzre bir bir

K.21.

Kezālik

1. Hāķķı üzre yine ol Hāķķı idiyor i' lām
Zā'ir olmuşdı aña Aħmed Efendi gelerek
2. Hilye-i 'ilm ü şalāh şāhibi ise de o zāt
Mużtarib idi ta' ayyüşde refāh görmeyerek
3. Buyurup himmeti on iki seneden berüdü
Geziyor şer' -i şerīf ile niyābet iderek
4. Hük-m-i şer' ide olup şimdi Tırabzon'da yine
Virdi Hāķ hāl-i refāhı o zārüret geçerek

[44a]

5. Bir degil feyz ü kerāmātına biñlerce şühūd
Her biri nice nice hücçeti de göstererek
6. İstemez ise de şāhidleri şer‘ an taħlīf
Kasem iden bile var aña şehādet iderek
7. Görmemiş feyz ü kerāmātını pek az olarak
Kendüyi az görenler bile görmüş bī-şeq
8. Hāşılı hadd-i tevātürde oluyor kat kat
Olamaz kâbil-i imkân hiç inkār itmek
9. Güneş inkār olamaz görmese de nā-bīnā
Hā’il olsa da bulut yine görünür geçerek
10. İtmez a‘ mā vü eşam rü’yet ü sem‘ i inkār
Kendüce olmasa da ğayrılarında bilerek

K.22.

Kezālik

[44b]

1. Böyle maħkī oluyor yine o rāvīden kim
İstihāre talebinde idi ‘ Aşkar Paşa
2. Duğterin istedi Tunuslı biri oğlı için
İsmi Maħmūd u ğinā ile şehīrdir hālā

3. Didi virme kızını hayr olamaz hem sonra
Duhter-i dıgeriñ anda yanacaqdır zırā
4. Virerek diñlemedi nuṭkın ʿiyāzen bi'llāh
Olmayup hayrı nihāyetde ṭalaḡ virdi aña
5. Çıkara kibridi dıger kızın anda yaqdı
Oldı fevt elbisesin çıkaramamış aşlā
6. Ğalebelik var iken gündüz iken şu çok? iken
Kibrit-āsā yanaraḡ virmedi hiç biri rehā
7. ʿİbret içün yazılır yaʿ ni degil ğıybet içün
İde her vech-ile cümlemizi maḥfūz Hudā

K.23.

Kezālik

[45a]

1. Bu da ol rāvi-i haḡ-ğūdan oluyor mervī
Böylece eyledi enbā yine bir paşaya
2. Gerçi sen istedigiñ rütbe büyük olursa
Pek büyük ḡāneyi de saʿ y iderek inşāya

3. Saña hayr itmeyecek hem sen olup dik başlu
Hem de mağrūr diyüp başladı bu imāya
4. Ki fenā yirde helāk olmağ-ıla sen şoñra
Götürürler oradan na' şıñ alup buraya
5. Nice mesned bularağ yaptı büyük hāneyi de
Padişāh aldı oğurmamış iken oraya
6. Vaşfı meczūm o günā idi bu da ma' lūm
Na' şı geldi ecel irdi gidüp Avrupa'ya
7. Güneş envāri dirīğ itmese de her şeyden
Her şey ehliyeti üzre bulur ancağ vāye

K.24.

Kezālik

[45b]

1. Yine ol Hāğkī Efendi idiyor böyle beyān
Nezd-i ' ālisine gelmiş idi Dāvūd Paşa
2. Evvelā vālī-i Bağdād olaraq meşhūr kim
Halefidir ' Alī Paşa ile oldu gavgā
3. Şoñra da ba' zı eyāletlere vālī olarak
Bāb-ı ' ālī' de daği oldu re' is-i şūrā

4. Benim ‘uqbāca vü dünyāca yarar ef’ ālim
Olmadı dimek ile böyle cevāb itdi aña
5. Hıayr var nāşıyeñ üzre zararın ger meşhūd
Hıayrı da senden ider Hızret-i Mevlā peydā
6. Ki Medīne-i ‘alā’da bula köşk ü hāne
Ola hıayrātı diyü eylemiş-idi inbā
7. Orada kalacağın didi olup Şeyh-i Harem
Oldı hep çok tırup itdi orada ‘azm-i beķā

K.B.11.

Kezālik

[46a]

1. Yine ol rāvī-i hıaķ-bīn idiyor taħkiye kim
Geldi bir manşıba yek-çeşm olarak bir nāzır
2. Didi ol manşıba maħşūş-ı kōnaķ hıarķ olıcaķ
‘Azl ü isrāfla perīşan olacaķ ol āhır
3. İztırāb ile yitüp ‘ömri telef olacağın
Söyledi her birisi öylece oldı zāhır

4. Bî-başîretlik ile anı gücendirmiş idi
Bî-başardan olur ister ki o ğāyetle muzır
5. Pek büyük cāha da vārīş iken oldı māhrūm
Şağ iken kisb yidi itdi ümīdsiz hāsır
6. Mişli hīç görmedi ol rütbe cefā dāyinden
Evveli şervetiniñ mişli iken pek nādir
7. Ğaraz ancak ki naşīhat olarak derc olunur
Māl idüp ʿibreti bul kendüñe nefʿ -i vāfir

[46b]

8. Cān ü evlād ü malın telef itdi niceler
ʿİbret-i bād-ı havā al saña hayr-ı bāhir
9. Tecrübe itme müreccepleri nādim olma
Hāl ü müstaḳbeli māzīye kıyās eclādır
10. Ol meʿ āʿl-fāriḳ olur ise de taṭbīki için
Biʿl-bedāhet bulunur yine berāhīn bir bir
11. Zēnb-i şuğrā diyü aldırma muḳaddem göre kim
Zēnb-i kübrā aña tāli olup eyler hāsır

12. Bā-ḥuşūş kim ser-kārda bulunan dāde gibi
Zerrece tutsa ġaraż görmez olur hem aġrır

13. Göz kulaġ aç ki ala hoş-nefsi enf ü dehān
Ḥüsn-i i‘māl için ol cümle-i ‘uzvı kādır

14. Raġm ile kesr olunur enf-i ġurūrı dikme
Nā-be-cā aġzıñı açma bulunur çok ġapadır

[47a]

15. Ger şaġal başı taġıtsañ bıyıġıñ düşkün olur
Ḥaġ arayup tarayup töhmeti bulur yir yir

16. Nā-sezā ġayz ile ġaş çatma idüp ḥin ḥin
Elemi kiprik-āsā []³¹⁷ göze girüp aġrı virir

17. El ayaġım öpsün dimesi fikr-i elīm
Pençe-i ġayret ü ka‘b himem iken ġāşir

18. Olsa da zāhr-ı zāhīr şadrını fikr eyle işiñ
Ki ġaraż-ġir ü ḥayāsız olup olma müdür

19. Mümsik olmaġ ile eşḥāş-ı li ‘ām bakmayarak
‘Arz-ı ḥāl olsa da şaġġ ile süküt-efzādır

³¹⁷ ġurna 5.

20. Akrabā olsa da haddi geçüp olma mekrüh

Atılır tırnağ eti geçse kesilür bir bir

21. Saç daği böyle olup baş üzeri turur iken

Haddin itdikde tecāvüz kesiliyor bāhir

22. Bā-ḥuşūş ekle medār olmada iken esnān

Çürügi çıkmasa ağırır dīgerin de çüridür

[47b]

23. Hele şer^c üzre muṭahhar da olursa ḥā'ıl

Laḥmını bile keser emr-i ḥitānla zāhir

24. Sā'ir a^c zāya selāmet olacaḡsa tıbben

Göz bile çıkarılıyor maraž olsa mücbir

25. Şihḡat için dem-i zā'id çıkarılır tenden

Var ḡadīş-i nebevī³¹⁸ nef^c -i ḡacāmāt vāfir

26. Büyüdükde yine evlādın omuzda taşıyan

Yüzsüz eyler ayak altında sürünür ḡāsir

³¹⁸ "Hacamatı aç karnına yaptırmak daha faydalıdır. Aklın çalışmasını ve hafıza gücünü artırır. Hâfiz olanın da hıfzetme kabiliyetini kuvvetlendirir. Artık kim hacamat yaptırmak isterse Allah'ın ismini anarak perşembe günü hacamat yaptırın." İbn Mâce, Tıb, 22.

27. Şıla-i rahmi edā itmeli var gerçi hadīs³¹⁹

Likin olmazsa dimek itmese şer^c üzre muzır

28. Didi Hāk mü'miniñ ibāsı ve itāsından

Olsa Mevlā'ya Resül'üne fenāsı şadır

29. Eylemez anlara da merhameti ol mü'min

İş-bu āyet³²⁰ sebebi oldı Cenāb-ı Āmir

[48a]

30. Bū'l-^c Ubeyde'dir³²¹ o tebşir olunan on zātından

Vālidin kendüsi қatlı itdi görüp қavli muzır³²²

31. Tepeden tırnağa dek zāhir-i cismiñ-āsā

Baṭnıñ itmeli maḥfūz ne ki azrāra varır

³¹⁹ “Kim Allah'a ve āhret gününe inanıyorsa, misafirine ikramda bulunsun. Kim Allah'a ve āhret gününe inanıyorsa, akraba ile irtibatını sürdürsün.” Buhārī, Edeb, 85.

³²⁰ “Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy-sopları olsalar bile, Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah'ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” el-Mücādele 58/22.

³²¹ Kaynaklarda “el-aşeretü'l-mübeşşere”, “el-mübeşşerün bi'l-cenne”, “el-aşeretü'l-meşhûdü lehüm bi'l-cenne” gibi ifadelerle anılan cennetle müjdelenen on sahâbi Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkās, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Sa'id b. Zeyd'dir. Abdullah Aydınlı, Lütfi Çakan, “Aşere-i Mübeşşere”, **DİA**, İstanbul: TDV yay., İstanbul, 1991, c.3, s.547.

³²² Ebû Ubeyde bin Cerrâh Medine döneminde İslamiyet'in tebliğ edilmesinde ve idari işlerde önemli görevler almış ve Hz. Peygamber'le birlikte bütün gazvelere iştirak etmiş bir sahâbedir. Bedir Gazvesi'nde düşman saflarında bulunan babasını özellikle bütün hücum etmesi üzerine öldürmek zorunda kaldığı ve babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa müminlerin kafirleri dost edinmeyeceğini belirten ayetin (el-Mücādele 58/ 22) bundan dolayı nazil olduğu rivayet edilmektedir. Taberanî, 1, 154-155.

32. Var hadîs³²³ himye olup cümle devānîñ re'îsi
Mi' de cümle marazîñ hâne vü süknâsıdır

33. Hem hadîs³²⁴ hep cesed ıslâh u fesâdı haqqâ
Qalbiñ ıslâh u fesâdıyla oluyor zâhir

34. Dil gibi cirmi küçük cürmi büyükdür dîliñ
Qapalu ikisi de hâllere ammâ bâhir

35. Tayan a' dâya tapansız olarak itme ziyân
Virdi Hâk sâ' id ü pâzû saña iken nâşir

36. Buyurur Hâzret-i Hâk muhtezir olduqda kişi
Arıyor h'âce vü hekim anda olanlar hâzır

[48b]

37. Birbirine tolaşur baldırı bâ-şiddet-i mevt
Sevq olacaq yiridir nezd-i Hudâ aña varır

38. Zan ider mi qala mühmil olarak münkir-i ba's
'Alaqa oldı menî hilkat ü ta' dîl zâhir

39. Hâk yaratdı dişi erkek o meniden iki cins
Meyyit ihyâ idemez mi buña olan qâdir

³²³ “Mide dertlerin barınağı, perhiz ise ilaçların başıdır.” Bu söz Arap doktoru Hars b. Kelde'ye ait bir vecizedir. Selman Başaran, **Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1994, s.138.

³²⁴ “Dikkat edin! Bedende bir et parçası vardır. O sağlam olursa bütün beden sağlam olur, ama bozuk olursa bütün beden bozulur. Dikkat edin! O et parçası, kalptir!” Buhârî, İman, 39.

40. Yine Mevlā buyurur³²⁵ cān gelicek hūlkūma

Nef iñiz olmaz aña sāde olursız nāzır

41. ‘İlm ü kudretle yaķın iken aña ben sizden

Öyle ķurbiyyetimi siz olamazsız mübşir

42. Ba‘şî inkārda şādıķsañız ircā‘ idiñiz

Ya‘ni rūḥ zabtına da ‘acimizi bildirir

43. Didi hem gözde degil şadrda dildedir ‘amā

Ki ‘amā-yı dil olur iki cihānda da muzır

[49a]

44. Fiten emvāl ü evlādıñız ancaķ size hem

Ḥāķ bilür ḥalk daḥi bilmek için tecribedir

45. Şerre sevķ ider uyarsañ seni yardan uçurur

Burgı-veş ķalbiñ oyar sen uyanıķ tır ḥāzır

46. Size ezvāc u evlādıñız içre düşmen

Var buyurdi³²⁶ yine Ḥāķ ḥāllerine ol mübşir

³²⁵ “Kişinin canı boğaza dayanınca ve siz o zaman bakıp kalırken, biz o kişiye sizden daha yakınızdır, ama görmezsiniz.” el-Vâkıâ 56/83-85.

³²⁶ “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” et-Tegâbûn 64/14.

47. İş-bu naql itdigimiz nāzır-ı yek-çeşme daḥi

Aḳdı bu çeşmelerin āb-ı ḥasārı zahir

K.25.

Kezālik

1. Oldı mervī bu da ol nāḳil-i ḥaḳ-gū didi kim

Pek büyük biri için böyle buyurdı taşrīḥ

2. Ki anı köleleri eyleyecekler i' dām

Ḥalefi kendüden ebter diyü kıldı telmīḥ

3. Arası geçmedi çok oldı telef ol gūnā

Ḥalefi de didigi üzredir itmem teşrīḥ

[49b]

4. Kendü taşrīḥ buyurduḡu hemān ' ibret için

Mütenaşşıḥ ola sāmī' çıkıcaḳ o da şarīḥ

5. Līk şoñra ḥalefi kimse daḥi fevt oldı

Ḳaldı maḳşūd-ı kerāmātını yine tavzīḥ

6. Bir de derk itmeli kim olsa ḥükümdār-ı cihān

Ġayr-ı taşrīḥ ile de olmada medḥ ü tefrīḥ

7. Bā-ḥuşuş kendüse raḥm itmiş ise ḥalk için

Rūḥını ḥalk ider raḥmet okuyup tefrīḥ

8. Ger fezāhatde bulunmuş ise zulm itmiş ise
İki  alemde yine anı iderler tefzih

K.26.

Kezālik

1. Didi ol rāvī ki kendülere hasbe'z-zāhir
Gerçi göstermez idi şöhet-i dünyāca rūsūh
2. Söyleyüp ehline dünyāca dağı fā'ideyi
Ėayr-ı müşmirse buyurmazdı bulunsa da şüyūh

[50a]

3. K̄onsolid çıkdı muqaddem ki anıñla o zamān
Aķca kāğıdlara olmuş idi ĥarķ u mefsūh
4. Olacaķ k̄onsolidiñ şöra ne gūnā zararı
Ol zamān didi kazā mübrem imiş nā-mensūh
5. Keşfe muhtāc derece söyledi çıkdı bir bir
Bād-ı maĥzūr idi her kimseye girse menfūh

K.27

Kezālik

1. Yine ol Ėaķķı Efendi idiyor böyle beyān
Ger kazā mübrem ise kimse idemez infāz
2. Ayaşofya'dan öte bāb-ı serāydan ićerü
Yandı māliyye idi k̄almadı bile enķāz

3. Yanacaktır diyü ilhâm ile virdikde haber

Dindi vār defter-i irād ü 'aṭā vü istikrāz

4. Anlar evvel çıkarak yanmaya dimiş idi

Öyle anlar hepisi çıktı bi-luṭf-i Feyyāz

K.28.

Kezālik

[50b]

1. Bu da mervî yine ol rāvî-i ḥaḳ-güftārdan

Ki kibārdan biri oldu himeminden mesḳūt

2. Çok virilse daḥi aḳçeyi bütün girü virir

Yā birazın alur idi ḥikem-i Ḥaḳḳ'a menūt

3. Ya'ni ḥāṣā ki tama' itmedigi ma'lūmdur

Nef'-i mu'ṭisine yā andan ider şerri sükūt

4. Aḳçem olsaydı virirdim didi kızben o kişi

Himem-i 'āliyesinden iderek ḳalbi ḳunūt

5. Didi böyle didiḡ oldu iṣābet çünki

Atmalı idi yükü kim saña olmuş merbūt

6. Hacca gitmek emeli olduğunu naql idicek

Didi taqdırde degil saña naşib ü mahtūt

7. Rihletiñde bedel irsāl idecek evlādñ

O da vāşıl olamaz hacca bi-vaqt-i meşrūt

[51a]

8. Kendü hac idemedi hem bedeli iremedi

İc tibārı buraca soñra hem oldı meskūt

9. Kendü de cümle dañi umdı teraqqīsini lik

Kilk-i iqbāl giderek c aqsine çekmişdi huūt

10. Aşağıya varılup defter-i aqrānından

Hic maqāmındaki mādün ile oldı maħlūt

K.B.12.

Kezālik

1. Söyleyüp Muştafā Paşa ki o ser-kātibidir

Eyliyor böylece ol rāvī-i haq-gū tibyān

2. Duşterini baña tezvīc ide Sultān Maħmūd

Diyü itdim emeli baña teveccühdi c ayān

3. Himmetin istedim aqçe de getürdüm pek çok

Almayup hiçbir aqçe baña itmişdi beyān

4. Ki degildir o naşibiñ olamaz ‘aksi du‘ā
Fuḫarāya götürüp sen bunu eyle iḫsān

[51b]

5. Olacağdır diyemem olmayacak bir şey için
İrtikāb eyleyemem dimegi ḫāṣā ki yalan

6. Baña tezvīcini ‘ālem umuyorken anıñ
Olmadı ğayr-ı müyesser idügi oldı ‘ayān

7. Re‘y ü tedbīr ile tağyīr olabilmez tağdīr
Evliyā himmet ider ruḫṣat iderseYezdān

8. Ki şefā‘at daḫi bağ āyet-i kürsi³²⁷ içre
Rabb-i ‘arşıñ olur izni ile ancağ ityān

9. Şadağa def‘-i belā vü ‘ömri ziyāde eyler
Ki mu‘allağsa demek Ḥağğ’a o da ğayr-ı nihān

10. Kim taşadduğ idecek itmeyecekdir ezeli
‘İlm-i Bārī’de olup lā-yetegayyer her ān

³²⁷ Allah, O’ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O’na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. O’nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaatt edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O’nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O’nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür.” el-Bakara 2/255.

11. Levhâda lik mu‘allaq kâder olmuş tahrîr
Maḥv u işbât ider ef‘âlimiz üzre Yezdân

[52a]

12. Bir efendi bilerek bendeleriniñ revîşin
Emr ü nehyin daḥi cümlesine itse tibyân
13. Cebri olmaqsızın itse o revîşde hareket
‘Âşîye qahr ü muṭî‘ hâḳḳaten eyler ihsân

K.29.

Kezâlik

1. Bu da mervî yine ol Hâḳḳı Efendi’den kim
Neşḥ idüp diñlememişdi Ali Ğâlib Paşa
2. Ya‘ni baḥr üzre gezüp az gice gezme zinhâr
Diyü âtisî<n>i ihtâr ile kıldı imâ
3. Gice qayıqda vapur çigneyerek ğarḳ oldu
Mübrem olsa idi ihtâr buyurmazdı aña
4. Yâḥud o mübrem olup nefsi qabûl itmeyerek
Vâḳı‘ olduḳda ola sâmi‘e ‘ibret-efzâ
5. Baḥr-i aḥmer’de bile himmet ile bi’d-defa‘ ât
Der-Sa‘âdet’den o buldurdı tevâtürle rehâ

[52b]

6. Söyleyüp ism ü maḥalliyle diyüp kırtardım
Tıydu şarıklı vü fesslü nice kimse evfâ
7. Şoñra kırtardığını söylediği âdemler
Gelerek söyledi kendüleri de ol gūnâ
8. Olmasa mübrem ü tâḥlişin anıñ da dilese
Nisbeten pek kolay idi bi-tarıķı'l-evlâ

K.30.

Kezâlik

1. Oldı maḥkî yine bu vech-ile ol rāvīden
Oldı tezvīc çün İlhâmi Paşa'ya sultân
 2. İkisiniñ dağı birbirine olmaz ḥayrı
İmtidâd da diyerek kıldı bi'l-ilhâm-ı beyân
 3. Çok zamân geçmedi İlhâmi Paşa itdi vefât
Yoğ-idi hīç ' ilelden didiği vaķt-i nişân
 4. Genc ü pür-genc idi kim vâlī-i Mışır'ın oğlı
Dinc ü bī-renc iken oldı cihândan pūyân
- [53a]
5. Zâten ilḥam ola kim yalnız ismen olamaz
Dil şeref-pâş ola Paşa kırica bir' unvan

6. Ol zamān vālī dinürdi pederi Mışr'a ħıdiv
Şāh kayın-pederi mevte bulunamaz dermān
7. Mülk-i maḥŝerde ħıdivāne vü ŝāhāne turur
Bī-zevāl ŝāh-ı Ĥudā kulluğın iden ityān

K.31.

Kezālik

1. Bu da menķül oluyor yine o rāvīden kim
Ketebeden idi faḫran biri gūyā cāyī^ç
2. Kesb-i iķbāl idecek olduğunu anıñ da
Söylemişdi yine ol zāt-ı kerāmet-cāmī^ç
3. Yine her nuṭḫ-ı mu^ç allālara-āsā bu daḫi
Oldı mānende-i mihr ü ḫamerü'l-ḫaḫ lāmī^ç
4. Nūr-ı mihr ü ḫameriñ nef^ç i de olmaz inkār
Ba^ç zılar sāde görüp dise de ğayr-ı nāfī^ç

K.32.

Kezālik

[53b]

1. Oldı menķül yine bu daḫi ol rāvīden
Böyle dimişdi Muḫammed Ali Paşa'ya o zāt

2. Ferhâtin ‘ Abd-i mecîd Hân zamânında olup
Şoñra olsa da az olur süremez çok evkât
 3. İdicek ‘ azm-i cinân ‘ Abd-i mecîd Hân merhûm
Didi buldum reha iqbâlde ben tezyîdât
 4. Kendüñi gözle emîn olma buyurmuşdı aña
Az zamânda düşüp iqbâlden itmişdi vefât
 5. Lâ-bekâ olmadadır kalb ile gerçi iqbâl
Gözlemekle olur imkân derecesine şebât
 6. Kişi yüksek yire çıktıkça havâ zâ’id olur
Terleyüp gög’saçana irmede soğukla memât
 7. Yüksekçe çok tokunur göz irişür sū’-i nazâr
Oldı te’sîr-i hadîş ile bu günâ işbât
- [54a]
8. Sebkat itse kadr-i Hâlık’a farazâ bir şey
Sū’-i ‘ ayn eyler idi ya’ ni ki re’s-i âfât
 9. Yalan olmaz dise bir kimse ki kabristânda
Oldı fevt ekserîşi sū’-i nazarla emvât

10. Mübrem olmaz ise var yine hadîş-i nebevî
‘Ömri tezyîd ü belâ def’ ini eyler şadaqât³²⁸

K.33.

Kezâlik

1. Neş’e-i dâ’ime-i feyze sebep olmak için
Câm-ı ‘ibretle o râvî yine eyler işrâb

2. Nezd-i ‘âlîsine gelmiş idi Nevres Paşa
Nâr-ı fakır ile o demde cigeri idi kebâb

3. İştikâ eyledi fakrından aña sen iqbâl
Bulacağsın didi hem ‘işreti terke şitâb

4. Kâsem itmişdi anı itmemege ammâ kim
Muqbil olduğda ziyâde idüp oldu bî-tâb

[54b]

5. Sebeb-i mevti daği oldu ‘iyâzen bi’llâh
Şanma gıybet emel olsun işiden ‘ibret-yâb

6. Genc ü dinc idi olup nâzır-ı maliyye daği
Genc-i iqbâli defîne gibi bî-ğadd ü hisâb

³²⁸ “Sadaka belayı savar ve ömrü uzatır” ibaresi hadis olarak bilinse de tam metnini içeren bir hadis kaynaklarda belirtilmemiştir. Sadakanın ömrü uzatacağına ait kısmın zayıf hadis olduğu belirtilmiştir. Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s.594.

7. Şadr-ı a' zamdan idi şadr-ı nüfûzı a' zam
Nefesin kıoymadı dehliz-i ' ilel itdi ħarāb

K.34.

Kezālik

1. Didi te 'sīs-i naşāyıĥla yine ol rāvī
Ki buyurmuş idi gördükde Reşid Paşa'ya
2. Gerçi aldıñ kōnağı hem anı itdiñ ta' mīr
Āĥiretce yapabildiñ mi kōnağı vāye
3. Beyt-i malden olarak bu saña ĥayr itmez hem
Ehl ü evlādıñ oĥurmaz gelicek buraya
4. Ya' ni anlar buraya gelse de senden şoñra
Rāĥat olmaz didi her nuĥkı ' iber sermāye

[55a]

5. Līk sermāyeyi aĥz eyle güzel isti' māl
Eyleyenlerce olur fā'ide-i bī-gāye
6. Rāĥat oĥuramadılar orada bu da celī
Ya' ni tafşil ile ĥācet olamaz enbāya

K.35.

Kezālik

1. İtdi ol rāvī Medīne-i beyāna işāl
Nezd-i ' ālisine gelmiş idi Ĥāfız Paşa

2. Sen Medīne'ye gidüp anda qalursın diyerek
İtdiler Şeyh-i Harem oldu muhāfız hem añā
3. İnfisāl itmiş idi şoñra o cāhlardan lik
Qaldı anda bi-‘ ibādāt iderek ‘azm-i beqā
4. Devlet itmiş idi muhtār-ı ku‘ūd u ‘avdet
Turaraq şuğlı idi anda ‘ibādet maḥzā
5. İsmi anıñ da Muḥammed idi meşhūr vezīr
Eyleye cümlemize mazhar-ı ihsān-ı Hudā

K.36.

Kezālik

[55b]

1. Kilk-i taqrīrini telhīs-i beyān üzre koyup
İder ol rāvī yine böyle nezāfet irāş
2. Dīk-i hāl üzre Emīn Beg gelicek yine o gavs
Müstegīs oldu ide luḥf añā da Rabb-i gıyās
3. Ya‘ni kim didi serāy içre añā birden olur
Oldı mābeyne kitābet ile sevq ü ib‘ās

4. Hem de baş kâtib-i mâbeyn-i hümâyûn olarak
Buldı nân ü ni‘ amı himmeti yine harrâş
5. Hârş idüp mezra‘ -i ‘ amâline tohm-i nuţkı
Oldı nân ü ni‘ am anıñla dimekdir ihdâş
6. Mala vâriş mutaşarrıfısa da mürşiddendir
Himmeti eyledi sermâye-i lafzı mîrâş

Kezâlik

K.B.13.

[56a]

1. Ney gibi oldı o zât dâ’ire- pîrâ-yı sühân
Keşfe dâ’ir yine güftesin o Mevlânâ’nıñ
2. Mevlevî şeyhi olan ‘ Oşmân Efendi hacca
Gidecekdi didi taqdiri degil Mevlâ’nıñ
3. Hâremiñ ile gidüp oğlın iderler hâcî
Şeyhler içre birinci olacaqdır şânıñ
4. Virdigi üzre haber oldı yine hep izhâr
Nice dem şeyh-i meşâyıhlık oluyor anıñ
5. Mazhariyyet ile her kâm-ı girift-i taqdîr
Hep kudümiyle döner cümlesi de eşyânıñ

6. ‘Işık tennüresi ger sikke-i feyz-i bâdî
Lîk geydirmeli dest-i keremi Yezdân’ın
7. Tâlyasân emeli şarılma da destâr-ı kalûb
Başa çıkmaz şarılan itmese Hâk ihsânın
- [56b]
8. Hırka-i dil yaqasız şanma beqâdır yaqası
Yaqasın virmedi dünyâca çeken dâmânın
9. ‘Işık-ı Hâk ile fitil olmalıdır hırka-i kalb
Germ ü serdi buragup ışınsun cânın
10. Kulağın nesh büküp de şıkışursa çille
Toğrulur egri kemân-veş çoğalır ‘irfânın
11. Nây-ı kalbîn göre sürâh-ı hevâsın mürşid
Qapayup açma maqâmın bile dervîşânın
12. Ya‘ni ol nabza idüp vaz‘-ı benân-ı irşad
Neyse emrâzî hekimâne ide dermânın
13. Gözle kânûn-ı edebde şakınup tel kırma
Mızrab-ı enmileñe eyle muhâf her yanın

14. Olmalı pîşreviñ rāst-reviş her hâlde

Çarışur ise havā bozuk olur iz' āniñ

[57a]

15. Maṭbah-ı ' ışkda pişkîn olarak çig̃ kalma

Olasın h'ān-ı kabūlinde varup Mevlā'nıñ

16. Bunda biñ bir gün olur maḥşere nisbetle kolay

Ki aniñ bir günü biñ yılı kadar dünyāniñ

17. Çalbi pür-ism-i celāl sineñi meydān oṭası

Bī-mekān Hālîk olur luṭfi ile mihmāniñ

K.37.

Kezālik

1. ' İlmi ḥāşıl olarak naql idiyor yine o kim

Bunu da kıldı fetevāy-ı qaderden inbā

2. Ki kütüb-hāne-i taqdīre bakup söyler idi

Ezelī levḥa qalem nice ki itmiş imlā

3. Āşinā ' ārif-i bi'llāh olanlar aña kim

Mübrem olsa da mu'allaqsa da olur eclā

[57b]

4. Ki Ḥasan Fehmi Efendi henüz İstanbul'a

Gelerek muṣṭarib-i faqr idi dimişdi aña

5. Olarak devlet umūrında birincilerden
Diyü taq̄dīrini ilhām ile kıldı imā
6. Şimdiye dek iki kez oldu o şeyhü'l-islām
H̄āce-i 'Abd-i 'azīz H̄ān daḥi oldu ḥattā

K.38.

Kezālik

1. K̄āl ü ḥāli zer ü gevher gibidir ol gāvşīñ
Yine ol rāvī didi her biri feyzi cāmī'
2. Geldi İsmā'īl Efendi ki dinür altūnī
Pertev-i himmeti oldu yine böyle lāmī'
3. Kīsesin dökdürüp aldı pek azın sâ'irini
Cāmī' inşāsına himmet ile kıldı rācī'
4. Kıldı H̄aḫ Çamlıca'da aña muvaffaḫ el-ḥaḫ
Çam degil 'arşa irer nūrdan 'imād-ı sātī'

[58a]

5. Çam gibi sādece gölge vü palamuḫ dünyā
Şecer-i ḥayr iki 'ālemde de olmaz zāyī'
6. Toḥmı oldu himem-i 'āliyesi-çün öyle
Kīsesin dökdürerek feyż ile oldu zārī'

7. Birazın aḥz ile lems eyleyerek ircā^ı
Budamaḡ aṣlamaḡ-āsā yine ḡat ḡat nāfi^ı
8. Himemi tām ü kārḡir o da oldı kārḡir
Tām-ı irād vaḡf itdi bulup da bāyi^ı
9. Çam devirme devirüp de kīseñi himmet al
Tecribe ormanı taṣlansa çıḡma cāyi^ı
10. Mübtedā sende zāmīr fi^ı liñi virmekle ḡaber
Ḥāl ehli anı temyīzde sañadır rāci^ı

K.39.

Kezālik

1. İbrete vāḡıf idüp söylemede ol rāvī
“Lā yu ’aḡḡar”³²⁹ diyerek itmemeli ḡayrı irāḡ
- [58b]
2. Şoñra devlet vükelāsından olan bir zāt kim
Ḥüsn sīretlü sekiz sāle deḡin kendisi ṣaḡ
 3. Ol evā ’ilde olup dīḡ-i ta^ı ayyüş üzre
Virdi andan himemi böyle aña daḡı ferāḡ
 4. Ki libās-pāre-i pür-feyżini āb içre ḡoyup
İtdi ṣervet için iṣrāb u olup öyle sürāḡ

³²⁹ “Şüphesiz, Allah’ın belirlediḡi vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz.” Nüh 71/4.

5. Didi şarf eyleyerek hayra hayāt üzre iken
Şoñraya qoyma ki hayr içün olunmaz ifrāğ
6. Viridi Hāq şerveti devlet vükelāsından olup
İtdi çoğ ecr ü nice kimseyi hayr ile çırāğ
7. İrtihāli daħi olmuş idi bā-zıkr-i Hudā
Lākin evlādı dinür hayr u meħāsinden ırāğ
8. (Leyse min ehlik)³³⁰ Qur'ān-ı celīl içre delīl
Olamaz çāre Hudā itmese tevfiği sürāğ

K.40.

Kezālik

[59a]

1. Hüs-n-i hāletle ifāde idiyor yine o zāt
Bursa'dan yeñi gelmiş idi Hālet Paşa
2. Zādegāndansa da düşkün olarak devletden
Hāl-i faqrı acınacak kadar idi evfā
3. Sebeb-i zāhiri de olmayup ol eşnāda
Göricek eyledi tebşir aña bu gūnā

³³⁰ "Allah: "Ey Nuh! O senin ailenden sayılmaz; çünkü kötü bir iş işlemiştir, öyleyse bilmediğin şeyi benden isteme. İşte sana öğüt, bilgisizlerden olma" dedi." Hūd 11/6.

4. Ne merātib ne menāşıb alacağ söyleyerek

Ƙıldı ihbār büyük hānede eyler inşā

5. Oldı zāhir yine hep nuţđ-ı mu‘ allāları da

Şulehādandır o da dāhil-i şınf-ı vüzerā

K.41.

Kezālik

1. Söyleyüp Hāđ’ dan añā ravza-i ilhāmī o zāt

Naĥl-i nuĥlünden olur böyle yine istilzāz

2. Ki Dilāver Aġa evvel olup İstanbul’ da

Eyledi ĥıdmet-i sulţāniyi kendüye melāz

[59b]

3. Didi var ĥıdmet-i sulţān-ı selāţin-i dü-kevn

Ki anıñla dü cihān şervet olurlar inĥāz

4. Gerĥi her yirde bi-tevfik-i Hāđ ifā olunur

Çünki her hāl ü maĥalde dir o melce’ ü me‘ āz

5. Nā’ib ü Şeyĥ-i Harem olmuşdı himmet idüp

Ƙıldı Hāđ ed’ iyesin böyle tamāmen infaz

K.42.

Kezālik

1. Hücree-i feyz-i Hudā dā’im añā nūr-efzā

Didi bunu da o rāvī-i şaĥīhu’l-menşe’

2. Ki Besīm Ağa daħi olarak İstanbul'da
Hıdmet-i pādişāhı eylemiş-idi mebde'
3. Yine ol hıdmeti vaşf eyledi kim huṭbede de
Faḥr ider pādişahān anı idüpde melce'
4. Gerçi kim 'āşıkā Bağdād Irāk olmayarak
Hıdmetidir nerede olsa müfīz ü mence'

[60a]

5. Nā'ib ü Şeyḥ-i Harem oldu o da himmet idüp
Dehenin levḥa idüp vāsıta didi fe'kra'

K.43.

Kezālik

1. Bütün emvāli beyāna getürür ol rāvī
Böylece itmededir Aḥmed Efendi tibyān
2. Ki Medīne'de müdür şimdi o beytü'l-māle
Didi itmişdim emel olmağı ḥacca pūyān
3. Maḫşadım idi Medīne'de mücāvır olmak
Kādir olmazdım olup aḫçece ḥālim vīrān
4. Himmetin olmak için kendüye İstanbul'da
Gitdim 'Ārif Baba cüz'î idecekdi iḫsān

5. Ol baña geldi diyüp nāzır-ı māliyyeye git

Di selāmım seni ol eyleye didi şādān

6. Gitdigimde kapucı koğdı ‘iyāzen bi’llāh

Ḥaqq-ı pākinde edebsizliği itdi ityān

[60b]

7. Der-‘ākab hastelenüp irtesi gün oldu helāk

Baña ol nāzır-ı māliyye çok itdi ihsān

8. Ya‘ni ḥarc-ı rāhımı virmiş-idi müstevfā

Bunda da oldu yine himmeti meşhūd her ān

9. Ḥaqq Medīne’de müdür eyledi beytü’l-mālde

Viridi vüs‘atlı konaq ḥāl-i yesār u sāmān

10. Himmeti bu ni‘amiñ üss-i esāsı oldu

Diyerek şükr ü sitāyişlerin itmekde beyān

K.44.

Kezālik

1. Eyliyor mazbaḡa dīvān-ı kerāmātın o zāt

Bī-ḥisāb var anı taşdıq ile iden temyī<z>

2. Qaydı müsvedde-i dillerde olup bi’t-tebyīz

Defter-āsā bu kitāb itmede ‘arz u taqrīr

3. Didi ez-cümle ki mâliyyede dîvânda re'îs

Ya' ni kim mîr-i Rızâ oldu buraya taḥrîr

[61a]

4. Ki evâ'ilde olup dîḳ-i ta' ayyüş bende

Üç ğuşn virdi odur mâye-i iḳbâl-i keşîr

5. Didi mâliyyeye git ben bularaḳ anda ferâh

Rızķımı eyledi tevsî' u kerem Rabb-i kebîr

K.45.

Kezâlik

1. Vâşıl-ı şadr-ı beyân itmededir yine o zât

Himmet-i 'âliyesin istedi Es'ad Paşa

2. Aña fevtiñe dek âb-ı himem-i ehlu'llâh

Üzeriñden didi dūr olmaya kim luḫf-ı Ḥudâ

3. Ḥâl-i evvellere idi geçüp emşâlini hep

Gün-be-gün sür'at ile oldu füyûzât eclâ

4. Ḳalmamış idi açıḳda virilüp çok manşîb

İki kez mesned-i şadra daḫi vardı ḫattâ

5. 'Âḳıbet rıḫleti menşûb iken buldı vuḳû'

Şaliḫiyyet ile emşâline fâ'ik evfâ

K.46.

Kezâlik

[61b]

1. Kühl ider çeşme ifādâta yine ol râvî
Bir çocuğın gözi ağrır idi çok oldu ‘ ilâc
2. Oğudulmuş ise de başkasına çok kere
Olmamış fâ’ide artup daha oldu muhtâc
3. Tütüyâ-yı himem-i ehl-i Hudâ nûr-efzâ
Nefes ü edviyye-i câhile düşme gözün aç
4. Kör gibi câhil ü nâ-ehl olurken anlar
Ğayrıya feyz ü devâ irdiremez andan kaç
5. Keşf idüp öylece itdigini kesb-i şiddet
Şıfadı yâr-i femin pâkin o ‘ âlî-minhâc
6. Eyledi kesb-i şifâ irtesi gün açıldı
Tütüyâ işte o kim şıhhati ilâc
7. Pederi evvelide gördi kerâmetlerini
Bi’t-tahtâtur aña itmiş idi ba‘ ş ü inhâc

K.47.

Kezâlik

[62a]

1. Gelerek aqlına söyler yine ol rāvī kim
Türbedār oğlını itmişdi cünūn istilā
2. Türbedār ‘ Abd-i mecīd Hān’a o zāt ismi Hālil
Himmat itmekle hemān eyledi teskīn Mevlā
3. Var hadīs ‘ illet-i cinnet idi şavmaz kim
Sākiniyyet gelür ammā olamaz hep iclā
4. Virdi bir pârçe-i elbise-i ‘ ulyālarımñ
Şuyın içirdi anı başına itdirdi tılā
5. Ol hadīs-i Nebevī üzre sükūnet buldı
Ya‘ ni cüz’i eşeri ğayr-ı muzırdan hālā
6. Cezbe-i Hālīk’a hāşā dinilemez cinnet
Ehl-i cezbe bu anı kıldı o gūnā i‘ lā
7. Olsa bir cezbe Hudā cezbelelerinden çünki
Var hadīs³³¹ ins ü cin ecri kaçardır a‘ lā

K.48.

Kezālik

[62b]

³³¹ “Allah sevgisi ile kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.” Aclūnî, Keşfü’l-hafâ, 1/332.

1. Hoş-beyân itdi tahtaṭtur ile hūş içre o zāt
Bunu da yine kerāmāt ü füyūzātından
 2. Pîr Efendi diyü meşhūr ‘ ulemādan zāta
Zevcesi virmiş-idi ‘ illet-i cinnetle hūzn
 3. Bir dügüm virdi aniñ başına diktirdi hemān
Tāc üstünde gül-āsā olarak nūr-efken
 4. Virdi bir pârçe-i elbīse-i pür-feyzinden
Āba vaz‘ ıyla içirtdi ki zülāl-i rūşen
 5. Oldı taḥrîr-i ḥadîş tām şavuşmaz cinnet
Ya‘ ni ḳalur eşer oldı bu da öyle ehven
 6. Ehveniyet hemān oldı ‘ aḳîbinde zāhir
Elleri ayağı baḡlu olarak gelmiş-iken
 7. Öyle ehven ki diyüp çamaşırımı yayḳa
Yayḳayım didi dikildi gelicek nuṭḳı sezen
- [63a]
8. Gitdiler ḥānesine zevci ile emr-āyende
Ṭurma erkekler içinde didi git ḥāneñe sen

9. Kendü kendüyi düğümler idi bā-cezbe-i Hāk
‘İllet-i cinnete dūçār olana bend-şiken
10. Gevher ü şırçayı fehm itmeli beñzer diyerek
Zararı itmemeli birbirin ‘aқsi ile zan
11. Oldı taħrīr-i ḥadīṣ cezbe-i Hākḳ’ıñ birisi
İns ü cinniñ gelür ecri derece vezn itseñ

K.49.

Kezālik

1. Kilk ider ‘ıŝķı ile böyle nevā-yı bihter
Dem-i vaşfin tıyup andan yine mānende-i ney
2. Ya‘ni kim ‘Aşķı Efendi’niñ olup bir oğlı
Ayāđa ıalķamaz oldı ki değil ŝanki o ḥayy
3. ıalđı tām iki buçuk yıl ayāđa ıalķamadı
Oldı ḥammāl ile nezd-i mu‘allāsına tıyy
4. Himmet itmekle hemān buldı ŝifā itdi kıyām
Fā’ide itmemiş iken o güne dek bir şey

Kezālik

K.50.

[63b]

1. Yine bā-rastīy-i alb ü lisān ol rāvī
Oluyor böyle rivāyetle ser-ā-ser ha-gū
2. Hendese-hāne hocası Hūseyn-nām zātūñ
ızınıñ arpılarak ağızı degildi toğrı
3. Ü buu yıl adar olmuşdı alup öyle ‘alil
Bulmadı hendese-i fikr ile bir āreyi o
4. Tolaşup her arafı dā’ire-i efkārı
Tıbb u ruye³³² nuatın eyledi tadīd amu
5. Gördi endāze vü mīzānsız aña zib işidüp
Ha-i iđfāl küre-i re’sini eyler memlū
6. Şaşdı tedbīr-i arītası velī ol ubuñ
Gūş idüp zāviye vü merkezine sürdi rū
7. Buyurup himmeti der-hāl femin toğrıldı
Hadd ü miyās olamaz feyz ile ‘ālī kendü

³³² “Havas ehlinin okudukları azāyim demektir. Elmalılı Hamdi Yazır, Felak Sūresi’ni izah ederken efsuncuların rukye ederlerken iplik üzerinde üflediklerini yazdıktan ve iplik ukdesi ile tahsisin ancak Mücahit ve İkrime’den vārit olduğunu kaydederek bazı tafsilat verdikten sonra der ki: “Bu tafsilin faydası, sihir karışmayan yani şer için olmayıp da ondan tehaffuz, maraz ve afete Allah’tan şifa niyazı için kendine ya da diğerine hulus-ı kalp ile ve salih niyet ile bir dua veya ayet okuyup üflemek kabilinden olan nefeslerin cevazına işarettir. Çünkü bunda kimseyi izrar ve iđfāl veya Allah’tan başkasına teavvüz ve iltica yoktur. Hz. Peygambır’in kendisine ve diğerlerine bu suretle okuyup üflediği ve böyle hayır için olan rukyeye müsaade ettiği sabit ve bu sebeple gerek ruhani gerek cismani nice hastaların şifa buldukları vakidir. Ancak okuyucukta sihirbazlık edenlerin de şerrinden korunmak için bu ayetin sihir ile karışan rukyelerden sakınılması lüzumu ihtar olunmuş, ukdeleri iplik düğümleri tahsis edenler de böyle düğümlere üflemenin sihir kabilinden olduğunu anlatmak istemişlerdir.” Pakalın, “Rukye”, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.3 , s. 56.

K.51.

Kezâlik

[64a]

1. Bunu da kıldı o ĩrād-ı künüz tıbyān
Bir efendi dağı faqr üzre vürüd itdi aña
2. Kısmetiñ didi degildir seniñ İstanbul'da
Git Hicāz'a o Medīne'de olacağ evfā
3. Anda zengin ü kibār zevce-i metrūkesini
Saña kısmet idecek ya' ni Cenāb-ı Mevlā
4. Gidicek nuđđ-ı mu' allāsı zühür itdi yine
Buldı rızđ itdi tezevvüc orada ol gūnā
5. İrtihāl itdi Besīm Ağa idi Şeyđ-i Harem
Zevcesi zengin idi vardı naşīb oldu aña
6. Hem hazīneye muđāsiblige me'mūr olarađ
Oldı bu vech-ile de vüs' at-i rızđı evfā
7. Muştafā ismi refāh üzre oğurup orada
Kendü de şükr ü sitāyiş ile eyler enbā

K.52.

Kezâlik

[64b]

1. Kalem-i rāst-ķadem beyt-i ŗenāsında yine
Bunu da gūŗ idüp andan yazıyor bu gūnā
2. Ya‘ ni ‘ Āŗım Beg’e virmiŗdi yigirmi para
Ki teyemmünle ķonaķ parası olsun bu saña
3. Dāderiniñ ķademi a‘ rec idi himmet idüp
Ayağı düz baŗar oldu bularaķ kān-ı ŗifā
4. Hem bu zengin ü kibār zevce olur dimiŗ-idi
Anda ķıldı zifāf-ķāne-i taķdir iclā
5. Didigi ķāne Medīne’de o ‘ Āŗım Beg iķün
Öylece anı daği ķıldı müyesser Mevlā
6. İtmiyordum didi niyyet o zamān ‘ Āŗım Beg
İtdi esbāb-ı zuhūr eyledi tebsīr-i Hūdā
7. Ol yigirmi paranıñ meymenetiyle orada
Elli beŗ biñ ğuruŗa beyti de Hāķ virdi baña

K.53.

Kezālik

[65a]

1. Naḥl-i nuḳliyle yine bāğçe-i himmetiniñ
Nev-fıdan alemim ğars idiyor ol rāvī
2. Kendü kendüye düğümler odı ammā anlar
Feyz āşısı idi meyvesi kim a‘ lā vāfī
3. Biri ez-cümle Medīne’de müdür-i esbağ
İsmi de Nūrī ḫayāt üzre o daḫi şimdi
4. Eylemiş idi ziyāret o da İstanbul’da
Didi bāğçe emelim açe olaydı kāfī
5. Didi Ḥağ açesini luṭf u kerem eyleyecek
Sū-yı ‘ ālī-i Ḥicāz’da saña manşıb daḫi
6. Bāğçeyi aldı Medīne’ye müdür oldu o zāt
Şemen-i bāğçeyi daḫi tamāmen virdi

Kezālik

K.54.

[65b]

1. Olarak yine ḫazīne-i beyān üzre müdür
Şarf-ı himmetle o itmekde bu gūnā irād
2. ‘ Ali Beg altı sene aldım aıda bī-cāh
Diyerek ‘ arz u recā eyledi bā-ḫüzn-i fu’ād

3. Taraf-ı pāk-i Hicāz'da saña me'mūriyyet
Virilüp kayrılacağsın didi ol pāk-nihād
4. Luṭf-ı 'ālileri üzre giderek me'mūren
Eyledi şimdi Medīne'de müdürlik dil-şād
5. Ki hazīne-i 'alā-yı Nebeviyye'ye müdür
Oldı kayrıldı dü-'ālemce de bādī-i murād

K.55.

Kezālik

1. Vākıf olmak ile bu bābda daḥi ol rāvi
Kalemim itmede mektüb idüp de taqrır
- [66a]
2. Söyledi Tālib Efendi ki o İstanbul'da
Bāb-ı evkāf'da maşraf ketebesinde şehīr
 3. Ki Dügümlü Baba Hāzretlere sen me'mūren
Söylemiş idi Hicāz'a olacağsın tesmīr
 4. Olmadı şimdiye dek ne ola hikmet bunda
Didi oldu iki mäh sonra aniñla tesrīr
 5. Mekke-i 'āliye'ye olmağıla mektübcı
Giderek kalmadı haqqā ki bu da yine setīr

K.56.

Kezâlik

1. Kıldı tanzîm-i zifâf-ḥâne-i tibyân yine o
Şevher-i kilke idüp ‘ aḳd-i ‘ arūs-ı kırtās
2. Didi evḳâfda berât kâtibi Aḥmed Beg kim
Çekdi tuḡrâ vü nişân-ı himemi pür-elmās
3. Ben te’ehhül şorıcaḳ ḡayr u münāsib buyurup
Feyzi oldı meded-i Ḥazret-i Ḥızr u İlyās
4. Didi faḳrıñ giderek ola ma’ aşıñ tevfiḳ
Ḥaccı da ide naşib Ḥazret-i rezzāḳu’n-nās
5. Cümlesi itdi hemân nuḡḳı gibi yine zuhūr
İtme dünyāca aña bir sözine hiç kıyās
6. Uygun olmaz ise zevceyn olamazlar rāḡat
Zevc ü zevce didi Ḥaḳ birbirine çünki libās³³³
7. Dinilür vüs‘ -i ta’ ayyüşle tenāsül çoḡalur
Ki teraşşuḡ ider olduḡça derünı tolı tās

[66b]

³³³ “Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz.” el-Bakara 2/187.

8. Şeref-i hacc-ı edāniñ dađı ma' lūm olarak
Hil' at-i himmeti kıldı baña kat kat elbās
9. Öyle hil' at ki anıñ her biridir zırh-ı metīn
Aña te's̄ir idemez zaħm u ziyān-ı ħannās
10. Emr-i faħşā gidemez şehveti sākıt bi-ħelāl
Var ta' ayyüş gidemez faqr ile va' d-i vesvās

[67a]

11. Hıcdaki recmi gibi böyle tezevvücle ġinā
Recm idüp itmede şeytānları lābis-i yas

K.57.

Kezālik

1. Şa' id-i cāh-ı ' iber eyleyerek ol rāvī
“En tūħibbū” daki “şerrun leküm”³³⁴ üzre söyler
2. Didi Hıağ ba' zı kerih gördüğünüz ħayr olarak
Ba' zı ħubb itdigiñiz şey oluyor sizlere şer
3. Gayr-ı mübremse ħuşuşā ki oluyor maqlūb
Kendü kendüye kişi ya' ni anı kesb eyler

³³⁴ “Savaş, hoşunuza gitmediği hâlde, size farz kılındı. Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz.” el-Bakara 2/216.

4. Devlet içre o zamānda da kibārdan birisi
Geldi bulunmadı tekyede o ub-ı ekber
5. İtdi taır ile yād anı  iyāzen bi'llāh
ora terīf idicek didi edeble szler
6. İtdi cāhı da recā didi olur buldı uul
Likin itmi idi bed nuını bādī-i  iber

K.58.

Kezālik

[67b]

1. imdi Tasīn Efendi ki mūdīr mabaaya
Ecnebī beldelerine daı oldu pūyān
2. Hāriciyye aleminden anı ne'eti de
Didi  Ārif Baba'ya gitmi-idin o kesān
3. Bizler  Ārif Baba ile idiyorduk obet
Baın egmidi Dūgūmlı Baba ayr-ı nigerān
4. Baup  Ārif Baba'ya didi Hācī Beg baıyor
O telā ile recā itdi ıar anı hemān
5. Didi ıardım o gūnūn yazılup tārīini
Hācī Beg geldigi vat oldu hepimizce  ayān

6. Ki düşüp şāb-ı gezende baña bir el geldi

Çıldı taħliş diyü cümlemize itdi beyān

7. O gün olduđu daħi oldu ħisābca ma‘ lūm

Böyle kurtardığı çok işte bu daħi burhān

[68a]

8. Evliyā çok mekāna irişür bir ānda

Var menākıbları çok böylece itmekde beyān

9. Çaraca Aħmed anıñ biri ki çok kabri olur

Her birinde oluyor defni vefāt itse o ān

K.59.

Kezālik

1. Söyledi bunu o Taħsīn Efendi yine kim

Gitdiñ ‘ Āşım Beg ile eyledi o böyle recā

2. Pederin özledigin söyledi ‘ Ārif Baba’ya

Edirne’de idi çün vālıdı Tāħir Paşa

3. Kendüniñ de emeli gelmesi İstanbul’a

Ođlı da itmiş-idi işte niyāz ol gūnā

4. Olarak vāsıta ‘ Ārif Baba ‘ arz eyleyerek

Eylemiş idi yine himmetini istid‘ ā

5. Celbini irtesi gün pādişāh emr itdi hemān

Gelerek oldu yine cümlesi de kām-revā

[68b]

K.B.14.

Kezālik

1. Kıldı ol Hāḫḫı Efendi yine böyle tibyān

Didi bir muḫbile bādī-i vefāt nice olur

2. Ki anıñ urıların fevtini iḫbār itdi

‘Āḫıbet fevti anıñ öylece itmişdi zuhūr

3. Ya‘ni mübrem demek olmaḫ ile anı iḫbār

Hāl-i dünyāyı bilüp olmaya tā kim maḡrūr

4. Didigi demde mu‘allaḫsa ḫazer ide demek

Fuḫarāya şadaḫa eylemek ile mevfūr

5. Ezelī mübrem ise çāresi olmaz aşlā

Fuḫarāya şadaḫa ecrini ‘uḫbāca bulur

6. Evvelā ba‘zı mu‘allaḫ bulunan taḫdīriñ

Mübrem olduḡu da var olmaḫ ile ba‘zı ḫuşūr

[69a]

7. Kındağı bulmalı söndürmeli āteş az iken
Çāre olmaz o zamānda ki şaçağa şarılır
8. Olsa ba‘zı hareket ‘ind-i ilāhīde kabūl
‘Afv ider seyyi’ e meşhūr ise de Rabb-i gāfūr
9. Seyyi’ātına cezā ile me‘an ‘afvı için
Urulup böyle vefāt ile şehīd olmuş olur
10. Seyyi’ e çok yoğ-ise dağı şehīd olmağ ile
Kāt kat eltāf-ı ilāhī ile olur mesrūr
11. Didi Hāđ nefsine isrāf iden ‘abdim benden
İtmesin ye’s iderim cümle zünübı mađfūr³³⁵
12. Yine āyet³³⁶ ki Hūdā küfri fađat ‘afv itmez
Kime diler ise mādūnın anıñ ‘afv idiyor
13. Ya‘ni küfr üzre vefāt itse anı ‘afv itmez
İtse imān o da ‘afv olduđu ğayr-ı mestūr

K.60.

Kezālik

³³⁵ “De ki: Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir.” ez-Zümer 39/53.

³³⁶ “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur.” en-Nisa 4/48.

[69b]

1. Ğayra nisbetle Siyāh-pūş Baba da çok hıdmet
İtdigin evveli yazdım ol ider böyle beyān
2. Kendüden ruḥşat alup ‘ aqdem ‘ azmin iderek
Der-Sa‘ ādet’ de de yollarda da oldu iḥsān
3. Şoñra bī-ruḥşat ‘ azmin idecek olmuş-idim
Gördüm anı giderek ben nice soğağa hemān
4. Yolda bir beldeye vardım orada fikr itdim
Olayım āzim-i Bağdād ya aña yine revān
5. İtdi varup da zühür baña zühürātımda
Cism-i pākiyle per itmiş turuyor nūr-efşān
6. Añladım ric‘ at-i teşvīkle dimek gitmege sed
Gelicek itdi bu gördigimi de keş ü beyān
7. Hem de çok zaḥmeti çekdim yine keş ile bilüp
Her birin yine baña kendü buyurdı tibyān

K.61.

Kezālik

[70a]

1. Yine bā-ğalb-i beyāz didi Siyāh-pūş Baba
İdiyor kıl-k-i siyāh-pūş anı nağlen tebyīz
2. Muğlišānıñ buyurup hağğına dā'im-himmet
Terbiyet itse de eyler keremiyle ta'vīz
3. Terbiyet itmesi sermāye-i ni'et yine līk
'Add iderdi aña ol muğliši itmiş tağrīz
4. Borç idinür aña nef' ile mükāfātı daği
Oldı bī-ğad derece himmeti ağvel ü 'arīz
5. Didi at ħubbı ħuzūr-ı dile ħā'il derece
Oldı keşf ile anıñ-çün baña kıldı ta'rīz
6. Esb-i dil rehrev-i meydān-ı ħuzūr olmuş-iken
Urma pā-bend olacağ ħubb ile çarpaz u nağīz
7. Atlarıñ şāhibine göre şehīr işdigi kim
Kendü nefsiñle cihād ekber aña kıl tağrīz
8. Zāhiren 'azm-i ħazā niyyeti de olmayıcağ
Düşme yorğunluğa bul sür'at ile cāy-ı müfīz

[70b]

9. Diyerek nice mükāfātı da kıldı soñra
Hālîñ oldı o gün ʿibretle olup esbi marîz

K.62.

Kezâlik

1. Ol Siyâh-püş Baba didi yine pür-ʿibret
İçi pür-nür u beyâz zâhiri pür-ḥüzn ü siyâh
2. Mişli maʿdende zer ile buluḫ içinde kamer
Vardır âyet³³⁷ ki olur ḫayr olup evvel ikrâh
3. Qalem itmekde midâd-ı siyeh ile tebyîz
Sûd-âver bu sevâd aña bi-vefk-i dil-ḫâh
4. Getürür sürḫ-i hicâb lîkin ider ḫoş taşḫîḫ
İtse tesvîd qarışık luḫ u gâzab ehlu'llâh
5. Bâ-ḫuşûş mührdeki ḫaḫḫ-ı beyâzı okudup
Şerḫa-i qalb u midâd-ı siyâh eyler âgâh

[71a]

6. Şaḫlayup qalbine te'şîr idicek nakş-ı füyûz
Olur aniñ ile maḫbûʿ ü maḫbûl her gâh
7. Bu ḫabîlden biri devletde kibârdan ise de
ʿAzl olup çok zamân kendüye virilmedi câh

³³⁷ “Savaş, hoşunuza gitmediği halde size farz kılındı. İhtimal ki hoşlanmadığımız şey sizin iyiliğinizdir ve ihtimal ki sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzdür. Siz bilmezsiniz, Allah bilir.” el-Bakara 2/216.

8. Şatacak nesnesi de kalmadı bir şey bularak
Şatdı olmağda idi hānesine ‘āzm-i rāh
9. İstedi akçe virüp yine taleb eyledi ol
Cümlesin aldı anı koğdı bi-esrārillāh
10. Ol gice manşib için geldi aña da‘ vetci
Naşb olup dīki gidüp buldı yine yüsr ü refāh

K.63.

Kezālik

1. Yine ol şeyh-i siyāh-pūş ider taḥkiye kim
Hānesinde beni bir şeyh müsāfir itdi
2. Vaşf idüp ba‘zı kibārına da İstanbul’un
Nefs-i nā-çizime de gūş idicek hoş geldi
- [71b]
3. Gitdiğimde ben o eşnāda ziyāretlerine
Yine neşh itdi bi-ilhām-ı ilāhī bildi
4. Hāḫ için ola riyāsızca ‘ibādet maḥzā
Her şatan ‘ucb u riyā ile ḥasārı görđi
5. Bir efendi kölesin öğredüp ısmardalığın
Şatmaz gayra tükenmez kerem-i Hāḫ ebedī

6. Cism ü rûhı yaradan hayra muvaffak iden
Hâk iken ‘ucba ‘aceb kendü de kul ne gördi
7. Cümle dünyâyı kazansa da şatup cüz’i riyâ
Yine mağbün ki Hudâ luğfiniñ olmaz haddi
8. Ecr-i Qur’ân-ı kadîm isteme cennâtı daği
Çünkü mağlûk-ı behişt oldu egerçi idi
9. Ğayr-ı mağlûkluğını fikr iderek oğumalı
Ğayr-ı mağlûk cemâli ola mağzâ kaşdı

K.64.

Kezâlik

[72a]

1. İtdi ol Hâkî Efendi bunu da nağl ü beyân
(Tenzilü’r-rağme)³³⁸ yine zıkrin idüp de irād
2. Dağıstânî bir efendi daği zâ’ir oldu
Hâcî Seyyid ‘Ali ismi de idüp ‘arz-ı murād
3. Ki ‘iyâli olarak ekşer ü kendüsi fağîr
Si‘a-i hâli için itmiş-idi istimdād

³³⁸ “Salihlerin anıldığı yere rahmet iner.” Bu ibare hadis olmayıp Hicaz’ın meşhur âlimlerinden Süfyan b. Uyeyne (h.198)’ye ait bir vecizedir. Aliyyü’l-Kârî, çev. Halil İbrahim Kutlay, **Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler**, İstanbul: İnkılap yay., 2013, s. 271.

4. Haremeyn-i şeref-ārāda saña vüs‘at-i rızık
Didi levha bakarak yine o ilhām-ı mu‘tād
5. Nuḡk-ı ‘ālileri üzre bu daḡı buldı refāh
Ba-ḡuzūr itdi ‘ibādāt-ı Ḥudāvend-i ‘ibād

K.65.

Kezālik

1. Zıkr-i ehl-i Ḥaḡ olup ribh-i dile sermāye
Zıkr-i Ḥaḡ ile olur aḡz ü ‘iṡāy-ı enfās

[72b]

2. Himemi mūcibe ḡayrı şer içün sālivedir
Feyzi intācı cihān ehline olur mı kıyās
3. Oluyor kesb-i ḡelāl ile de ḡubb-ı Bārī
Kīmyā zer idiyor olsa me‘ādin ecnās
4. Foya-i ḡalbe ḡiyel şuyı ḡaçarsa bozulur
Ḥıfz ile ḡullanılır ise bozulmaz elmās
5. Germ ü serdiyle havānıñ zararını olmayıcaḡ
Mütesāvī tene pür-zīver ile köhne libās
6. Bu da ol rāvī-i ḡaḡ-ḡūdan olur kim mervī
Bir efendiye de kām şevbini itdi ilbās

7. Zekerıyyā anıñ ismi Haremeyn'e didi git
Aḥz ü i' t̄a ile rızqıñ virecek Rabbü'n-nās
8. Bu daḥi öyle zühür itdi gidüp oralara
Kıldı H̄aḡ öyle binā rızq-ı ezel yine esās

K.B.15.

Kezālik

[73a]

1. Naḡl idüp mihr ü meh vaşfinı Şām-ı ḡalbe
Rūz-ı feyrūz-ı sürūr itmededir ol ḡaḡ-gū
2. Şām'da rızqıñ didi Mīkā'ıl Efendi ki sen
Bunda ümmīd ile ebvābı ḡolaşma sū sū
3. Görmeyüp fā'ideyi bunda ḡolaşdı bī-sūd
Şām'a vardıkda hemān buldı refāhı yine o
4. Nefsiñ ümmīd-i fitīlin viriyor zāhirce
Uzayup şem' a-i ḡalbiñe ḡalel vire diyü
5. Ol fitīl egriligi müntic olursa uzayup
Çoḡ eridir dil iken mum gibi zāten ḡoḡru

6. Şem‘ dān-ı tene emrāz-ı kerīhe burāgūp
Dest ü dāmāna da düşse atılır yine kamu

[73b]

7. Raġbet olsa daġi parlaklıġı için evvel
Söndürüp taşra atarlar tıyulunca bed-bū

8. Fitil oldukça kalın tiz biter işi tımān
Şu‘ le çok çıkısa da artmakta kerih anda koġu

9. Hadd-i ‘ömre sürüyor gerçi fitil emeliñ
Anı tedkik iderek olmalıdır şafvet-cū

10. Çünkü mahv eyler uzatmaz fitil ispermeçete
Riştisi ince olup taşfiye olur kendü

11. Zülmünü görmüş olan eylese bir kerre de üf
Söndürür şu‘ le-i ikbaliñi çıkısa da kamū

12. Parlamak kavrayarak yanma hulūş çaķmak ile
Dökülüp sürme pürüzli yire kibrīt gibi rū

13. Eli üzre taşır ey lik helāya getirür
Āb-ı rū dökme egilme iderek fıķa ġulüvv

[74a]

14. Eyle nāmūsıñı fānūs-ı dile toķunsa havā
Tīz biter mum yađı-veş levş ile olur memlū
15. Müştehir darb-ı meşel mum dibine şavķ virmez
Muķbile olmasa ķurbet yaķar olupda bed-ķū
16. Karşudan şafvet-i ķalbiñ ile elmās gibi
Yanmayup şu^ç le alup pertevi göster diyū
17. Dünyevī rehber iken ba^ç zısı mānend-i fener
İķtizāsına göre kāh açılır kāh ķapalu
18. Politikada müşemma^ç gibi ķat ķat olsa
Şem^ç -i ķalbi düşer egrilse yanıyor kendū
19. Ķalma mānend-i sūtūn ^ç ucb u riyā eyleyerek
Şem^ç -i mihrāb gibi sāde dikerek ķubbeye rū
20. Zeyt-i ihlāş iledir feyz-i ķanādīl-i derūn
Ya^ç ni her cānibi de itmede nūrı memlū
- [74b]
21. Ğaz parlak görünür lik muzır şadra, göze
Tecrībe ^ç ayn-ı nedāmet tıyulur bed-bū

K.B.16.

Kezālik

1. Güvenürseñ kilide şandığa malı güve yir
Dā'imā yire göğe hāfız olan Hakk'a şıgın
 2. Gözi bağlu güvene de güvenip döğmemeli
Dāne kalmaz tağılup bād-ı kazā ile yakın
 3. Hakk'a bel bağlamalı dikmeli toğm-ı emeli
Haşılı nābit olur ancak o olmağla mu'ın
 4. Hağ kazandırmayıcak arzı kazın boş yorulur
Çalışup çabalayup kaldı niceler yorgın
 5. Buyurur³³⁹ Hazret-i Hakk ekdiğiniz hep toğmı
Bitüren siz misiğiz biz mi ki Hallāđ-ı mübīn
 6. Dileseñ tođm iken ihlāk u kurusa da şaman
Eyleriz hayret ile olur idiğiz gamgīn
- [75a]
7. Dir idiğiz bu sebep ile helāk olduğ biz
Rızđ mađrūmlarıyz ya'ni degil bize qarīn
 8. Bu kabīlden olarak yine didi ol rāvī
Çiftligi zabt olunup itdi biri āh u enīn

³³⁹ “Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz?” el-Vākıa 56/64.

9. Zileli idi Hasan Ağa anıñ ismi dağı
Geldi İstanbul'a red oldı niyāzı da hemīn
10. Himmeti eyleyicek oldı recāsı is' āf
Zāhiren alma ūmīd iken albi azīn
11. Zāhiren at' -ı ūmīd itse de ilā olıca
Aı-āsā tıttup olmada emel āı metīn
12. Zāhir ūmīdi egeri oluyor yābānı
a'a balansa gōñŭl a yine olmada mu' īn
13. Zāhir esbābına da ālı anı bilmelidir
Bāın esbābına rabten ide mŭsmir ū metīn
- [75b]
14. E tıttar birbirine olsa iñirdike ebīh
' Āzim-i ehl-i udā olmalı ilāla niīn
15. Feyz aısı iŭn anıñ-daı dŭgŭmleri lik
Görse ger ehlini eyler idi anı kām-bīn
16. Ba'zı ā-ı ni' am ūzre bulunan nādānlar
Keserek ıe-i cehl ile dŭerler gāmgīn

17. Lāf-ı қаһтї diyü nādānlar aşma budayup

İ' tirāz her birini budadı yā aşdı Һazīn

K.66.

Kezālik

1. Yine ol nāķil-i Һaķ-gūdan oluyor maķkī

Buldı bir cāriye ber'ī hemān olmuşdı saķaķ

2. Vaz' -ı Һaml eyler iken raķmi saķaķlanmışdı

Kendüce yāҺud olup ķābilece ba' zı ğalaķ

3. Geldi zevci Zileli Bekir Efendi de aña

Himmetin istedi bir leblebiyi virdi faķaķ

[76a]

4. Buldı medħāl-i şifā oldı yine çok çocuğı

Һaķķ'ın ilhāmınadır ķalb-i celili mehbit

5. Һaķķ-ı himmetleri bī-Һad olup andan ma' dūd

Noķķa kırtāş-ı Һuķūtdan çıkup olmaz münھاķ

6. Noķķa-veş leblebi ya' ni olamaz istihfāf

O da Һaķķāķ eşeri olmada mānende-i Һaķ

K.67.

Kezālik

1. Yine mervî oluyor bu dağı ol rāvīden
Bir efendi aña itmişdi ziyāretle vürūd
2. Zilelidir yine ismi de ‘Alī’dir anıñ
‘Ammisiniñ kızını almağı itdi maqşūd
3. Likin ol nefsinı tezvīce rızā virmeyerek
Oldı teşvīk aña idi yine meyli mefkūd
4. Himmet-i ‘āliyesin itdi recā bi’l-is‘āf
Varıcađ beldesine buldı rızāsın mevcūd

[76b]

5. Olıcağ himmeti hāşıl olup andan da rızā
Nefsiniñ aqđın ögenlerde ol itmiş mev‘ūd
6. Varıcađ söyleyeler oldı be-kām ü mesrūr
Aldı ma‘şūkasını o da bi-şer‘-i ma‘būd

K.68.

Kezālik

1. Şevb-i fāhir sebep-i ‘āfiye-i cism ancağ
Sırmalı olması rāhatsız ider hem de harām
2. ‘Ādī esbāba teşebbüs dağı lāzım ipek
Bāṭın esbābı haqīkatde ider şād ü be-kām

3. ‘ Ādī esbāba gönül bağlama göz dikme faḫaṭ
Bedeniñ ḫāceti deñlü ṭura üstüñde merām
4. Rabṭ-i ḳalb ile aña göz dikicek iğne gibi
Ḳalbi evcef gözi kör eyler anıñla ālām
5. Kirlenüp o şıkılup yayḳamaḳ icāb itse
Sökülüp ayrılamazsın seni eyler bed nām

[77a]

6. Bāṭın esbābınıñ olsa daḫi bir cüz ’isi
Bir nişāndan ki şeref-yāb olur hep endām
7. ‘ İlelin yırtdığı yürekle kebedler yamanup
Bulur anıñ ile bā-luṭf-ı Ḥudā ber’-i tām
8. Didi ol rāvī yine Zileli bir zāt ki odur
Muştafā Ağa gelüp itdi recā pür-ālām
9. Ḥaste evlādına bir parça-yı şevb-i pākin
Virdi anıñla hemān oldı şifā ile be-kām

K.69.

Kezālik

1. Zāmm u tenzīl olamaz naḳl u beyān itmekde
Ḳalem ‘ āciz iken sādece itmekde ḫisāb

2. Defter-i vaşfına ol rāvī-i haq-gū bunu da
Vaż' ider cem' -i yekūn-i ' ibere ol reh-yāb

3. Biri devletde hisāb üstüne me'mūrlardan
Yañlış itmişdi hisāb gördi bu şüretle ' itāb

[77b]

4. Ya' ni kim zımmet-i ta' zīmi edā eylemede
Oldı noqsānı buyurdı aña bu köhne hitāb

5. Ki o manşıbdan olur ' azli faqat iş-bu kuşūr
Cüz' i olmak ile külliyyen olunmaz izahāt

6. Başka manşıb dinilür anı bu ikāz dimek
Zāhir oldı bu da hīç olmaya tenkīş ādāb

7. Kayd olur cümleten a' māl-i cerīdeñ içre
Kātibin itmede taħrīr-i günāh ile şevāb

8. Sağ iken sağ tarafa koymalı ki çok ecri
Elde ancak o qalır cem' olıcaq yevm-i hisāb

9. Sol taraf sağrı gibi zā' id ü bī-sūd oluyor
' Ömri dünyāya vüşül ile ' abeş iste zehāb

10. H̄ayr ile ŧaę t̄ut iŧi virile defter ŧāędan
ŧer ise z̄ahr-ı v̄üŧıldendir uŧ̄l z̄ahrı az̄āb

[78a]

11. Ecri on ęat virilür olsa da bir ecr-i ŧevāb
Günehiñ güç oluyor ger aña bir miŧli ‘ itāb

K.70.

Kezālik

1. Bunu da nağl ü beyān itmededir ol rāvī
O buyurmuş idi imā ki dimekdir taŧrīh
2. ŧoñra mābeyn-i h̄ümāyūna müŧir olmuş olan
H̄aęęı Paŧa’yı muğaddem görerek itdi ferīh
3. ‘ Ādī bir kātib iken saña dinilür paŧa
Buyurup eyledi ātisın anıñ da telmīh
4. Evliyāniñ bu da mābeyn-i ŧeref-beyninde
Ol zamāndan daęi ma‘ lūmluęındır telvīh

K.71.

Kezālik

1. H̄aŧmı kibriñ olarak H̄azret-i H̄allāę-ı kebīr
Münci-i serlerini ‘ āęıbet eyler tezlīl

[78b]

2. Nār-ı nağretle havāya ne ęadar ęıkŧa fiŧenk
Yanarağ h̄āke d̄üŧüp ęalır ayak altı sefil

3. Kibriñ islimi ile uça da balon gibi
Düşer olmaz dümen ü yek kişide yār ü ḥalīl
4. Yine yükselse havān paṭlar ider ḥalkā zarar
Āb-ı men' iyle kelīm-i himem eyler ta' ṭīl
5. Bu ḳabīlden didi ol rāvī yine kim birisi
Kendü kendüsini kibr eyleyüp itdi tenkīl
6. Anı taḥḳīre de cür'etle 'iyāzen bi'llāh
Kesdi maṣıbca şalıncāğı ipin düşdi zelīl
7. Ba' d-ez-īn didi saña maṣıb olunmaz tevcīh
Ḳaldı ma' zül-i menāşıbla olurken tebcīl
8. Köle iken vüzerādan idi dā'im cāhda
Şoñra fevtine degin olmadı maṣıbıbla becīl

[79a]

9. Ḳaldı ma' zül u medyūn olaraq itdi vefāt
Kendü kesb-i yedidir ḥıfz ide Ḥallāḳ-ı celīl

K.B.17.

Kezālik

1. Yine ol rāvī-i ḥaḳ-bīn idiyor kim tefhīm
Biri binmişdi kirā bār-gīrine geçer idi

2. Bār-gīr şāhibine kavli olan yire gelüp
‘Ādet üzre orada mekş ile nāzil oldı
 3. Bulunup kendü su’āl itdi niçün indigini
Hüsni-i ta‘bīr iderek o size ta‘zīm didi
 4. Ol bilür keşf ile de zāhiri daği meşhūd
Hüsni-i ta‘bīri için böylece himmet kıldı
 5. Haydi haydi saña tevcih ola manşib hem de
İrtihālīñ daği manşibda ola dimiş-idi
- [79b]
6. ‘Ādī kātib iken ihsān-i menāşibla hemān
Az zamān içre nice cāh ile şervet geldi
 7. Çifte bār-gīrlere ile müte‘addid payton
Şāhibi oldı vefātında da menşüb idi
 8. Sözi ammā özine uymamağ ile o zamān
Şoñra manşıbları қadrine göre az geldi
 9. Gerçi dönmekde tekerlek gibi iқbāl-i cihān
Yuқarı, aşığı devr itmesi emr-i ‘ādī

10. İçi toğrı diye gerdüne-i iķbāl içine
Dāhil olmakla bulur idi hemīşe mecdī
11. Bā-ħuşūş āteş-i ʿ ışķ olsa ne ħācet bār-gīr
Feyz olur aña şimendifer ider maķşūdı
12. Mā-sivāniñ inişi yoķuşı düzlenmek ile
Düşünür üstüne teymür-i riyāzet ħaddī
- [80a]
13. Āh ocağı ile eşk islimi dil ķazđanı
Sürʿ at-i vuşlat-ı Bārīʿye olurlar bādī
14. Ħas ü ħāşāk-i cihān olsa o yolda cüzʿī
Yine küllī zararı evvel ola tebʿ īdi
15. Tola ħırsıñ deresi maĥv ola kibriñ tepesi
İstikāmetle yol aç maĥv eyle sūʿ-i ķaşdı
16. Dađ gibi dađı ħaraż olsa delüp geçmelidir
Yā uzak düz tolaşup görme seg-i merdūdı
17. Şuleĥā-yı selefecniĥa-yı himmet-i dil
Vuşlat-ı ħaķķı hemān sürʿ at ile buldurdı

18. Şoñra ol sür‘ate hācet görinüp ahlāfda

Ṭuruḳ-ı ‘āliye teymür yolu-veş yapıldı

19. Mebde’ ü melce’ ü seyri yine bā-şer‘-i şerīf

Çorak arz-ı dile anlar da metānet virdi

[80b]

20. Ṭuruḳ-ı bihterine var ki ta‘ arruz idesin

Ezilüp oldı helāk kim ki ta‘ arruz itdi

21. Hadd-i şer‘i yā tecāvüz idicek cüz’ice

Der-‘aḳab andaki azgın da helāke ĩrdi

22. Mürşid-i rehber emīn olsa o çıkısa hadden

Birbirin çigneyerek yirdi ihlāk oldı

23. Bulmada ecniḥa-yı himmet Üveysī yine

İ‘tirāz itme ledün ḥaḳḳına āyet³⁴⁰ indi

24. Var ḥadīş³⁴¹ cezbe-i Ḥaḳ’dan olıcaḳ bir cezbe

İns ü cin ecr ü şevābıyla müvāzin geldi

K.72.

Kezālik

³⁴⁰ “Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.” el-Kehf 18/65.

³⁴¹ “Allah sevgisi ile kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 1/332.

1. Yine Kāssām-ı Ezel defter-i levh ü kalemi

Böyle yazdığını ilhām ile bildi mīrās

2. Ehl-i zāhir olamaz bālīg anı idrāke

Nā-be-cā eyliyor isrāf dinemez hīç ibhās

[81a]

3. Meblağ-ı ‘ilmine göre olur iḥtār aña kim

Olayım dimeye tüccār olacaḳken ḥarrās

4. Göricek Şādık Efendi buyurmuş idi sen

İbn-i Şirvānī’ye git kāmīñ ider ol iḥdās

5. İbn-i Şirvānī degil ise de muḳbil o zamān

Muḳbil oldı aña da eyledi iḳbāl irās

6. İrdi bārān-ı emel aña da fevḳa’l- me’mül

Müstegīşine olur Ḥazret-i Allāh ğıyās

7. Beyt-i māl üzre o mālīyyede ḳassām oldı

Bu rivāyet daḳı ol rāvīden oldı irās

K.73.

Kezālik

1. Bunu da naḳl ü beyān itmededir ol nāḳil

Geldi İzmirlı Ḥüseyn Ağa aḳıḳda ḳalaraq

2. Ol zamān zāde-i Şirvānī bulundı assām
Didi hādīm ol aña rıza sebep ol olaca

[81b]

3. Didi hayret iderek aczi anıñ ma lūmdur
Borca olma ile boazına dek müstarık

4. Yine tekīd buyurup didi uzatma aña git
Zevi tevsi idecek yine hemān Hāzret-i Hā

5. İbn-i Şirvānī idüp soñra arīin tebdil
Mesned-i şadra dai irdi teraı mulara

6. İtibār itdi emekdarı bulunmala aña
Rāat itdi o dai nāil-i şervet olaraq

K.74.

Kezālik

1. Didi ol rāvī şudūrdan bulunan Rif at Beg
Olunıñ hasteligi iün idi āciz-ter

2. āresin bulamamış idi anıñ zīrā kim
Ço eıbbā baup ümmīdlerini keddiler

3. Bir noud dānesi isān buyurmuşdı aña
Şu ile iirilüp oldu şifāya mazhar

[82a]

4. Rif' at-i feyzi olur şadr-ı mübâhâte nişân
Ki anıñ cevherine ğıbta ider cümle güher
5. Her biri olsa nohud deñlü cihānıñ güheri
Olamaz fâ'idesi belki virir tab' a zarar
6. Kaşık elmâsı dañi olsa kaşıkla yinse
Bâttinen fâ'idesi olmadıdır izhâr
7. Dîk-i şadrıñ olıcağ münşeriğ eyler mi seni
Kıplasañ gögsüñi yek dānede elmās ile ile ger

K.75.

Kezâlik

1. Yine ol rāvî didi ' İzzet Efendi geldi
Himmetin istedi ısrârla laţife iderek
2. Didî fetret olacağ Şām' da sen de bulunup
Gönderirler seni hem cāhı Hicāz'a virerek
3. Oldı hep likin o fetret ki kazā-yı mübrem
Yalnız anı haber-i çāresi olmaz demek
4. Çāresi olsa aña dañi iderdî himmet
Ki büyük şeylere de himmeti meşhūd bî-şek

[82b]

5. İşte altmış toğuzuñ harbine yardım sözine
Bed' olunmağsızın itmişdi zihî himmeti pek

6. İde 'Oşmānlu'ya yardımı fülān devletleriñ³⁴²
Didi oldu çok aña rāvī bulunup bilerek

K.76.

Kezālik

1. Vaz' -1 cāy-1 'iber itmekde yine ol nākil
Cümlesi de ide maḥfūz-1 Cenāb-1 Allāh

2. Şüreti şeyḥ olan bir kişi taḥķir itdi
Taş atılsa daḥi ızrār olamaz mihr ile māh

3. Aḥdıḡı taş başına düşmek ile rāmīniñ
Kendü kendüye helāk itdigine bu da güvāh

4. Didi dünyāda hem 'uḡbāda olursın rüsvāy
Kendü 'aḡd itse de Ḥaḡ ḡayreti itmekde tebāh

[83a]

5. Raḡbet itmekde iken çok vükelāy-1 devlet
'Āḡıbet oldu rezil öyle olub da bed-ḡāh

6. Ba'zı töhmetleri zāhircede zāhir olarak
Fevti de oldu ḡama' la ḡolaşur iken rāh

³⁴² Mısranın vezni bozuktur.

K.77.

Kezâlik

1. Yine ders-i himemin naql iderek ol râvî
Câmi‘ -i hayr idügin didi daği bu gūnā
 2. Bir efendi ki Dağıstān’a qarīb yirdendir
Hem Muḥarrem adı faqr eyledi maḥrūm ammā
 3. Geldi nezd-i şeref-ārāsına himmet diledi
Oldı ḥaqqında nesāyih ile himmet-pīrā
 4. ‘ İlme çalış saña rızq olacağ İstanbul’da
Buyurup oldı o nuṭkı daği böyle eclā
 5. ‘ İlmi taḥşil ile ders oğduyor câmi‘ de
Şervet ü rağbet ile faqrdan irişdi rehā
- [83b]
6. Yine tadrīsde o câmi‘ deki anı itdi
Ḥazret-i Vālide-i ‘ Abd-i mecīd Ḥān binā
 7. Qābiliyyet ile taqđire göredir himmet
Hem anı bilmesi, bildirmesi ni‘ met ḥattā
 8. Çünkü cüz’iye irādesini ‘ aksi olaraq
Şarf idüp müntic-i hayr olamaz olurdı hebā

K.B.18.

Kezâlik

1. Yine maḥkî oluyor bu daḥi ol râvîden
Bir Buḥaralı ayağıyla biler idi bıçak
 2. Hâcî Kurbân dinilürdi aña İstanbul'da
Gezerek bilegi çarḥıyla bulurdi erzâk
 3. Göricek bıçağımı didi ki sen bileyleyüp
Münkir birisini tanzîme de mümkün ise bak
 4. Aldı ta' zîm ile meksûrını tanzîm iderek
Bileyüp eyledi taḫdîm ile kesb-i eşfâk
- [84a]
5. Didi sen ḥacca gidüp sonra daḥi Lâdik'e git
Vüs' at-i rızkıñı iḥsân ide Rabb-i rezzâk
 6. Viridi bir parça da elbîse-i 'ulyâsından
Ki teberrük ide anıñla bi-luṭf-ı Ḥallâk
 7. İstiṭâ' at yoğ-iken mâlen aña ḥacc için
Kesmemiş idi ümîdi görünürse de uzak
 8. Munḫatı' olmadı hiç müşteri keskin olarak
Geldiler vely ile itmiş gibi gūyâ ki vefât

9. Çarh-ı iqbāli dönüp istediginden a' lā
Fevk-i me'mülde Hāḡ eyledi baş-ı erzāk
10. Kīsesinde bereket kesmedi aḡçe ārdın
Hāc idüp Lādik'e gitdi yine hūb oldu turaḡ
11. Nā-ümmīd haste iken oḡlı şifā buldı hemān
Ol libās parçası ḡondı şu içüp gitdi meşāk
- [84b]
12. Lādik'in müftīsi tezvīc iderek duḡterini
Hāndān oldu açup şervet ile o da ocaḡ
13. Pür-meserret irişür zibḡ-i ' azīm-i iḡsān
Olsa ḡurbān gibi tesmīmde ḡüsn-i aḡlāk
14. Tecrībe çarḡı döner kim bilenüp dil bıçaḡı
Mu' terizler bile anı bile kaḡ' olsa merāk
15. Şāyet elmās zarar eylemez ammā ḡayrın
Paralar para da itmez o da olsa parlaḡ
16. Ayaḡın kisb-i ḡelāl çarḡın irāde idicek
Tut destinde tevekkül ola keskin bıçaḡ

17. Vesvese sūr'at ü şiddetle kıgılcım atsa

Bakmaya kalbiñi terṭib ide zıkr-i rezzāk

18. Dil ḥadīd gibi ola sālib-i şer cālib-i ḥayr

Vaşf -ı āhen idiyor böylece Rabb-i ḥallāk

[85a]

19. Meşelā zırh oluyor def' -i zarar itmek için

Menfa'at celbine de ṭop u tüfenk ü mızrāk

20. Āb ü nār ü nemek ü āheni gökden nāzil

Didi ba'zı 'ulemā nef' i olup bizlere bak

K.78.

Kezālik

1. Anladışa göre fetvā virilür meşhūr līk

Var kerāmetlerine şāhid-i 'ādil mevḫūr

2. Çok meftā vü kazāniñ daḫi meşhūdlarıdır

Ḥāşılı oldu tevātür derecede meşhūr

3. Cümle cildinde Kemāl-nāme'siniñ çok ruvāt

Gerçi bu cildde olur Ḥaḫḫı Efendi mezkūr

4. Cümlesi bī-ğaraż u bī-' ivaż itmekde beyān

O da ḥaḫ-bīn ü ḥaḫ-gū idüğinden yazılır

5. Bā-ḥuşuş vaqt-i ḥayātında da soñra da yine
Kendümiñ gördüğümüñ ba‘zısı oldu meşūr

[85b]

6. Kendüden sâ‘iri de bende teḥarruz iderek
Ba‘zısı dinmedi güş itmedigimde mevfūr

7. Çünki kendüyi bilen feyz ü kerāmâtını da
Görmüş ammā hepsin bulması gayr-ı maḳdūr

8. Biri ez-cümle Zile müftisi ‘azl olmuş idi
Şālih ü ismi Muḥammed gelüp itdi mesrūr

9. ‘Āzim-i ḥac olarak geldi çün İstanbul’a
Himmetin kıldı recā didi virilüp menşūr

10. Lîk sen ḥacca git oğluña o irsāl olunur
Buyurup bu daḥi ‘aynıyla yine itdi zuhūr

11. Şimdi olmaḳla müsün oğluna terk idüp anı
‘Ömrini kıldı ‘ibādāt-ı Ḥudā’ya maḥşūr

K.79.

Kezālik

1. Ḥān-gāh-ı kalem ü ḥāne-i kırtāsı yine
Böyle inşā ider evşāfi ile ol ḥaḳ-gū

[86a]

2. Gökçe oğlu dinilen şeyh ki Toğad'dandır
İsmi de Şâlih o didi olarak himmet-cû
3. Didi kim tekye vü hânem yıkılıp oldu harâb
Virdi bez parçası bezmi şeref ile memlû
4. Zile müftisine vir kim kademeyni kızınıñ
Çapraz olmaqla vücūdına didi mes olarak
5. ‘Āfiyet-yâb olıcağ söyle Hudâ’dan maḥzâ
Tarafımdan dime şâfi-i ḥaḳıḳiyyedir o
6. Emeliñi şoraraq tekye vü hâneñ yapsun
Virsun irâdı sürürüñ ola tām ez-her sū
7. Şoñra teblîğ-i selâm eyle buyurdu benden
İş-bu müftidir o kim bundan o evvel yazılı
8. Nuḳ-ı ‘âlilere üzre yine hep itdi zuhûr
Çapraza çâre bulunmaz iken oldu toğru
9. Tekye vü hâne vü irâd ile şeyh oldu be-kâm
Zâhir erbâbına ḳurtıldı çevirmekden rû

[86b]

10. “Kānīṭīn” olmamalı ya‘ ni ümīd kesmemeli
“Kānīṭīn”³⁴³ olmalıdır Hakk’a niyāz ile kamū

K.80.

Kezālik

1. Zıkr olur feyz ü kerāmātı tevātür derece
Mütevātirlere diñmekde “‘aleyhi’l-fetvā”
2. Yine himmet ile Burhān Efendi’ye dağı
Oldı müftī-yi Kilīs ‘ilmi anıñ da eclā
3. İtdi bu mes’eleniñ nağlıni de ol rāvī
Yine itmek ile burhānı ile de imzā

K.81.

Kezālik

1. Yine ol nāđil-i hađ-gū didi himmet kıldı
Tarsus’ıñ mütfiligini dağı ehlin bularağ

[87a]

2. Ya‘ ni kim Ağmed Efendi yine fāzıl o dağı
Kıldı himmet aña dergāhını zā’ir olıcağ
3. İnzivā gārını mānende-i ađđāb-ı Kehf
Mesken itmiş idi nā’im gibi bā-cezbe-i Hakk

³⁴³ “Namazlara ve (bunlar arasında) orta namaza devam edin. Ve Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun.”
el-Bakara 2/238.

4. “En temütü” den aña evveli sırr-ı “mütü”³⁴⁴

Feyz ile virdi hayāt-ı ebediyye el-ḥaḳ

5. Yine zāhircede bīdār olup icābınca

Mescid ü tekve daḥi türbesinedir mülḥaḳ

6. Ḥalkı kuḫbiyyet ü gavṣiyyet ü ferdiyyet ile

Şād-kām itmededir emr-i ilāhī olıcaḳ

7. İderim baş-ı zirā‘ ayn-ı niyāz ile recā

Gerçi Kıtmirse de nefsim ola feyz-i ḥaḳḳ

8. Hem dinür ḥurma çekirdekleri şaḳḳı kıtmir

Müşrikiñ tapdığı mālīk degil aña didi Ḥaḳ

[87b]

9. Ḥaḳ için nuşretiñiz olsa Ḥudā “yensuruküm”³⁴⁵

Didi Ḥaḳ nuşretine eyleyicek müstaḡraḳ

K.82.

Kezālik

1. Ḳalemim ḳā’im-i kırḫās-ı beyān oldı yine

Didi ol rāvī ki geldi biri ismi de Sa‘id

³⁴⁴ “Ölmeden önce ölünüz.” İbn Hacer el-Askalânî bu sözün hadis olmadığını belirtmiştir Aliyyü’l-Karî ise senedli bir hadis olmamakla beraber mânâsı doğrudur demiştir. Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler**, s.550.

³⁴⁵ “Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O’ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah’a güvensinler.” Āl-i İmrān 3/160.

2. K ayseriyye tarafından idi ol Germir'den
Hem mümeyyiz aña da himmeti olmuşdı bedid
3. Oğlı muşad idi ismi de anıñ Ađmed Beg
Himmet itdikde şif virdi hemn Rabb-i vağid
4.  şret eylerse fağir olacağın dimiş iken
Fağra d ş oldu Huda hıfz ire olmağla  anid
5. şimdi s atcilik itmekde dönüp  arđ-ı ğın
Yelkovn gibi gezüp  akreb-i dil zehri mezid
6. İçi tışı bozulur ba düşünce s at
 şret eyler beden   kalbe zarar öyle şedid
7. Ellere raş se virir ktibe her kra muzır
Hıfz ide cümlemize Hzret-i Hallk-ı mecid
8. Lik aña mař nevide oldu m czt  yle
Dimek iğtr buyurdı anı ol halkı hamid
9. Mey   meysirde m nfiş var egerçi menş ş
Ba'zı tab'a göredir  almaz o da olsa mezid

[88a]

10. Anlarıñ fā'idesinden güneh ekber menşüş
Cisme kıalsa bile nef' i güneh ef'î-i şedîd

K.83.

Kezâlik

1. Didi ol rāvî muhâcir biri Dâğıstân'dan
Geldi ya' ni ki Giray Beg anı zâ'ir oldu
2. Hakkına himmet idüp eyledi haccı îfâ
Moskov emlâkini almış idi yine virdi
3. Kendü beldesine hem zâbı idüp ol zâtı
Hükm-i taqdîr derece hâl-i refâhı buldı

[88b]

4. Cedeliñ kat' ı “lâ yes'elü ' ammâ yef' al”³⁴⁶
Kesmeyen boş sözini kendü özini üzdi
5. Ya' ni taqdîre tevâfuğ idecek mertebe de
Şoñra bu vech-ile himmet ile mesrûr itdi

K.B.19.

Kezâlik

1. Yazılır tercüme-i hâl-i celîlinde yine
Bunu da didi o rāvî ki kerâmâtından

³⁴⁶ “O, yaptığundan dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.” el-Enbiyâ 21/23.

2. Tercümān-ı Haremeyn olmağı himmet buyurup
Oldı hālā idiyor Şimdi de o hulkı hasen
3. Ya' ni ismi gibi bā-ħilye-i Őıdđ u ihlāŐ
İsm ü hulkı da hasen anda turuyor dilŐen ĥak
4. Tām yazsam ĥalur aĥŐar lügati ĥāmūsũ
İŐ-bu ĥāmūs-ı Kemāl-nāme'si pür-dürr-i ' Aden³⁴⁷
5. Ĥarf-i vāħid gibiyim ben faĥat ismim de Kemāl
Himmeti yine Kemāl-nāme'yi fi' le getüren

[89a]

6. Şaymazım bir kelime kendü kelāmım ancaĥ
Maşdar-ı himmetidir müŐtaĥ u müŐtāĥ iden
7. Ba'zı elfāzda olmaĥda me' ānı pek ĥoĥ
MuĥtaŐar dinse bilür ' ārif anı oĥur iken
8. Olur elfāz-ı keşide daĥi bir ma' nāda
Ki müsem māya Şeref ismi de ĥoĥ olmaĥdan

³⁴⁷ Yemen Demokratik Halk Cumhuriyetinin başkenti ve tarihi bir limanı olan Aden; kenı adını taşıyan körfezde Arap Yarımadası ile Afrikada'ki Somanlı Yarımadası arasında yer alır. Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nu bağlar. GeĥmiŐten bu yana körfezde ĥok kaliteli incilerin kaynağı olarak Aden ve Bahrayn gösterilir. Emine Yeniterzi, "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 3, sa: 15, s. 304.

9. Hakk'a rabt ile dilin kendü düğümlerdi tenin

Bu da hıdmet didi ilhām olarak şübhe iden

10. Mühr-i kuṭbiyyet ü gavṣiyyet ü ferdiyyetdir

Muṣtafā ismi de Dügümlü laḳabdır dinilen

11. Şadrı üstünde düğüm hū gibi haṭ resmince

Zıkr ü fikri daḫi hū ḳālib u ḳalbi rüşen

12. Cifre, menşür yazusına da müşābih ḳat ḳat

Ḳafes ü zülfe-i tuḡrā gibi de nūr-efken

[89b]

13. Aña tekmiḻ-i vuḳūf ' ilm-i ledünne mevḳūf

Şarf-ı ḡayret iderim ' ācizim irādına ben

14. Ḳanḡı haṭṭ u luḡatı bilmeseñ ' uḳde görünür

Bilür erbābı diyüp şanma ' abeş hiç birisin

15. Ol düğümler ki oḡur idi müsemması ledün

Oḡur erbābı olup ism ü müsemmayı bilen

K.84.

Kezālik

1. Yine tenvir idiyor ḡāmeyi kim ol rāvi

Ṭoḡdı ḳırtās-ı beyān maṭla' ına mihr ile māh

2. Haremeyn-i şeref-ārāya kitābet himmet

Qıldı Eyyūb Efendi'ye o ilhām-ı āgāh

3. Oldı anında devāt-ı qaderinden zāhir

Böyle hatt-ı qalem ü levh-i Cenāb-ı Allāh

4. Gerçi kim ümm-ü kitāb 'ilm-i Hudā bī-tahvīl

Maḥv ü işbāt idiyor levhi dilerse her gāh

[90a]

5. Her şefā'atle himem kendüniñ izni ile līk

Qurenā nef i virir gerçi yine āmiri şāh

6. İtmeli anları da vāsıta ta'zīm iderek

Ki ümīd kesmesi küfr ebter-i mecmū'-ı günāh

7. Hābl-i şabrı daḥi tut kuvvet-i bāzūña göre

İbtılā virir 'alī şabrı o kim ide penāh

8. Var ḥadīş-i Nebevī biz gibi 'ācizler için

İbtılā istememek andan olur istiknāh

9. Nerdübāna derecātıyla çıkılır zinhār

Kendü kendüñ düşüp eyleme şoñra kem-rāh

10. Ehl ü mālını yine buldı cenāb-ı Eyyüb

Mişli de oldı berāber aña elṭāf-ı İlāh

11. Haste olmuş ise de çok yine Hāḫ virdi şifā

Olmadı derd gibi şey hīç ki virir istikrāh

[90b]

12. Ba' zı tārīḥ anı yazmaḫda faḫaṭ maḫz-ı ḫaṭā

Enbiyā 'işmetidir aña da māni' her gāh

K.85.

Kezālik

1. Yine mervī bu da ol rāvī-i ḫaḫ-güftārdan

Ḳıldı Şeyḫ Aḫmed Efendi'yi de böyle şādān

2. Beldesinden gelerek itdi ma' āş istid' ā

Red ile aldı cevāb oldı derūnı tālān

3. Beldeñe git virilüp saña ma' āşın ḫaberi

İrişür didi ḫarīben idecek Hāḫ iḫsān

4. Beldesi cānibine 'azm idüp İstanbul'dan

Bu daḫi geldi zuhūra didigi üzre hemān

K.86.

Kezālik

1. Bu da mervī olur ol Hāḫḫı Efendi'den kim

Bir efendiyi daḫi böylece itdi talṭīf

[91a]

2. İsmi de ‘ Abd-i Kerīm idi Hudāvend-i Kerīm
Böyle tekrīm idecekdir diyü kıldı ta‘ rīf
3. Didi git Mısr’a seni şurre emīni oradan
Getürür ola Medīne ile albiñ terīf
4. Si‘ a-i rıza daı anda seni nā’ il idüp
at at luf u kerem eyleyecek Rabb-i laıf
5. Bu daı nuı gibi itdi tamāmiyle zuhūr
Hāli İstanbul içinde idi far ile za‘ if
6. İstiā‘ atde degil idi o mālen ‘ azme
Oldı himmet ile ‘ azmini daı böyle ‘ arīf
7. Olmalı ayra delil öyle ki İstanbul’dan
Emel ü hālını bildi himem itdi terdīf

Kezālik

K.87.

[91b]

1. Rütbe-i kāmā irimekle rü’üs-ı şerefi
Buldurur himmet-i pür-feyzi olunca tadīr

2. Zileli Tāhir Ağa oğlını İstanbul'a
Eylemiş idi rü'ūs alması için tesyîr
3. 'İlmi var ise daği alamamış idi anı
Şadrına tolmuş-idi re'sine dek hüzn-i vefîr
4. Evliyā içre o ğavş olmağla tāk-ı rü'ūs
Harf-be-harf itmede kırtās-ı derūnı tesrîr
5. Olarak mūnderise medrese-i kalbi anıñ
Buyurup himmeti me'yūs iken itdi ta'mîr
6. Ya'ni zāhirce ümîdi yoğ-iken Rabb-i Kerîm
Halk idüp ba'zı sebep oldı rü'ūsı taştîr
7. Meskaṭ-i re'sine pāye alaraq 'azm itdi
Pāyı başmazdı hicāb olmuş-idi hüzn-i keşîr

K.B.20.

Kezālik

[92a]

1. Qayd idüp mazbaṭa-veş meclis-i hıfzında o zāt
Didi itdi Hācî Tāhir Ağa'yı daği çerāğ
2. Meclis-i Zile'de a'zādān iken çıkarılıp
Ġarażıñ sillesine uğrayup olmuşdı ırağ

3. Mażbaða itdi ‘ aleyhinde anı istemeyen
Geldi İstanbul’a tırmağdan idüp anda ferâğ
 4. Didi sen memleketiñe git o yine virilüp
Gelecekdir saña ya‘ ni dile urmamalı dağ
 5. ‘ Avdet itdikde Hudâ halkı iderek ba‘ zı sebep
Kāmını kâlib-i tesyire buyurdu ifrâğ
 6. Yek vücûdda olan a‘ zâ gibi birbirlerini
Kesr iderse tıyar acısını olan daği sağ
- [92b]
7. Ya‘ ni kim birbirine nâfi‘ ü lâzım olarak
Nice müşkil el ile yürine ise tüt ayağ
 8. Müttefik olmalı terkib olunan şeyler kim
Vaqt-i pertev çoğalır mümtezig olmağla çerâğ
 9. İstikâmetle tuta riştesini rûğanı mum
Tiz yanar mağv olur olsa yalnız rişte vü yağ
 10. Kaç çubuğ olsa kolay kırılır ayrı ayrı
Kırılmaz çoğalup olsa vifâk anlara bâğ

11. Ayaq altında çürür münbitini terk itse
 Qadrini bilmeli hem lāzım aña şāhib-i bāğ
12. Baqup icābına göre şulayup budamalı
 Ki baqılmazsa olur tağı vü bāğı hep tağ
13. Oldı ta‘līm bize “şāvırhüm”³⁴⁸ ile emr-i Hūdā
 Müsteşār olmalıdır işlere özi sözi şağ

K.88.

Kezālik

[93a]

1. Yine ol nākil ider böylece tezkīr ü beyān
 Zileli İsmā‘īl Ağa gelerek itdi recā
2. Ki nikaflu vü cevārī beş ‘iyāli var imiş
 Her birinden kıızı var olmamış oğlı aşlā
3. Her birinden ola oğluñ diyü himmet iderek
 Qıldı Hāllāq-ı Kerīm öylece luṭf ü i‘ṭā

K.89.

Kezālik

1. Oldı menqūl yine bu daḡi ol rāviden
 Qayşeriyye’deki Germirli biri itdi vürūd

³⁴⁸ “Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” Āl-i İmrān 3/159.

2. İsmi de idi Sa'îd kayını Mūsā Ağa
Çerkes ü işsiz olarak idiyor idi ku'ūd
3. Kendüsi gerçi mümeyyizse de muhtâc diyü ol
İstedi hâkķına da himmeti olsun memdūd

[93b]

4. Himemiyle virilüp aña da me'mûriyyet
Der-ç aķab oldu o da nâ'il-i kām u maķşūd

K.90.

Kezâlik

1. Bunu da didi taħaṭṭurla yine ol râvî
Kıldı bir cāriye içün de devā-yı himmet
2. Oldı tehviyye hemân olmuş iken mecnûne
Var hadîş tām şavuşmaz gelicek ol ç illet
3. Ya'ni kılur eşeri olsa da bir ân tārî
Lîkin olur eşerinde daħi kıllet keşret
4. Eşeri kıldı pek az tã ki o hem şâhibiniñ
Gelini oldu virüp oğlına bā-zevciyyet
5. Kesüp elmās-ı zücâcı geliyor çerçeveye
Güher-i cezbe ile bir mi zücâc-ı cinnet

6. Olsa Hâk cezbelerinden biri vardır ki hadîs³⁴⁹

İns ü cin ecri kadar ecri olur pür-bereket

K.B.21.

Kezâlik

[94a]

1. Yine ol nâkil-i hâk-bîn idiyor böyle beyân

Sergide çaķı şatardı biri ismi ‘İsâ

2. Her gün açup kapayorsa da çaķı sergisini

Ceybine koyunına girmez idi para evfâ

3. Kesüp ümmîd diger şan‘ ata dönmekligi de

Uymamış idi şıķılmaķda idi şubh u mesâ

4. Kalmayup nâhun-ı ümmîd ağız açdırmaz idi

Tırnaķ ilişdirecek biri yog-idi kaç‘ â

5. Zâhiren böylece me ‘yūs tururken nâ-gâh

Ma‘nevî vüs‘at-i rızķına kapu açdı Hudâ

6. Gördi ol zât-ı mu‘allâyı virüp bir çaķı

Kıldı taķdirine taţbîķle yine nuţķı aña

³⁴⁹ “Allah sevgisi ile kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 1/332.

7. Ser-nüvişt-i kâderin bilmek ile bi'l-ilhâm

Țarlıķdan başına añña göre buldı rehâ

[94b]

8. Ki refâh irdi olup kendüye aylık taḥşîş

Mîrî fesciligi der-ḥâl añña oldu i' tã

9. Var ḥadış³⁵⁰ faķr idiyor küfre ḡarîb ya' ni kim

Şabrı olmazsa ider nice mażarrat peydâ

10. İsteye rızķ-ı ḥelâl olsa muḡadder irişür

Olmaz ise yine ehvenlerini itmeli cã

11. Zãhiren itse ḡulüş çaķııcılık ol kimse

Görünür ḡaybet ile ṡoķunaraķ şuña buña

12. Şıçrayup ba' zı şalâbetlüye kendü kıırılır

Aşınur paşlanur olmaķ ile ḡãke ilkã

13. Țalkavuķluk başa püsküllü belâlar getürür

Ķızarır fes gibi kızb olmada ḡaclet-efzã

14. Sîm ü zer sikke içün kimseye de itme külâh

Şarmalı tâc-ı dile şıdķı ' ummân-ãsã

[95a]

³⁵⁰ “Yoksulluk neredeyse küfr olacaktı.” Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammâd Ukayli, **Duafaü'l-Kebir**, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984, c. 4, s. 207.

15. Şeker ü şab karışık levnen ü lezzet başka

Telh-kām olmamalı itmeli tedkiki edā

16. ‘İşreti çaķıcılık başa yine derd-i ‘azīm

Tepesi üzre düşer zevki olur cümle hebā

K.91.

Kezālik

1. Yine maḥkī oluyor bu daḥi ol rāvīden

Biri ḥammallık iderken o buyurdu taḥliş

2. Didi Amasya’ya git anda çoğalur rızkıñ

Oldı öyle hem olup kendüye aylık taḥşis

3. Ya‘ ni rāḥatla ta‘ ayyüş iderek buldı refāh

Arttı kazanmağı hırş itmemek itmez tenķis

4. Viremez hırş ile ḥammāl semeri de şemere

Şecer-i rızkdaki ḥaml irişür olma ḥarış

5. Ğayrıya gidiyor arķañda taşursañ da cihān

Ebedi nef in için itmeli nefsi taḥriş

[95b]

6. Aña ismin daḥi añlatdı ki ‘ Abdü’r-Rezzāk

Rızkı Ḥaķ virmede mevūr buyurmuş taḥşis

K.92.

Kezālik

1. Feyz ile himmeti enşār-ı Medīne-āsā
Dil muhācirlerine itmede luṭf u i' zāz
2. Dünyevî fakır u haşāşa var iken kendü de
Sabr ile nefsine işāren ider cevri ibrāz
3. İhtiyācı bulunanlar kerem ü himmetini
Gördiler eylediler iki cenāhla pervāz
4. Aḳçe lāzımsa virir himmete gelmişse ider
İdüp ilhām ile muhtāc-ı kulūba ifrāz
5. Bir efendi daḫi ez-cümle adı ' Abd-i Celīl
Buldı bā-hāl-i refāh böyle maḫall-i mümtāz
6. Ki Medīne'de buyurmuşdı saña rızḳ-ı keşir
Anda ḫayr ile me' an eyledi anı iḫrāz

K.93.

Kezālik

[96a]

1. Yine ol nāḳil-i ḫaḳ-gū idiyor böyle beyān
Geldi Toḳad'dan İstanbul'a Mūsā Aḡa

2. İdüp üç oğlı vefât mağ'ade olmuş ģaremi
Meclis a' zālıđı alınmış anıñ da ģattā
3. Evliyādan idügin bildi kerāmātı görüp
Vesvese virdi ki şeytān diyü sāhir ģāřā
4. Siģriñ olur edevātı aña dā'ir bir şey
Olmayup mesken ü elbisesi ma'lüm ģađđā
5. Dünyevī meyli olup da yapar anı neģara
Bu ise hīģ buyurmaz idi meyl-i dünyā
6. Keş idüp söyledi o vesvese-i şeytānı
Ya'ni iģtār buyurdı ide dilden ilģā
7. Meclis a' zālıđı mađřūdını olur buyurup
Zevcesi iģün iki leblebi kıldı i'tā
8. Kendüsi-ģün daği i'tā buyurup leblebiyi
Didi evlādı daği vire cenāb-ı Mevlā
9. Kendü ibģā olunup zevcesi buldı řiģģat
Virdi evlādı daği Ĥāzret-i Rabb-i yektā

[96b]

10. Girse hırsız gibice hâtıralar hâtırıña
Der-‘ aqab def‘ e alış ırsa haıarnāk eclā
11. Hırsızı kendü ağırmağ gibi řāhib-hāne
Göricek def‘ e alışmazsa muızır olur aña
12. Der ü dīvār-ı derūnı ide ihlāř-ı kavī
Ki duđūl idemesün raĥne olup da peydā

K.94.

Kezālik

1. Didi ol rāvī iķāmetde Süveys‘de şimdi
‘ Alī ile Velī-nām ınlü iki zāt didiler
2. Mālımız sirķat olunmış idi ĩrān ire
Geldik İstanbul’a var idi o dem şehbender
- [97a]
3. Faķrımız cālib-i luıfı olarak ol kuıbuñ
Buldurup virmeği şehbendere gönderdi ĥaber
4. İtmemekle anı der-ĥāl olup oğlı ĥaste
Ķalmamıř idi ümīd oldu aña da ağher
5. Ĥastelendi ĥaremi de bilüp andan ya‘ ni
Himmet olmağla řifā virdi Ĥudā-yı ekber

6. Yazdı artık ‘ Aceme malımızı buldurdı
Bize virdi diyü kendülere naql eylediler

K.95.

Kezâlik

1. Didi ol râvî biri gelmiş-idi bilmiyorum
Mevlevîyye ki anı itmedi bir nesne ‘ iyân
2. Yâhud ol Mevlevî’ye münkir ise bu gūnā
Şân-ı ‘ âlisini kıldı aña daği tibyân
3. Didi git Konya’ya saña virilür bir mektüb
Getür anı dimek anıñla olacağ şādān

[97b]

4. Giderek anda olan Hâzret-i Pîr türbesiniñ
Hıdmet-i ‘ âliyesin eylemiş oldu ityân
5. Mültezem tavşiye-nāme virilüp geldikde
Umdugundan daha çok haqqına oldu ihsân

K.96.

Kezâlik

1. Gülşen-i vaşfını her demde bahâr bulmada dil
Nev-be-nev virmededir aña tarâvet feyyâz
2. Kâsvetin germ ü serdin giderir tûbā
Sāyesi ile cinān oldu cinān içre riyâz

3. Geldi ger gönli idi Hācī ‘ Ömer-nām bir zāt
Aña da kıldı kerem Hāḫḫ’a dimekdir ikrāz
4. Mısr’a gelişini tekyesi ile yaptı dilin
Faḫr ile ḫalmıḫ iken ḫalbi ḫarāb ü enḫāz
5. Hāḫ ḡanī biz fuḫarā olduğumuz da menḫūḫ
Ḥayra ḫat ḫat ider elḫāf-ı keḫire a‘ vāz

K.97.

Kezālik

[98a]

1. Gülḫen-i vaḫfa hezār ḫāme hezār olsa da az
Ḥayra dall himmeti ḫoḫ ḡonca-i feyzi aḫıyor
2. Didi ol rāvī ki İnceḫulı bir zāt geldi
Bekr Efendi diyü ismi daḫi oldu mezkūr
3. Mısr’a Gülḫenī ḫeyḫine didi git ḫaderiñ
Aña dāmād idüp eyler seni anda mesrūr
4. Hān-gāhında gidüp oldu müsāfir aniñ
ḫoñra dāmādı olup buldı sürūr-ı mevūr

K.98.

Kezālik

1. Yine menkūl oluyor bu dađı ol rāviden
Geldi ĩrānlu Velī Ağa ziyāret itdi
2. Eyleyüp ĥürmet ü ta' zīm ü niyāz-ı himmet
Emeli Ağına Őebenderi olmağ idi
3. Ėayrı olmağdan ise aña münāsib olaraq
Himmet itmekle ĥuŐul buldı oraya gitdi

K.99.

Kezālik

[98b]

1. Yine maĥkī oluyor bu dağı ol nāķilden
Geldi ĩrānlu Mehdī Ağa itdi ta' zīm
2. ĖŐ-bu ta' zīme mūkāfāt olarak dimiŐ-idi
Bereket vire ticāretde saña Rabb-i Kerīm
3. MüŐteĖil idi ticāretle muķaddem dağı lik
Anda Őoñra bereket bulduğun itdi tefhīm

K.100.

Kezālik

1. Yenba' u'l-baĥr'a ķāđi-i Őehīr ĩbrāhīm
Gelmiş Ėstanbul'a ol rāvī yine naķl eyler

2. Mağribî idi bulundıysa da İstanbul'da
Pek şıkılmış idi olmak ile kendü efkar
3. Hilye-i ʿilm ü zehâdetle de mevşûf ü faṭîr
O daḥî himmet-i ʿulyâsına oldu mazhar
4. Yenbaʿ u'l-baḥr'a didi Hâk seni kâdî idecek
Gidecek Şeyḥ-i Harem sen de meʿ an eyle sefer

[99a]

5. Oldı Tayfûr Ağa Şeyḥü'l-Harem ol eṣnâda
Ḥidmetinde getürüp rağbeti itdi evfer
6. Öylece Yenbeʿ -i baḥriñ olarak kâdîsi
Oldı otuz senedir anda muvaffak azher
7. Ki Medîne'niñ olup iskelesi iş-bu maḥal
Ġayreti ile toḫunmaz arada ʿâşîler

K.101.

Kezâlik

1. Nev-eşer kıldı kütüb-ḥâne-i taḫrîre yine
Vâkıf itdi kalemim ḥâfızıdır ol râvî
2. Bir efendi ki Dağstânî Sefer'dir ismi
Zâ'ir oldı var idi yine aniñ da faḫrı

3. Didi hâfız-kütüb ol sen de Medîne içre
Açılup levha-i ilhâmla kitâb-ı kaderi

4. Rehber-i hâzır olup hâtırın itdi ma' mür
Seferinde hâzarında daği Hızr-ı himemi

[99b]

5. Lâzım esbâb-ı sefer itdi sühûletle zühûr
Çıkdı şıkmışdı dilin cendere-âsâ fağrı

6. Pervezin kağ ile şirâze-i tanzîmi bulup
Müterâkimdi gubâr-ı elemi hep sildi

7. İrişüp öylece hâfız-kütüb oldu orada
Açdı dölâb-ı ma' âşı da bulup irâdı

K.102.

Kezâlik

1. Yine menkûl oluyor bu daği ol râvîden
Kendüsi daği beyân itmede Hâlid Paşa

2. Ki Medîne'de muhâfızlığı himmet buyurup
Olarak oldu muvafaklığı anda eclâ

3. Muhtasîf hilye-i ihlâş ü riyâzetle o da
Hem şecâ' at ile de şöhreti anda evfâ

4. Çok turup munfaşıl olmuşsa da hasbe't-takdîr

Yine Hâk Şeyh-i Haremlikle me' an viridi aña

[100a]

Ḳāle'n-Nebiyü -şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā ālihî ve şahbihî ve sellem-

(Lev eṭla' atüm 'ale'l-gaybi le-eḥtartümü'l-vākı')³⁵¹

5. Baḳ ḥadıṣ ḡā'ibi ger bilse idiñiz sizler

İḥtiyārıñız olur anı ki eyler Mevlā

6. Şoñra da munfaşıl olmaḳ ile İstanbul'da

İnzivāda yine itmekde 'ibādāt-ı Ḥudā

K.103.

Kezālik

1. Bu da menḳül oluyor yine o rāvīden kim

Ṭurdi tenbākı alur idi ol zāt-ı celīl

2. Bir efendi virüp akçesini çok alurdi

Maḡnisalu fuḳarādan imiş o ismi Ḥalīl

3. İḥtiyācını perīşānlığı 'arz iderek

Himmet istedi ḳıldı aña böyle tevşīl

[100b]

4. Ḥarem-i Mekke'de ebvāba didi sen me'mūr

Olarak vāşıl ola vüs'at ile rızḳ-ı cemīl

³⁵¹ “Eğer siz gaybı bilseydiniz yine de kesinlikle gerçekte olanı tercih ederdiniz.” Bu rivâyete hadis kaynaklarında tesadüf edilmemiştir.

5. Zāhiren rızķ ķapusıyla me‘ an yā‘ nī kim

Bāṭinen bāb-ı füyūzāt açup itdi tersīl

6. Der-i esbāb açılup ‘azm ü ma‘ āş müstevfā

Virilüp ma‘ nevīde oldı o ḥıdmetle becīl

Kezālik

K.104.

[101a]

1. Bir efendi ki müdāvim idi añā o da çok

Naḳl ider böyle aññ ismi daḫi Şeyḫ Ḥasan

2. Ṭopķapu’da bulunan Nā’ıl Efendi çok kez

Tecrībe eyledi olmazdı veled kendüden

3. İki peynīr şekere virdi buyurmuşdı du‘ ā

Didi ekl eylesiz anları zevciñ ile sen

4. Ol gıce ekl ü cimā‘ eyleyüp olmuş ḫāmil

Ḥālbukim zevcesi elli yaşına varmış iken

5. Kendü andan da müsın olmuş iken bir oḫlı

Geldi dünyāya kerem eyledi Rabb pür-menn

6. Lezzet-i himmetine elbet ider ḡıbṭa şükür

Oldı sükker gibi oḫlıyla dil ü dīdesi şen

7. Lezzet-i dā'imeyi de virir o bā'inca

Şor damağa şekeri zā'il ider görmedi zan

K.105.

Kezālik

[101b]

1. Yine ol Şeyh Hasan böyle ifāde idiyor

Çıldı Cāvīd Beg'e himmet olurken mağdūr

2. Ki müdir idi Miḥalic'de ḥiḥsābı yañlış

Görilüp kendüsiniñ itmiş-idi borcu zuhūr

3. Çāresin bulamadı itdi eḥibbā iḥtār

Çalb yıķındısına uğradığın añlaşıldı

4. Git Dügümlü Baba Ḥazretleri'ne himmet al

İde mi' mār-ı du'āsıyla seni de ma'mūr

5. Çıldı himmet baķılıp ḥođrı zuhūr itmedi borç

Aydos'a oldı müdirlik ile ḥattā me'mūr

6. Neş ü iḥtār için imā daḥi kılmış idi kim

Altı günlük 'ömr için ne telāş-ı mevfūr

7. Altı gün remz imiş altı yıl olup itdi vefāt
Ġayr-ı cāvīd ‘ömür nefse müdür ol gidiyor

K.106.

Kezālik

[102a]

1. Yine ol Şeyh Ḥasan didi degil ğıybet için
Yüküñi yakmamalı olmalı pişkīn-i ‘iber
2. Tecrībe itme mücerrepleri nādīm olma
Bā-ḥuşūş olsa tevātürde bu gibi aẓher
3. Ya‘ ni kim vaşf-ı celīli mütevātir idi
Der-Sa‘ ādet’de hele olsa da bilmez ender
4. Bilmemiş olsa da ma‘ zūr olamaz zīrā kim
Fuḡarā ḡalbi ḡılıç şoḡsañ o destiñi keser
5. Bir cigerciye gelüp de vireyim aḡçesini
Pişürüp yügreki vir didi o ḡuṭb-ı ekber
6. İtmemiş idi ḡabūl nuṭḡın ‘iyāzen bi’llāh
Luṭf ile bi’d-defa‘ āt söylemiş iken evfer
7. Bir du‘ ā-i ḡāzab-efzāsını celb eyleyerek
Hālīk olmaḡla ṡava üstüne düşdi bir ser

K.107.

Kezâlik

[102b]

1. Şanma ğıybet yine ‘ibret için oldu taħrîr
Kendü kendüye kişi atmaya bilüp de silâh
2. Cümleñiñ hâfızı da Hâzret-i Hâk ise daħi
Evliyâyâ toķunan kimse ider bu‘d-i necâh
3. Evliyâ feyz-i dü-kevn itmede tevlid efzal
Vâlideyne didiHâk tut aŗađı zülle cenâh
4. Vâlideyne bile *üf dimemeg*³⁵² emr itdi
Söner andan seni tenvîr iden her miŗbâh
5. Didi ismiyle o Hâkķı ki ‘iyâzen bi’llâh
Biri taħķîrle baķup olmadı Őnra iflâh
6. Hâlini keŗf ile didi ide ķalbin taħhîr
İstedi himmeti lîk itmemiŗ anı ıŗlâh
7. Çünki itse idi ıŗlâh bulup himmeti tām
Kendü de zâhir olur idi tamâmiyle felâh

³⁵² “Rabbin, yalnız Kendisine tapmanızı ve ana babaya iyilik etmeyi buyurmuŗtur. Eğer ikisinden biri veya her ikisi, senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa, onlara karŗı "öf" bile demeyesin, onları azarlamayasın. İkisine de hep tatlı söz söyleyesin.” el-İsrâ 17/23.

[103a]

8. İdi taşrîh ile gerçi virilür şu manşıb
Seni taħrîb idecek yine idüp sū'-i revāh

9. Sırķati-çün alınup mā-meleki 'azl oldı
Oldı rü'yā gibi cāh irdi nedāmetle şabāh

K.108.

Kezālik

1. 'İbret için bunu da naql idiyor ol rāvī
Dürr ü himem güher-āsā 'iberi kıl mengüş

2. Hıfz olur kazanılur dürr ü güher 'ibret ile
Gıybeteye varmayup 'ibret dimeli olmalı güş

3. İsmiñi dimeyelim biri Hudā hıfz ide kim
Kendü kendüyi düşürmüşdi mişāl-i serhoş

4. Ki gücendirmiş-idi zāt-ı muķaddeslerini
Aña da didi şu manşıb saña hem çok gurüş

5. Lık nefsiñ yine rüsvāy ü ħarāb eyleyecek
Didi kim anları da bile muķaddem hep boş

[103b]

6. Yine nuṭķı gibi zāhir olarak ol kimse
Kaldı faķr üzre olup müttehemem māl-furüş

7. Hüs-n-ü zan kefçesi pişkîn olarak kırtara kim
İder itlâf içüni eylese kızğan-ı hürüş

K.109.

Kezâlik

1. Penbe-i kıalbiñi nerm itmeli-dir ‘ibret ile
At bâlin ü firâş-ı dile kırsun maħfûz
2. Cürm-i ğıybet küçük olsa daħi çör çöp-âsâ
Kıoyma çıkıkar ki kebâ’irden o cürm-i mağlûz
3. Didi ol râvî Hudâ hıfz ide kim bir hâllâc
İtdi taħkîr olamaz bunda da ğıybet melhûz
4. Yay ü tokmak gibi kendü eli ile nefsin
Urdı atıldı o sözüñi ki nâ-ħaķ mehfûz
5. Aña zengin olarak ‘âfiyet olur ğam-ğ’âr
Didi kim hüzne sebep gitdigi dem öyle huzûz
- [104a]
6. Ya‘ni hâllâc ħadeşi üzre bilinmez şanarak
Sirķat itdi kıokısı çıkıdı bilindi mağlûz
7. Toldı ħaclet ü seħâ kendü atıp tutdığı mâl
Düşdi od yakdı dilin penbede iken maħzûz

K.110.

Kezâlik

1. Yine sermāye-i ‘ibret didi ol nâkil kim
“Len tebūr”³⁵³ üzre ticâret bulur andan da huşul
2. İstiķâmet ile ķâr itmelidir anıñ ile
Ĝarķ-ı ğam olma baķaķ yire aķup da maķşul
3. Baķr-i ķalbiñ sefin-i ħâllerini hoş gözle
Kim iyâbında zehâbında bula ħüsn-i vuşul
4. Gördi bir tâciri didi ki Ħicâz içre saña
Gemiler işi ile rızķı virir Ħaķ bol bol
5. Şekl-i taĥfırde bu kim didi ‘iyâzen bi’llâh
Ol buyurdı çoķ olur ğam hem iderler ma‘zul

[104b]

6. Nuķķ-ı ‘âlisi tamâmiyle zuhūr itdi yine
Kendü de ol dem umup eylemiyorken me’mul
7. Nuķķına şükr idecek yirde ķuşur itmekle
Kendü celb eyledi ‘azl ü kederi kendüye ol

K.111.

Kezâlik

³⁵³ “Şüphesiz, Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler.” Fâtır 35/29.

1. Bâtinî zâ'ika-yı feyze de müdhil ebedî
Evliyâ zâhir ü vaşfin da ni' am pey-der-pey
 2. Ni' metiñ kısrına ħor bakmayıcağ lübbünden
Hişşe-yâb-ı şeref itmekte Hudâvend-i Hayy
 3. Dünyevî kaţ' -ı ümîd mûriş-i kâm olmadadır
Ney-sitândan kesilüp nefh-i himem bulmada ney
 4. Yirde kıalsa da tevâzu' la gönül nerm olıcağ
Âb u su olmada bādî-yi ħayât her şey
 5. Aşlı tâhir olan engür iken oldı murdâr
Ĥam noĥutda bulunmağla te' affün ile mey
 6. Müskirâtı çıkararı dest ü lebe zevki için
Taşarak başa urup zaĥmet ile itmede kıayy
- [105a]
7. Didi ol râvî ki faqr ile tevâzu' la biri
Didi kıarpuz kıabuğın olmuş-iken soğaga tay
 8. Bakmadıñ ni' mete ħor gel bize ' aşürâya
Didi ol üss-ü himem ħıbta ider Ĥâtem-i Tay

9. Beyt-i māl üzre Medīne’de müdür ol buyurup

Virdi on para teberrük ola şervetle de hay

10. Ol efendiniñ adı Kōr Hācī Meḥmed dinilür

Oldı mecmū’ 1 da ummaz iken öyle bir şey

(Este’ izü bi’llāh ve mine’l-mā’i külle şey’in hay)³⁵⁴

11. Luṭf-ı ekşer ile olmada tefsīr burada

Ya’ ni kim ekşer için her dinilür pey-der-pey

K.112.

Kezālik

1. İş-bu cildi de Kemāl-nāme’siniñ maḳşud için

Bi’t-tefe’ül baḳılınca yine kıldı izhār

[105b]

2. Ğayr-ı muḥtāc ise de zerre kadar tecribeye

Fehm ola pertev-i şem’i himemi bunda da var

Hātime-i Cild-i Hāmis

1. Ḥamd ola irdi kemāle yine cild-i ḥāmis

Ḥaḳ Kemāl’i ide feyziyle hemīşe ikmāl

2. Başladım sādisine müstenidim himmetine

İsti’āne idelim ḳābrine olup rū-māl

3. Anda Ḳur’ān ü taḥiyyāt oḳuyup ecrini de

İdelim rūḥ-ı şerīfine hediye işāl

³⁵⁴ “O kâfir olanlar, görmediler mi ki, göklerle yer bitişik bir halde iken biz onları ayırdık. Hayatı olan her şeyi sudan yarattık. Hâlâ inanmıyorlar mı?” el-Enbiyâ 21/30.

SONUÇ

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserin beşinci cildinin tahlil edilmesi neticesinde Osmanlı Devleti'nin son devri, Tanzimat döneminde yaşamış, çeşitli devlet kademelerinde üst düzey görevlerde bulunmuş, devrinin siyasi ve toplumsal gündemini yakından takip eden İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'yı âlim, şâir ve münevver kimliği ile tanıtmak ve eserinden yola çıkarak anlamak mümkün olmuştur. Beşinci cildin çalışılmasıyla birlikte eserin muhtevasının merkezinde bulunan Düğümlü Baba hakkındaki temel kaynak sayılabilecek külliyyatın yarısına yakın bir yekûnu ana hatlarıyla ortaya çıkmıştır. Eserin yazıldığı dönem hakkında önemli bilgilere ulaşılmış, menkıbelerdeki kerâmetlerin seyri tespit edilmiştir. Çalışmanın neticesinde ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

1. İsmâil Sâdık Kemâl'in, yaşadığı siyâsî cereyanlarla dolu olan dönemde Sultan II. Abdülhamit'ten imtina ile söz etmemesi dikkat çekmekle birlikte genel mânâda padişah yanlısı bir tutum içinde olduğu anlaşılmaktadır. Eserin tamamında dikkat çeken geleneğe bağlı olma, savunma ve onu devam ettirme düşüncesinin, Tanzimat dönemdeki varoluşsal değişime bir karşı duruştan neşet ettiği görülmektedir. Dini sahada erken döneme ait tartışma ve eserlere atıfla güncel meseleleri mülâhaza etmesi de bu klasik düşüncenin bir sonucudur. Tanzimat fikriyatının nüfuz ettiği pek çok alan gibi Batı etkisine giren edebiyat alanında da yankılarının duyulduğu dönemde İsmâil Sâdık'ın manzûm ve aruz vezniyle eser vermesi şüphesiz geleneğe bağlı duruşun bir göstergesidir.

2. İsmâil Sâdık Kemâl'in kaleme aldığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'nın metninin incelenmesi sonucunda 19. yüzyıla ait şahıs ve hadiselerle ilgili pek çok malumat elde edilmiştir. Manzûmelerde anlatılan menkıbeler içerisinde sözü edilen kişilerin ve olayların tarihî verilerle örtüştüğü tespit edilmiştir. Müellifin kendi şahit olduklarının yanı sıra başka kişilerden duyarak aktardığı menkıbelerde, duyduğu kimselerin güvenilir ve fazilet sahibi insanlar olduğunu vurgulaması ve hatta onları ravi olarak sıfatlandırması Düğümlü Baba'nın kerametlerinin sahihliğini kuvvetlendirme gayreti olarak anlaşılmıştır. Müellifin pek çok yerde aktardığı bilgilerin doğruluğuna delil getirdiğini ifade etmesi de bunu desteklemektedir.

3. Metin içinde fıkıh, kelim, hadis, tefsir, ahlak gibi çeşitli dinî ilimlerle alakalı pek çok kavram ve bu alanlarda yazılmış eserden söz edildiği görülmüştür. Bu kavramların bağlamları da göz önünde bulundurularak döneminde cereyan eden dinî sahadaki tartışmalara karşı İsmâil Sâdık Kemâl'in düşünceleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Hattat olduğu bilinen müellifin dinî ilimlerin yanında çeşitli alanlara ilgisi olması hasebiyle başta hat sanatı olmak üzere terzilik, saatçilik, ziraat gibi pek çok sanat, zanaat ve meslek grubuna ait terim ve kavramı manzûmelerinde ustalıkla kullandığı görülmüştür. Müellifin eseri kaleme aldığı döneme ait payton, üniforma gibi Batı menşeli kelimeleri de kullandığı fark edilmiştir.

4. Eser Dügümlü Baba merkeze alınarak, en temelde onun hayatı ve kerametleri üzerine kurulmuş, müellifin müntesibi diyebileceğimiz Dügümlü Baba'ya olan tazim ve muhabbetini izhar etmek gayesiyle yazılmıştır. Bu bakımdan eserde tasavvufa dair pek çok mesele ve kavram yer almaktadır. Eserin, 19. yüzyıldaki tasavvufî ahvali anlamak ve meşâyihin toplum nazarındaki konumunu okumak bakımından önemli olduğu anlaşılmiştir.

5. Eserin hem son yıllara dek hakkında fazla çalışma yapılmamış olan Dügümlü Baba'nın hayatına dair birincil kaynak olması bakımından hem de ekseriyetle sözlü anlatılarda yer bulan meczup dervişlerle ilgili yazılı bir kaynak olması bakımından mühim bir menâkıb-nâme olduğu anlaşılmiştir. Meczup dervişlerin hayatı, toplum tarafından algılanışı ve müridlerle ilişkisi açısından önemli bilgiler içeren eserin aynı zamanda menâkıb-nâme çalışmalarına da katkı sunduğu görülmektedir.

6. Eserle ilgili ulaşılan önemli sonuçlardan bir diğeri ise menâkıb-nâmelerin yalnızca olağanüstü olayların anlatıldığı, gerçek dışı halk hikayeleri gibi anlaşılmasının doğru olmadığını göstermesidir. Tarihî kaynaklarla ispatlanabilen ve kültür tarihi için çok değerli olan malumatlar edinebildiğimiz eser incelendiğinde, menâkıb-nâmelerin gerçekliği yüksek hadiselerin okunabileceği bir tarih vesikası hüviyetinde olabileceği de anlaşılmiştir.

7. Eserin beşinci cildi çalışılırken oluşacak kopukluğu önlemek amacıyla üçüncü ve dördüncü ciltleri de ana hatlarıyla incelenmiş ve muhtevası hakkında bir çerçeve çizilmiştir. Bu inceleme sonucunda üç ve dördüncü ciltler içinde müellifin Âsâr-ı Kemâl isimli eserinden pek çok alıntı olduğu tespit edilmiştir.

8. Eserin ilk beş cildinde bulunan menkıbeleri değerlendirildiğinde ise bir ve ikinci ciltlerde, ileriki ciltlerde rastlanmayan kevnî kerâmet özelliklerinin tebârüz ettiği kerâmet motiflerine rastlanmıştır. Üçüncü ciltte bulunan menkıbelerin muhtevâsının ağırlıklı olarak kalbi/gizliyi/kaybolanı bilme, makam-mansıp-maaş-rızık sahibi kılma ve yangından/denizden kurtarma kerâmet motiflerinden oluştuğu görülmüştür. Dördüncü ciltte ise menkıbelerin muhtevâsının makam-mansıp-maaş sahibi kılma ve gelecekte haber verme motiflerine doğru yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

9. Beşinci cildin içerdiği menkıbeler incelendiğinde bereket getirme motifi içerisinde ele aldığımız rızık, mansıp, maaş, harcırah, tayin, itibar, refah bulma, servet, tekke, ev ve eş sahibi kılma kerametlerinin en yaygın olan kerâmetler olduğu görülmüştür. Menkıbelerin seyri içerisindeki bu değişimin, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel değişimin bir yansıması olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir.

10. Metnin aruz vezniyle manzûm şekilde yazıldığı ve ilk ciltlerde vezin çeşitliliğine rastlanmakla birlikte ana vezin olarak tercih edilen Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün), Fe‘ilâtün, Fe‘ilâtün, Fe‘ilün (Fa‘lün) vezninin beşinci cildin tamamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Genel anlamda sade bir dille yazılan eserde edebî sanatların hemen hepsi icra edilmiş; bazı yerlerde ise kapalı ifadelerle rastlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ, Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs, thk. Mehmet Kalaş, Halep: Mektebetü'l Turasi'l-İslâmî, I, II.
- AHMED VEFİK PAŞA, *Lehce-i Osmânî*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1889.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu yay., 1971.
- AKYALÇIN, Necmi, *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz: Tanıklı Sözlük*, Ankara: Eğiten Kitap, 2012.
- ALİYYÜ'L-KÂRÎ, Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler, çev. Halil İbrahim Kutlay, İstanbul: İnkılap yay., 2013.
- ARSLAN, Mehmet, “Hakkı, Kıbrısî-Zâde Şeyh İsmâil Hakkı Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
- AYDINLI, Abdullah- ÇAKAN, Lütfi, “Aşere-i Mübeşşere”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, TDV İstanbul: TDV yay., 1991, III, s.547.
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Dünyayı Güzelleştirmek & Turgut Cansever'le Konuşmalar*, İstanbul: Kapı yay., 2019.
- AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- BAĞDATLI İSMAİL PAŞA, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- BAŞARAN, Selman, *Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1994.
- BEYDİLLİ, Kemal, “Mustafa Reşid Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., 2006, XXXI, s. 348-350
- BİLGE Mustafa L., “Mustafa Paşa, Buşatlı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay, 2006, XXXI, s. 344-45.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîhü'l-Buhârî, Vizâretü'l-Evkaf ve Şu'ûni'l-İslâmiyye*, Katar, 2015.

BURSALI MEHMET TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yay., 1972, c.2, s.209.

CELEP, Ömer, Dillerden Düşmeyen Deyimler ve Öyküleri, İstanbul: Akis Kitap, 2013.

ÇAĞLAR, Burhan, İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal), İstanbul: Arı Sanat yay., 2010.

ÇELİK Zeynep, 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul, çev. Selim Deringil, haz. Muzaffer Özgüleş, İstanbul: Türkiye İş Bankası yay., 2015.

DANIŞMEND İsmal Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul: Türkiye yay., 1972.

DANIŞMEND, İsmail Hâmi, Osmanlı Devlet Erkânı, İstanbul: Türkiye yay., 1971.

DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara: Türk Dil Kurumu yay., 2016.

DONUK, Suat, Türk Edebiyatında Vefayâtnâme ve İsmail Belig'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.

EYÜBOĞLU, E. Kemal, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1973.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, Tasavvuf, İstanbul: Milenyum yay., 2004.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılap ve Aka kitabeveleri, 1977.

GÜNEŞ, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Mektep yay., 2011.

GÜRLEK, Dursun, Ayaklı Kütüphaneler, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2008.

Hipodrom/ Atmeydanı: İstanbul'un tarih sahnesi = hippodrome / Atmeydanı : a stage for Istanbul's history, haz. Ekrem Işın, İstanbul: Pera Müzesi yay., 2010, c. 2 , s. 236.

HÜCVÛRÎ, Hakikat Bilgisi: Keşfu'l-Mahcûb, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh yay., 2014.

IŞIL, Fatih, "Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)", *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015, s.14.

İBN MÂCE, es-Sünen, thk. Şuayb Arnaut, Muhammed Kâmil Karabelli, Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2010.

İNAL, İbnülemin Mahmud Kemâl, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İstanbul: Dergah yay., 1892.

İPEKTEN, Haluk, Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz, İstanbul: Dergâh yay., 2016.

İPŞİRLİ, Mehmet-ÇELEBİ, İlyas, “Hasan Fehmi Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., 1997, XVI, s. 320-322.

İsmâil Sâdik Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl*, Süleymaniye Kütüphanesi Pertevniyal, no: 1050.

İSMÂL SÂDIK KEMÂL, *Âsâr-ı Kemâl*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal, no: 1050.

KARA, Mustafa, Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler, İstanbul: Dergâh yay., 2013.

KELÂBÂZÎ, Doğuş Devrinde Tasavvuf, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh yay., 1979.

KILIÇ, Mahmud Erol, Tasavvuf Düşüncesi, İstanbul: Sufi Kitap, 2014.

KINAYLI, Hüsnü, “Düğümlü Baba Tekkesi”, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul: Koçu yay., 1908.

KINAYLI, Hüsnü, “Düğümlü Baba”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu yay., 1908.

KOÇ, Havva, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, II.

KOÇ, Mustafa-TANRIVERDİ, Eyüp, Aşçı Dedenin Hatıraları Aşçı İbrahim Dede, İstanbul: Kitabevi yay., 2017.

KOLLEKTİF, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, Dergah Yay., V.

KOLTAŞ, Nurullah, İstanbul'un 100 Divanesi, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş yay., 2016.

- KONYALI, İbrahim Hakkı İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, “Anadolu Selçuk Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, 1943, 27/IV, s.422.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, İstanbul: Alfa yay., 2013.
- KÖSE, Mehmed Arif, İstanbul’un 100 Tekkesi, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. yay., 2016, s. 120-121.
- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İstanbul: İsis Yay., 1999.
- KUŞEYRÎ, Kuşeyrî Risâlesi, çev. Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi, haz. Mehmet Günyüzlü, İstanbul: Yasin yay., 2003.
- KUŞOĞLU, Sevinç, Hüznün ve İhtişamın Anneleri: Osmanlı’nın Valide Sultanları, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yay., 2012.
- KUZAI, Müsned-i Şihab, çev. Ali Akar, Konya: Armağan Kitaplar, 2005.
- KÜÇÜK, Sezai, Mevleviliğin Son Yüzyılı, İstanbul: Simurg yay., 2003.
- LEVEND, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Dergâh yay., 2014.
- MEHMET SÜREYYA, *Sicill-i Osmânî*, Haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996.
- MERMER Kenan, “Sebeb-i Te’lifte Vaz Edilen Şerh Metodu -Kasîde-i Bürde Şerhlerinde *Gayeler Prensibi*-”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cemal Aksu Armağanı*, İstanbul, 2020, s. 673.
- MERMER, Kenan, Tanzimat’tan Cumhuriyete Değişen Metafizik ve Edebiyat Abdülhak Hâmit Tarhan Örneği, İstanbul: İz yay., 2014.
- Mustafa Budak, “Şeyh Şâmil”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., 2010, XXXIX s. 67-70.
- MÜSLİM b. EL-HACCAC, Sahîh-i Müslim, haz. Muhammed Sâlih Hâşim, Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1994.

- MÜTERCİM, Âsım Efendi, Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, *el-Okyânûsu 'l-Basît fi Tercemeti 'l-Kâmûsu 'l-Muhît (Kâmûsu 'l-Muhît Tercümesi)*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- OCAK, Ahmet Yaşar, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri (Metodolojik Bir Yaklaşım), Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- ONAY, Ahmed Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Kurgan Edebiyat yay., 2016.
- ORTAYLI, İlber, Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek, İstanbul: Timaş yay., 2007.
- ORTAYLI, İlber- ENGİN, Vahdettin-AFYONCU, Erhan, Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti, İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008.
- ÖNCE, Nergiz, “Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin)”, *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2019, s.6-11.
- ÖZSEVEN, Adil, “Evliyalar ve Yatırlar: İstanbulda Ziyaret Yerleri”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Ekim 1957, c. 5, sa. 99, s. 1581.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- PANZAC, Daniel, Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba, çev. Serap Yılmaz, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1997.
- SAKAOĞLU, Necdet, Çeşm-i Cihan Amasra, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999.
- SERRÂC ET-TÛSÎ, el-Lüm'a: İslâm Tasavvufu, thk. Tâha Albülbâkî Sürûr, çev. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk, 1960.
- SCHİMMEL, Annemarie, Tasavvuf Notları, İstanbul: Sufi Kitap yay., 2018.
- SEZGİN, Bahattin, *Yeni Argo Sözlüğü*, İstanbul: Cinius yay., 2013.
- SÜHREVERDÎ, Maarif: Marifet İnsanları, çev. Yahya Pakiç, Dilâver Selvi İstanbul: Umran yay., 1988.

SUBAŞI, Hüsrev, “Ayaşlı Es‘ad Muhlis, Sadullah ve Kemâl Paşaların Hattatlığı ve Sanat Değeri”, *Ayaş ve Bünyamin Ayaşi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara: Ayaş Belediyesi, 1993.

ŞAHİN, Haşim, “Karaca Ahmed”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., 2001, XXIV, 374-375.

ŞAHİN, Haşim, “Menâkıbnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV yay., 2004, XXIX, 112-114.

ŞENTÜRK, M. Hüdâî, “Bezmiâlem Vâlide Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay., IV, s. 108-113.

ŞEVKİ, Osman, Beş Buçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

TABERANİ, el-Mu'cemü'l-kebir, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1984.

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ, Edebiyat Lügatı, haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu, Mustafa Kirenci, İstanbul: Büyüyenay yay., 2019.

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ, Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm, haz. Muhiddin Turan, İstanbul: Kesit yay., 2015.

TANMAN Baha, “Düğümlü Baba Tekkesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., 1994, c. 3, s. 107.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988.

TANYERİ, M. Ali, Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler, Ankara: Akçağ yay., 1999.

TAŞAN Nazım, Kemâl-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin), *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2017.

TİRMİZİ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, Sünenü't-Tirmizi, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

TÖKEL, Dursun Ali, Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Ankara: Akçağ yay., 2000.

- TUMAN, Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yay., 2001.
- TUNCER, Hüner, 19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914), Ankara: Ümit yay., 2000.
- Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür, ed. Semih Ceylan, İstanbul: İsam yay., 2015.
- UĞUR, Mücteba, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yay., 2018.
- Uludağ Süleyman, “Tasavvuf Kültüründe Kerâmet Anlayışı”, *Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3*, Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı yay., 2004, s.24.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*, İstanbul: Sufi Kitap, 2017.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı yay., 2012.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı yay., 2012.
- YARDIM, Emine Seval, “Menkıbe ve Menakıbnamelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-1998),” *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 1999.
- YENİTERZİ, Emine, “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 3, sa: 15, s. 301-334.
- YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.
- YÜCER, Hür Mahmut, “XIX. Asırda Osmanlılarda Rifâîler”, *Keşkül Dergisi*, İstanbul, 2013, sa: 28, s. 3.

SÖZLÜK

A.

ʾadd: saymak, kabul etmek

ʾarīz: geniş

ʾarus: gelin

ʾaṭvel: daha uzun, çok uzun

ağrāz: amaçlar

āhen: demir

ansız: beklenmedik bir anda

aşam: sağır

B.

bāl ü per: kol kanat

bāl: gönül, yürek, kalp

baʾd-ezin: bundan sonra

bārān: yağmur

bāz gerden: düğüm çözmek

bāz: doğan, yırtıcı kuş

becīl: itibarlı, hatırı sayılan

bed-hʾāh: başkasının kötülüğünü isteyen, başkası için iyilik dilemeyen kimse

behişt: cennet

benām: ünlü

benān: parmaklar

ber-dār: darağacına çekilmiş, asılmış

besīm: mütebessim

bevż: sürekli ikamet, daimi oturuş

bī-çün: nasılsız, yüce tanrı

bīdār: uyanık

bihter: en iyi, daha iyi, pek iyi

bisyār: çok

C.

cāh: yüksek mevki, makam, rütbe

cāyī': aç

cenān: yürek, kalp, gönül

cū(y): arama, araştırma

Ç.

çarḥ: çark, tâlih, baht, zaman, devran

çār-yār: Hz. Muhammed'den sonra halife olan Hz. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali'ye verilen ortak isim, dört halife, hulefâ-i râşidin

çeki: 250 kiloluk ağırlık ölçüsü

çerāg: ışık, alev

çîñirmek: çınlamak

çüb: sopa, odun

çuqa: çuha

D.

dā': hastalık

dāyin: alacaklı

dehliz: üstü kapalı uzun ve dar geçit, koridor

dīvān-ḥāne: eski türk evlerinde, saray ve konaklarda bulunan büyük sofa, salon

dūş: omuz

E.

ecel(l): pek büyük, ulu

eclā: en belli, en seçili, en görünür olan

ecvef: içi boş, kof, cahil, bilgisiz

edeb-ḥāne: hela

elviye: sancaklar

endām: beden, vücut

enīn: inleme

esb: at

eşk ü müjgān: göz ve kirpik

evfā: yerine getirme, hakkını verme, tam, en çok, pek

eyā: ey

F.

fāḳa: zaruret, yoksulluk

fānūs: cam kapak

fāriḥ: sevinçli, neşeli, şen

faḫīn: zihni açık, çabuk kavrayan, fetânet sâhibi, zekî

ferāş: süpürge

ferhat: rahatlık

feriştah: melek

fevr: acele, birden

fezaḫat: rezillik, edepsizlik

firāş: yatak döşek

firüz: kutlu

foya: elmas parlatmak için kullanılan ince maden yaprak

fürüzān: parlak

G.

ğarazgîr: kasıtlı, amaçlı

ğaşy: kendinden geçme

gerdūne: tekerlekli dönen şey, araba

gezend: felaket, zarar, afet, musibet

ğiyāş: yardımcı

girîğ: esirgeme, kıyamama

ğulüvv: ileri gitme, taşkınlık, aşırılık

ğüftār: söz, kelim

ğügüm: tek kulplu uzun boyunlu ağzı far içine su veya sulu şeyler konulan bakır kap

ğulābdān: gül suyu kabı

ğüman: zan, şüphe

H.

ḥāhiṣ: istek, rica

ḥabl: ip, organ

ḥak: taş, mâden veya tahta üstüne yazı veya bir şekil oyma

ḥaqqā: gerçekten

ḥālā: şimdi

ḥalel: bozukluk

ḥaṅgāh: tekke

ḥā'ıl: bir şeyin önünü kapayan, ileriye görmeye veya ileriye geçmeye engel olan şey, engel, mânia

ḥarrās: çiftçi

ḥasbî: karşılıksız

ḥāsır: kaybeden, mağlup, zayi eden

ḥass ü ḥāşāk: çalı-çırpı, çer-çöp

ḥavl: etraf, çevre, güç, kuvvet

ḥazar: yerleşik olma, şehir ve köyde oturma

ḥazer: çekinme

ḥazgān: kazgan denilen maruf bakırdan mamul iki kulplu tencere

hedm: yıkma, tahrib etme

hibe: bağışlama

ḥilye: insanın dış görünüşle ilgili güzel nitelikler

ḥimye: perhiz

ḥiyel: hileler

ḥulle: cennette giyilecek elbise

ḥümāyūn: kutlu, mübârek, saâdetli, pâdişâha, pâdişahlığa âit

İ.

'imād: direk

iġfāl: üzerinde durmama, unutturma, atlama

iḥdās: sonradan ortaya çıkma, yeni bir şeyin ortaya konması

iḥtiyārî: mecburi olmayan

iḳbāl: talih

iḳdām: bir şeyi elde etmek için sebatla ve gayretle çalışma, sürekli çaba gösterme
iḳtizā: gerekme, gerektirme
ilmek: iliklemek
imtidād: uzama, genişleme
inbā: -i haber verme, duyurma, bildirme
infāz: yerine getirme, icra etme
i'ḻām: anlatma, bildirme
irāṣ: sebebiyet verme
iṣāl: kavuşturma
is'af: birinin isteğini kabul edip yerine getirme
ispermeçet: balının başından çıkarılan ve mum yapmakta kullanılan beyaz yağ, balık nefsi
istebrak: sırma ile dokunmuş bir cins kalın kumaş
istid'ā: geri çağırma, başvuru, davet
istikāb: suç işleme
istiknāh: bir şeyin hakikatini araştırma, gerçeğini arama
istikrāz: borçlanma, ödünç alma
istim: gücünden yararlanan buhar, islim
istirdād: geri isteme, geri alma, tekrar elde etme
istiṭā'at: güç yetirmek, yapabilmek
iṣrāb: içirme, bir maksadı kapalı olarak îmâ yoluyla anlatma, çitlatma
iṣtikā: şikayet
iṣtimāl: şâmil olma, kaplama, içine alma, ihâta etme
ityān: getirilme, bildirme, söyleme
iz'ān: anlayış, kavrayış

K.

ḳābile: çocuk doğurtan kadın, ebe
ḳāhir: zorlayan, mücbir bırakan
ḳām-revā: isteğine erişen
ka'b: topuk kemiği, aşık kemiği

ḳarīn: yakın, karib

ḳarye: köye

ḳāşır: kısıtlı, aciz

ḳassām: bölen, taksim eden, parçalara ayıran, eskiden bir mîrâsı vârisler arasında bölen, yetimlerin hakkını muhâfaza ve idâre eden şer'î memur

ḳavâf: düşük nitelikli hazır ayakkabı yapan ve satan kimse

kebed: karaciğer

kefçe: kepçe

kelās: sınıf

ker: sağır

kerān: kenar, uç, kıyı

kesān: kimseler, kişiler, şahıslar

keş-ā-keş: çekişme, mücadele, keşmekeş

keşide: çekilmiş, hat sanatında yazıya güzellik ve satıra ferahlık vermek, istife uydurmak maksadıyla bâzı harflerin uzatılarak yazılması ve harfin bu şekilde uzatılmış kısmı

ḳiptî: eski mısır halkından olan kimse

ḳırtās: kağıt

kisb: kazanç

ḳonşolid(e): vâdesi uzatılmış olan kısa vâdeli borç

kūh: dağ

ḳunūt: ümitsizlik, çaresizlik

ḳunūt: ümitsizlik, meyus olma

ḳurenā: yakınlar, bir hükümdarın yakın adamları

L.

laḥm u şehm: et ve iç yağ

lems: dokunmak

le'îm: alçak, aşağılık (kimse, şey)

levş: kir, pislik, murdarlık

luḳata: bulunup alınan ve sâhibi belli olmayan şey, buluntu

M.

mādūn: aşağı durumda olan

mağbūn: kandırılmış, şaşkın

maḥzā: özellikle, yalnız, ancak, sadece, sırf

maḥzūr: tehlike, sakıncalı, felaket, bela

maḥar: durulan yer

ma 'şūb: sarılmış, bandajlanmış

ma 'zūl: görevden alınmış

maşfūf: saf bağlanmış, dizilmiş

mezcūm: kesin kılınan, belli olan, malum

medār: bir şeyin döndüğü, çevrildiği yer

mefsūḥ: feshedilmiş

mehbiṭ: inecek yer, iniş yeri

meks: duraklama, durma, durup dinlenme, bekleme

meksūr: kırılmış, kırık

melāz: sığınacak yer, sığınak, penah

melḥūz: olabileceği düşünülen, umulan, beklenen, ihtimal dâhilinde bulunan, muhtemel

menfūḥ: üflenmiş

mengūş: küpe

mensūḥ: neshedilmiş

menūṭ: olması başka bir şeyin varlığına bağlı olan

me 'āz: sığınak

me 'mūl: umulan, beklenen

merām: istek, niyet, maksat

merdān-ı ḥudā: kendilerini hak yoluna adanmış kişiler, erenler

mer 'î: yürürlükte, geçerli, hüküm süren

mesār: sevinçler

mesdūd: önüne sed çekilmiş, kapalı

meskat: bir şeyin düştüğü yer

meskūt: düşmüş
mesned: büyük mevki, makam, rütbe, pâyeye, mansıp
meşâm: burun
mevfūr: çok, bol
mevfūr: varlıklı, tam, pek çok
mevrūd: gelmiş, erişmiş
mızrab: telli sazları çalmakta kullanılan alet
mihmān: konuk
mīnā: saatteki kadran
minķār: gaga
mi ʿşāb: otlı, çimenli
mīr-alay: kaymakamlıkla mirliva arasındaki rütbeye sahip subay
mişbāh: lamba, ışık
muḥāṭ: çevrili
muḥtezir: ölmek üzere olan, can çekişen
muḫārin: bitişik olan, bir arada bulunan
muḫbil: talihli kimse
muḫtezī: gerekli olan, gerekli, lüzumlu şey
mu ʿsir: fakir, yoksul, borcunu ödeyemeyen
mu ʿtekif: itikafa çekilen
mūsir: varlıklı, zengin
muşamma ʿ: mumlu, su geçirmez
muṭī ʿ: itaat eden
muẓtar: mecbur edilmiş
mübāhāt: övünme
mübrem: kaçınılmaz, vazgeçilmez, zarûri
mücerred: soyut, manevi
müdārese: karşılıklı ders yapma
müft: parasız, beleş

mühlik: öldürücü

mümteziç: birbiriyle uyumlu

münderis: adı sanı, izi eseri kalmamış, tamâmen yok olmuş

münhaç: alçak, düşük

müntic: hasıl eden, ortaya çıkaran

müsin: yaşlanmış

müşmir: verimli, kârlı

müsteğîş: yardım dileyen

müstevfâ: eksiksiz, tam

müştaç: bir kök veya mastardan türetilmiş kelime

müştaç: şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen

mütekâbil: karışıklı

mütenaşşih: nasihat dinleyen, uslanan

mütesâvî: denk, eşit

müttelim: suçlayan, itham eden

N.

nâ-be-câ: uygunsuz, yersiz

nâ-be-maḥal: uygunsuz yer

nabl: hurma ağacı

nâciḥ: başarılı

nâ-çîz: adı anılmaya değmeyecek kadar ehemmiyetsiz, hiç hükmünde, değersiz, önemsiz

naḳîb: bir cemâatin büyüğü, bir kavim veya kabîlede başkan veya başkan vekîli olan kimse

naḳîz: karşıt, ters, zıt

naşb: bir kimseyi bir hizmete geçirme, yerleştirme, tayin etme

nâ-sezâ: uygunsuz, layık olmayan

nâşiye: alın

nemârîḳ: yastıklar

neyşeker: şeker kamışı

nigerān: bakan, seyreden

nihān: gizli, saklı

nişān: hedef

niyābet: vekil olma durumu, naiplik, kadı vekilliği, kadılık

nūḥas: bakır, kızgın maden

nümūd: gösteren, görünen, benzeyen

P.

pāsbān: bekçi

per-dār: kanatlı

pīş u pes: ön ve arka

pişkīn: görmüş, geçirmiş

pūn: keçe, kumaş, eğer

pūyān: koşan, koşucu

R.

rağm: inadına, zıddına davranmak

raḥne: gedik, delik, yarık

ra'nā: güzel, hoş, latif, pek güzel

ra'se: titreme

raşad: gözetleme, gözlem, müşahede

recm: taşlama

ref'et: acıma, esirgeme

remīm: çürümüş

renc: zahmet, ızdırap

resīd: ulaşma, erişme

reşk: kıskançlık

reviş: yürüyüş, geliş

revnaç: göz alıcı parlaklık, güzellik, letafet

rif'at: yücelik, yükseklik, mevki

rīk: kum

rişte: tel, iplik, hayt

rîzân: dökülen, akan

ruḥaş: ruhsatlar, izinler

rû-mâl: yüz süren

rûzî: günlük dağıtılan rızık

rûsûḥ: sağlam olma, sağlamlık

S.

saḳf: dam, çatı, tavan

sa'îd: mutlu

şâ'îd: yükselen, yukarı çıkan

sâḳı': yükselene, yücelere çıkan, yükselen, yücelen

şavıṣmaz: tedavi edilemez kimse

seḳaleyn: insanlar ve cinler

seng: taş

ser-ḥad: sınır boyu, hudud

ser-kâr: bir işi yöneten, kontrol eden makam

seylâb: sel suyu

si'a: bolluk, genişlik

siyâkat: az yer kapladığı, kolayca taklit edilemediği ve genellikle nokta konmaksızın süratle yazılabildiği için devlet dâirelerinde, bilhassa mâlî işlerle ilgili kayıt ve belgelerde kullanılmış olan, şifre ve stenoyu andırır girift bir eski yazı çeşidi

sû: yön

sûd: fayda, kazanç

şulb: sıvı durumunda olmayan, katı

sükenâ: ikamet eden

sündüs: dokumasında altın ve gümüş teller bulunan, parlak renkli ve değerli bir ipek kumaş

sürâğ: iz, işaret, nişan

sürḥ: yazmalardaki kırmızı mürekkepli başlık

Ş.

şāḥ: dal, budak

şeb̄ike: kötü niyetle çalışan gizli topluluk, tuzak

şehbender: konsolos, Osmanlı devleti'nde ticârî işleri yönetmek, tüccarlar arasındaki ihtilâfları gidermekle görevli kimse

şeş-ḥāne: namlusunda altı yiv olan tüfek

şevher: koca, zevce

şimendifer: demir yolu

şīrīnkām: tadı damağında kalmış

şīr-veş: aslan gibi

şitāb: çabukluk, acele

şu 'le: ateş alevi, alev, yalım, ışık, parıltı

T.

taḥlīf: hakimmin yemin ettirmesi

taḥrīz: övgü

ta 'b: zahmet

ta 'dīl: düzeltme, değiştirme, değişiklik

ta 'līk: askıya alma, erteleme

ta 'ḫīl: faaliyetine ara verme, durdurma

taşdır: öne koyma, mukaddime

taşḫīr: satıra yazma

tavzīḥ: açıklama

teberrük: uğur sayma, mübarek sayma

tedḫīk: dikkat, inceleme

tefe ' 'ül: fal tutma, fal açma, fala bakma, hayra yorma, uğur sayma

teḥarrüz: sakınma

telsīm: öpme

tenbān: don

tennūre: mevlevî dervişlerinin giydikleri kolsuz, yakasız, bel kısmı kırmalı ve dar, belden aşağısı geniş, yırtmaçlı etekleri ayaklardan biraz yukarıda, iki parçadan ibâret giyecek

te'āffün: çürüme sonucu kokma, bozulma.
te'līm: elem verme
teraşşuḥ: sızıntı
terdīf: yanına katma, beraber
terķīm: yazma, rakam koyma, rakamla işaret etme
termīm: onarma
tesrīr: sevindirme, sevinç verme
tesyīr: gönderme, yürütme
tevāzā: paralel, denk
tevsīm: işaretleme, isim koyma
tevşīye: ısmarlama
teymūr: demir
tezlīl: hor ve hakir görme
tīre: karanlık, kara, bulanık
ṭamu: cehennem
ṭapan: tarlada kullanılan geniş araç, süngü
ṭārī: birden bire ortaya çıkan, ansızın belire
ṭaylasān: sarığın omuza sarkan ucu,

U.

ʾucb: kendini beğenme
ʾuḳde: düğüm
ʾuḳūd: düğümler
ʾumde: dayanak, ilke

uçmaḳ: cennet

urbān: çöl arapları, bedeviler

Ü.

üsküf: başlık, serpuş

V.

vāfir: çok, bol

vāye: nasip, kısmet

vely: birbiri ardınca gelme, birbirini tâkip ederek ortaya çıkma, tevâlî.

vezn: tartı, ölçü

Y.

yāl ü bāl: boy pos, endam

yaykamak: durulamak

yek-çeşm: tek gözlü, deccal'ın bir ismi

ye's: ümitsizlik

yesār: zenginlik, varlık

yeşb: yeşim taşı

yümn: uğur, bereket

Z.

zābit: subay

zādegān: toplumun asil sınıfı, soylu kimseleri

zenb: günah

zīb: süs, bezek

zifāf-hāne: yalnızca sahibinin girdiği ev

zīver: süs

zūll: rezalet, kıymetsizlik, utan

EKLER

EK. 1:

Fotoğraflar

Foto 1: Düğümlü Baba'nın Türbesi (1960'lı yıllar)

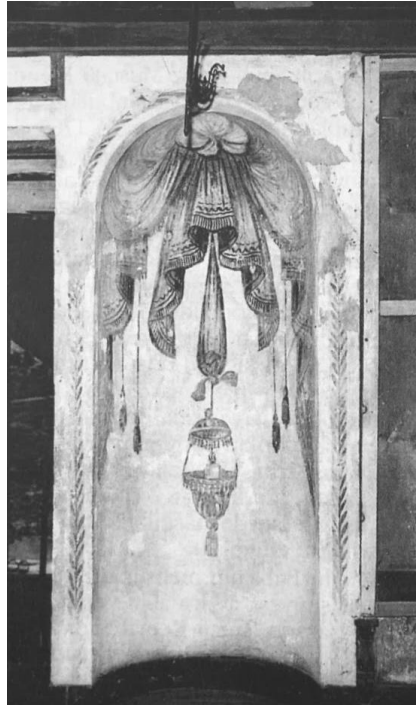

Foto 2: Düğümlü Baba Tekkesi Mihrabı

Foto 3: İbrahim Paşa Sarayı İçinde Yer Alan Düğümlü Baba Tekkesi.

Foto 3: Düğümlü Baba'nın Hipodrom/ Atmeydanı: İstanbul'un Tarih Sahnesi Sergisi'nde teşhir edilen asası.

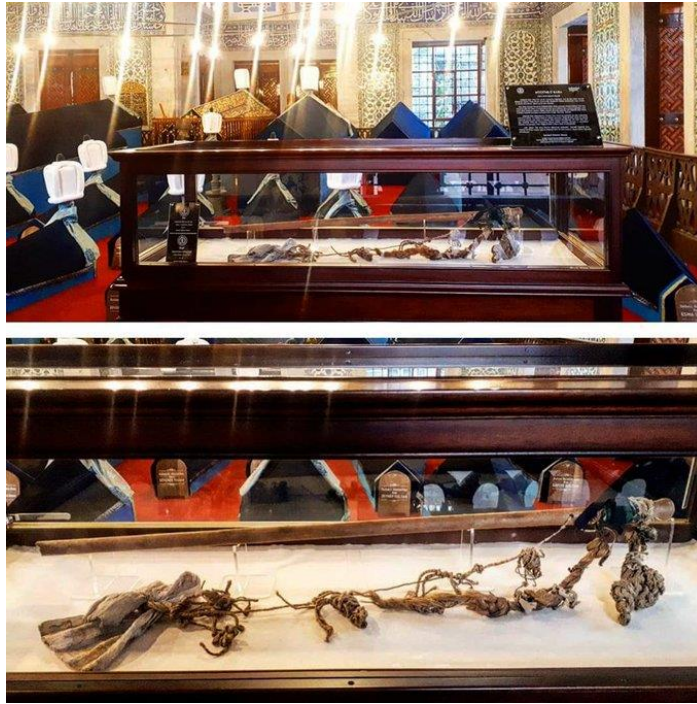

Foto 3: Düğümlü Baba'nın "Tarihsel Serüvende İstanbul'un Delileri ve Meczupları" projesi kapsamında konservasyon çalışması yapılan asası.

EK. 2:

Örnek Nüshalar

564-5'den örnek varaklar

ÖZGEÇMİŞ

1994'te Sakarya'da doğdu. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Arapça Yaz Kursu programı ile Ürdün'de bulunan Bu'dul Muhtelif isimli Arapça dil kursunu tamamladı. 2015-2017 yılları arasında Samek İhtisas Merkezi'nde tezhip eğitimi aldı. 2017 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu ve aynı yıl Sakarya Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. Haziran 2019'da düzenlenen 3. Uluslararası Osmanlı Türkçesi Tenkitli Neşir Kursu seminerini tamamladı.